

สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย

สัตว์ป่าสงวน
ในประเทศไทย
2552

สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย

Reserved Animals of Thailand

กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

จัดทำโดย : กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า
สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
61 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์: 0-2940-6934 โทรสาร: 0-2579-9874

ที่ปรึกษา : เกษมสันต์ จินตนาไส
วินิจ ภูเนาวรัตน์
ชัชวาลย์ พิศดำขำ
กัลยาณี บุญเกิด

คณะผู้จัดทำ: กัลยานี บุญเกิด
บุษบง กาญจนสาขา
สีฟ้า ละออง
ดวงรัตน์ โพธิ์เที่ยง
มัทนา ศรีกระจำง
กณิดา อู่ถาวร
มงคล ไชยภักดี
วัลยา ไชยภักดี
อัมพรพิมล ประยูร

ผู้เขียน : ศิริพร ทองอารีย์
บุษบง กาญจนสาขา
สีฟ้า ละออง
มัทนา ศรีกระจำง
ประทีป โรจนดิลก
ไสว วังหงษา
ไกรรัตน์ เอี่ยมอำไพ
สมหญิง ทัพพิกรณ์
ไชยพร ขาวี่แสน
เกรียงศักดิ์ ศรีบัวรอด
วัลยา ไชยภักดี
ศุภกิจ วินิตพรสวรรค์
กณิดา อู่ถาวร

พิสูจน์อักษร: สีฟ้า ละออง
กณิดา อู่ถาวร

ออกแบบปก/รูปเล่ม : เฉลิมผล ผาอินทร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 : 1 พฤศจิกายน 2549 จำนวนพิมพ์ : 5,000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 2 : 1 ตุลาคม 2550 จำนวนพิมพ์ : 5,000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 3 : 1 ตุลาคม 2552 จำนวนพิมพ์ : 5,000 เล่ม (ปรับปรุง)

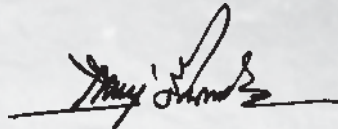
ISBN : 974-286-130-7

พิมพ์ที่ : ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

คำนำ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือ "สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย" มาแล้ว 2 ครั้ง ครั้งแรกได้จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2549 และครั้งต่อมาได้จัดพิมพ์ในปี พ.ศ.2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลด้านวิชาการของสัตว์ป่าที่หายากซึ่งตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้ใช้คำว่า "สัตว์ป่าสงวน" อันหมายถึงสัตว์ป่าของประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ นักอนุรักษ์ ว่ามีสถานภาพที่น่าเป็นห่วง ประชากรที่มีรายงานการพบมีจำนวนน้อยจนเกรงว่าจะสูญพันธุ์ในอนาคตอันใกล้ หรือบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากโลกแล้ว เช่น สมัน แต่ยังคงถูกจัดไว้ในบัญชีสัตว์ป่าสงวนเพื่อคุ้มครองเขา (ซาก) ที่สวยงามของสมัน

หนังสือ "สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย" ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ได้รับความสนใจอย่างมากทั้งจากนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป จึงได้นำกลับมาพิมพ์อีกครั้ง ในการพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้ ได้มีการปรับปรุง แก้ไขข้อมูลให้สมบูรณ์ ถูกต้อง ทันสมัยยิ่งขึ้น มีการเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากผลงานวิจัยที่ดำเนินงานโดยนักวิจัยของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลในเอกสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ ต่อผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

(นายเกษมสันต์ จินณวาโส)

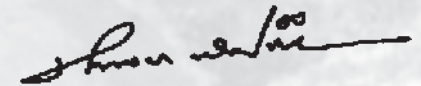
อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

บทนำ

สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวิจัยด้านสัตว์ป่าและให้บริการด้านวิชาการสัตว์ป่า ดังนั้นในแต่ละปีนอกจากจะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ที่ดำเนินการโดยนักวิชาการแล้ว สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า ยังได้มีการเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการทั้งในรูปแบบรายงาน ผลงานวิจัย เอกสารเผยแพร่ และเอกสารทางวิชาการตลอดมา

หนังสือสัตว์ป่าสงวนในประเทศไทยเป็นเอกสารทางวิชาการที่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาทุกครั้งที่มีการจัดพิมพ์เนื่องจากข้อมูลทางวิชาการของสัตว์ป่าสงวนแต่ละชนิดมีผู้ศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้ ได้มีการเพิ่มภาพถ่าย ข้อมูลทางวิชาการใหม่ๆ และข้อมูลทางอนุวิธาน และสายพันธุ์ของสัตว์ป่าสงวนหลายชนิด อาทิ ควายเป็นป่า ละมั่ง กวางผาเพื่อให้ผู้อ่านทราบความเป็นมาของการแบ่งชนิดสายพันธุ์แต่ละชนิด

สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า มุ่งมั่นที่จะดำเนินการผลิตและเผยแพร่เอกสารวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานนักศึกษา และประชาชนผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง โดยยึดในหลักการว่า เอกสารเหล่านี้เป็นข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้อง สามารถนำไปใช้ประโยชน์และอ้างอิงได้

นายชวัลย์ พิศคำชา

ผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า

สารบัญ

	หน้า
สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครองในประเทศไทย	ก
นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร	1
แรด	11
กระซู่	17
งูปรี	23
ควายป่า	31
ละมั่ง	39
สมัน	45
เสียด	57
กวางผา	65
นกแต้วแล้วท้องดำ	71
นกกระเรียน	79
แมวลายหินอ่อน	85
สมเสร็จ	91
แก้งหม้อ	99
พะยูน	105
เอกสารประกอบการอ้างอิง	112

สารบัญภาพ

	หน้า
1. นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร	ข
2. แผนที่การกระจายของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรในประเทศไทย	ข
3. ลักษณะทั่วไปของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรและนกแอ่นเทียมแอฟริกัน	5
4. แรด	10
5. แผนที่การกระจายของแรดในประเทศไทย	10
6. แผนที่การกระจายของแรดในภูมิภาค	10
7. ขนาดและลักษณะของกะโหลกแรด	12
8. กระซู่	16
9. แผนที่การกระจายของกระซู่ในประเทศไทย	16
10. แผนที่การกระจายของกระซู่ในภูมิภาค	16
11. งูปรี	22
12. แผนที่การกระจายของงูปรีในประเทศไทย	22
13. ขนาดและลักษณะของกะโหลกงูปรี	24
14. ควายป่า	30
15. แผนที่การกระจายของควายป่าในประเทศไทย	30
16. แผนที่การกระจายของควายป่าในภูมิภาค	30
17. ขนาดและลักษณะของกะโหลกควายป่า	32
18. ละมั่งหรือละมั่ง	38
19. แผนที่การกระจายของละมั่งหรือละมั่งในประเทศไทย	38
20. แผนที่การกระจายของละมั่งหรือละมั่งในภูมิภาค	38
21. ขนาดและลักษณะของกะโหลกละมั่งหรือละมั่ง	40

สารบัญภาพ

	หน้า
22. สมัน	44
23. แผนที่การกระจายของสมันในประเทศไทย (อดีต)	44
24. ลักษณะของเขาสมัน	46
25. เลียงผา	56
26. แผนที่การกระจายของเลียงผาในประเทศไทย	56
27. แผนที่การกระจายของเลียงผาในภูมิภาค	56
28. ขนาดและลักษณะของกะโหลกเลียงผา	58
29. กวางผา	64
30. แผนที่การกระจายของกวางผาในประเทศไทย	64
31. แผนที่การกระจายของกวางผาในภูมิภาค	64
32. ขนาดและลักษณะของกะโหลกกวางผา	66
33. นกตัวแล้วท้องดำ	70
34. แผนที่การกระจายของนกตัวแล้วท้องดำในประเทศไทย	70
35. แผนที่การกระจายของนกตัวแล้วท้องดำในภูมิภาค	70
36. นกกระเรียน	78
37. แผนที่การกระจายของนกกระเรียนในประเทศไทย	78
38. แผนที่การกระจายของนกกระเรียนในภูมิภาค	78
39. แมวลายหินอ่อน	84
40. แผนที่การกระจายของแมวลายหินอ่อนในประเทศไทย	84
41. แผนที่การกระจายของแมวลายหินอ่อนในภูมิภาค	84
42. ขนาดและลักษณะของกะโหลกแมวลายหินอ่อน	86
43. สมเสร็จ	90

สารบัญภาพ

	หน้า
44. แผนที่การกระจายของสมเสร็จในประเทศไทย	90
45. แผนที่การกระจายของสมเสร็จในภูมิภาค	90
46. ขนาดและลักษณะของกะโหลกสมเสร็จ	92
47. เก้งหม้อ	98
48. แผนที่การกระจายของเก้งหม้อในประเทศไทย	98
49. ขนาดและลักษณะของกะโหลกเก้งหม้อ	100
50. พะยูง	104
51. แผนที่การกระจายของพะยูงในประเทศไทย	104
52. แผนที่การกระจายของพะยูงในภูมิภาค	104
53. ขนาดและลักษณะของกะโหลกพะยูง	106

สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง ของประเทศไทย

RESERVED AND PROTECTED ANIMALS OF THAILAND

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เป็นพระราชบัญญัติที่คุ้มครองสัตว์ป่าและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าฉบับแรกของประเทศไทยที่มีการประกาศใช้โดยมีเหตุผลประกอบว่า “สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศชนิดหนึ่ง ที่อำนวยความสะดวกในทางเศรษฐกิจ วิทยาการ และรักษาความงามตลอดจนคุณค่าตามธรรมชาติไว้ แต่ปรากฏว่าในปัจจุบันนี้ สัตว์ป่าที่มีค่าบางชนิดได้ถูกล่าและทำลายจนสูญพันธุ์ไปแล้ว และบางชนิดก็กำลังจะสูญพันธุ์ไป ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ป่าโดยเฉพาะ จึงสมควรตรากฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าขึ้นไว้เพื่อประโยชน์ของรัฐและประชาชนส่วนรวม ให้สมกับที่ชาวไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธมามกะ” โดยสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ (พระยศขณะนั้น) ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงพระนามในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ให้ไว้ ณ วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2503

สัตว์ป่าสงวนตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503

ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ได้กำหนดไว้ว่า

“สัตว์ป่าสงวน” หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติ รวมทั้งสิ้น 9 ชนิด ดังนี้

บัญชีสัตว์ป่าสงวน

1. แรด *Rhinoceros sondaicus*
2. กระซู่ *Dideromoceros sumatraensis*
3. กูปรี หรือ โคไพร *Bos sauveli*
4. ควายป่า *Bubalus bubalis*
5. ละอง หรือ ละมั่ง *Cervus eldi*
6. สมัน หรือ เนื้อสมัน *Cervus schomburgki*
7. ทราय หรือ เนื้อทราย หรือ ตามะแน *Axis porcinus*
8. เลียงผา หรือ เยื้อง หรือ กูร่า หรือ ไคร่า *Capricornis sumatraensis*
9. กวางผา *Naemoredus griseus*

ทั้งนี้ ในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ได้กำหนดไว้ว่า ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าสงวน เว้นแต่จะกระทำเพื่อการศึกษา หรือวิจัยทางวิชาการหรือเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะ และได้รับอนุญาตจากอธิบดี และห้ามมิให้ผู้ใดครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าสงวน เว้นแต่แต่จะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าสงวนที่บุคคลล่ามาได้โดยได้รับอนุญาตจากอธิบดีหรือมีเพิ่มขึ้นโดยการสืบทอดของสัตว์ป่าสงวนที่ได้รับอนุญาตให้ล่ามาได้ นั้น

สัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503

ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ได้กำหนดไว้ว่า “สัตว์ป่าคุ้มครอง” หมายความว่า สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 1 และ สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 2

“สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 1” หมายความว่า “สัตว์ป่าซึ่งตามปกติคนไม่ใช้เนื้อเป็นอาหารหรือไม่ล่าเพื่อการกีฬาหรือสัตว์ป่าที่ทำลายศัตรูพืชหรือ ขจัดสิ่งปฏิกูล หรือสัตว์ป่าที่ควรสงวนไว้ระดับความงามตามธรรมชาติ หรือ สงวนไว้มิให้ลดจำนวนลง” อาทิ ชะนี นกกระเรียน คางคกห้วย ตะโขง ฯลฯ

“สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 2” หมายความว่า “สัตว์ป่าซึ่งตามปกติคนใช้เนื้อเป็นอาหารหรือล่าเพื่อการกีฬา” อาทิ กระตัง เก้งหม้อ นกอีแจว กบทูต งูสิง ฯลฯ

ต่อมาได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า โดยมีเหตุผลว่า “เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าที่ใช้ บังคับอยู่ในปัจจุบันได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน มาตรการต่างๆ ที่มีอยู่ใน กฎหมายดังกล่าวไม่สามารถทำให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ และได้ผลสมดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ประกอบกับจำเป็นต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองควบคู่กันไป และเนื่องจากปัจจุบันได้มีความตกลงระหว่างประเทศในการที่จะร่วมมือเพื่อสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก ดังนั้น เพื่อปรับปรุงให้มาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศ สมควรปรับปรุงกฎหมายว่า ด้วยสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ให้ไว้ ณ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535

สัตว์ป่าสงวนตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้กำหนดไว้ว่า

“สัตว์ป่าสงวน” หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราช บัญญัตินี้ และตามที่กำหนด โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา รวมทั้งสิ้น 15 ชนิด ดังนี้

บัญชีสัตว์ป่าสงวน

1. นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร *Pseudochelidon sirintarae*
2. แรด *Rhinoceros sondaicus*
3. กระซู่ *Didemnocerus sumatraensis*
4. กูปรี หรือ โคไพร *Bos sauveli*
5. ควายป่า *Bubalus Bubalis*
6. ละอง หรือ ละมั่ง *Cervus eldi*
7. สมัน หรือ เนื้อสมัน *Cervus schomburgki*
8. เลียงผา หรือเยื้อง หรือ กูร่าหรือ โคร่า *Capricornis sumatraensis*
9. กวางผา *Naemoredus griseus*
10. นกแต้วแล้วท้องดำ *Pitta gurneyi*
11. นกกระเรียน *Grus antigone*
12. แมวลายหินอ่อน *Pardofelis marmorata*
13. สมเสร็จ *Tapirus indicus*
14. เก้งหม้อ *Muntiacus feai*
15. พะยูนหรือหมูน้ำ *Dugong dugon*

สัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้กำหนดไว้ว่า “สัตว์ป่าคุ้มครอง” หมายความว่า สัตว์ป่าที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ซึ่งต่อมาได้มีกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535) ให้ไว้ ณ วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2543) กำหนดให้สัตว์ป่าตามบัญชีท้ายกฎกระทรวงนี้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ต่อมากฎกระทรวงฉบับที่ 4 และกฎกระทรวงฉบับที่ 11 ได้ถูกยกเลิก เนื่องจากสัตว์ป่าคุ้มครองบางชนิดได้รับการคุ้มครองในระดับสกุล หรือ วงศ์ หรือ อันดับ ตัวอย่างเช่น คุ้มครองไก่ฟ้าทุกชนิดในสกุล (Genus) *Lophura* คุ้มครองนกขมิ้นในวงศ์ (Family) *Oriolidae* ซึ่งการคุ้มครองสัตว์เป็นกลุ่มในลักษณะนี้ ทำให้เห็นไม่ชัดเจนว่าคุ้มครองสัตว์ชนิดใดบ้างในกลุ่มนี้ และในแต่ละสกุล แต่ละวงศ์ แต่ละอันดับ จะรวมหมายถึงสัตว์ป่าต่างประเทศซึ่งไม่ได้มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทยด้วย ก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติตามกฎหมายทั้งเจ้าหน้าที่และประชาชน จึงได้ประกาศกฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 โดยสัตว์ป่าคุ้มครองท้ายกฎกระทรวงฉบับนี้ได้รับการคุ้มครองเป็นรายชนิด ไม่มีการคุ้มครองเป็นกลุ่มอีกต่อไป

Eurochelidon sirintarae

Rhinoceros sondaicus

Didermocerus sumatraensis

Bos sauveli

Bubalus arnee

Cervus eldi

Cervus schomburgki

Capricornis sumatraensis

Naemorhedus griseus

Pitta gurneyi

Grus antigone

Pardofelis marmorata

Tapirus indicus

Muntiacus feae

Dugong dugon

สัตว์ป่าสงวน 15 ชนิด

สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย

Reserved Animals of Thailand

กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร (White-eyed River Martin)

ออกไข่ครั้งละ: 2 - 3 ฟอง
ความยาวลำตัว: 15 เซนติเมตร

* การกระจายในประเทศไทย (อดีต)

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร

White-eyed River Martin

อันดับ : Passeriformes
วงศ์ : Hirundinidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eurochelidon sirintarae*
ชื่อพ้อง : *Pseudochelidon sirintarae*
ชื่อตาม พ.ร.บ. : *Pseudochelidon sirintarae*

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร เป็นชื่อภาษาไทยที่นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ใช้เป็นชื่อเรียกซึ่งค่อนข้างยาวจึงตัดเรียกสั้นๆ ภายหลังว่า “นกเจ้าฟ้า” (กิตติ, 2518) มีชื่อท้องถิ่นว่า นกตาพอง (Thonglongya, 1968) มีชื่อสามัญว่า White-eyed River Martin และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pseudochelidon sirintarae* คำระบุชนิดมาจากชื่อพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร ซึ่งเป็นพระยศเดิมของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นการเฉลิมพระเกียรติแด่พระองค์ท่านซึ่งทรงสนพระทัยในธรรมชาติศึกษามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เป็นนกชนิดใหม่ของโลก (New species) และเป็นนกเฉพาะถิ่น (Endemic species) พบครั้งแรกและพบเฉพาะที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ (โอภาส, 2544)

ปัจจุบัน IUCN (2009) ได้กำหนดให้นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร อยู่ในสกุล *Eurochelidon* ซึ่งอ้างอิงจากการจำแนกของ Bird Life International (2008)

ประวัติการค้นพบนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร Thonglongya (1968) อ้างตามโอภาส (2534) กล่าวว่าในปี พ.ศ. 2510 ศูนย์รวบรวมวัสดุอุเทศ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของโครงการสำรวจสัตว์ย้ายแหล่งทางพยาธิวิทยา (Migratory Animals Pathological Survey = MAPS) ซึ่งเป็นโครงการร่วมกันระหว่างประเทศในภาคพื้นเอเชีย มีจุดมุ่งหมายหลายประการที่สำคัญ คือ การศึกษาการอพยพของนก เพราะนกหลายชนิดเป็นพาหะนำตัวเบียน เช่น ไร หมัด เห็บ เหา ตัวเบียนเหล่านี้ อาจเป็นพาหะนำเชื้อโรคมาสู่คนได้ วิธีการศึกษากระทำโดยการดักจับนกมาเจาะเลือด เพื่อ

ตรวจสอบการเป็นโรค รวมทั้งเก็บตัวอย่างตัวเบียน จากนั้นจะสวมห่วงที่ขานกแล้วปล่อยนกไป ซึ่งจะทำให้รู้เส้นทางการอพยพเป็นการป้องกันโรคต่างๆ ได้หากมีการระบาดของโรค ซึ่งที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่หนึ่งที่โครงการนี้ได้ดำเนินการศึกษา โดยการจับนกมีทั้งที่จับเองและจ้างชาวบ้านแถบนั้นจับ

เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2511 ชาวบ้านซึ่งรับจ้างจับนก นำนกมามอบให้กับเจ้าหน้าที่โครงการจำนวนประมาณ 700 ตัว ส่วนใหญ่เป็นนกนางแอ่น (Swallow) ชนิดต่างๆ มีเพียงตัวเดียวที่มีลักษณะและอุปนิสัยแตกต่างจากตัวอื่นๆ คณะสำรวจศึกษานกตัวอื่นๆ ตามกรรมวิธีแล้วปล่อยไปหมด ยกเว้นตัวดังกล่าว ในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2511 พบนกชนิดนี้อีกตัวหนึ่งปะปนมากับนกนางแอ่นอื่นๆ เช่นเดียวกัน หลังจากที่ยังไว้ในกรงได้ไม่นานนกทั้ง 2 ตัวได้ตายลงจึงสดฟปากทั้งสองตัวไว้และกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 สามารถจับนกชนิดนี้ได้อีก 8 ตัว (รายงานบางฉบับได้เขียนไว้ว่าได้ตัวอย่างเพิ่มอีก 7 ตัว) โดยได้ระบุวันที่ในฉลากบนตัวอย่าง (Specimen) ว่าเป็นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 (Round, 1990; Tobias, 2000) หลังจากการตรวจสอบตัวเบียนที่เก็บได้จากนกชนิดนี้ ปรากฏว่าชนิดหนึ่งคือ *Myrsidae* sp. (อาจเป็น *Myrsidae latifrons*) และอีกชนิดหนึ่งเป็น *Philoptyrus exilis* (อาจเป็นชนิดย่อยใหม่) โดยตัวเบียนชนิดแรกนั้นพบในนกนางแอ่นทั่วไป ส่วนชนิดที่สองพบเฉพาะในนกนางแอ่นชนิดหนึ่งในลุ่มแม่น้ำคองโกในทวีปแอฟริกา ซึ่งจัดอยู่ในสกุล *Pseudochelidon* (แปลว่านกนางแอ่นเทียม) และในสกุลนี้มีเพียงชนิดเดียวคือ *Pseudochelidon eurystomina* Hartlaub, 1816 (*Eurystomina* แปลว่าปากกว้าง)

จากการศึกษาลักษณะภายในของนกที่ได้มาจากบึงบอระเพ็ด โดยเฉพาะหลอดคอปรากฏว่าไม่เหมือนกับนกนางแอ่นทั่วไป แต่คล้ายกับนกนางแอ่นเทียมคองโกในสกุล *Pseudochelidon* และรูปร่างลักษณะภายนอก โดยเฉพาะสีขนของลำตัวคล้ายกัน แต่ลักษณะอื่นๆ เช่น สีของปาก สีของตา และหางแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แสดงว่านกที่พบในบึงบอระเพ็ด เป็นคนละชนิดกับนกนางแอ่นเทียมคองโกอย่างแน่นอน แต่สำหรับจะจัดไว้ในสกุลเดียวกัน

หรือไม่ นักปักษีวิทยาหลายท่านมีความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 ฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งเห็นชอบว่าลักษณะที่มีทั้งหมดของนกที่ได้มาจากบึงบอระเพ็ดนี้น่าจะจัดเป็นสกุลใหม่ได้และเสนอให้ชื่อสกุลใหม่ว่า *Thaionis* (แปลว่า นกที่พบในประเทศไทย) แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าควรจัดอยู่ในสกุลเดียวกันกับนกนางแอ่นเทียมคองโกไปก่อน หลังจากศึกษาชีววิทยาของนกชนิดนี้อย่างละเอียดแล้ว หากพบว่าแตกต่างกันมากก็อาจเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงจัดนกที่พบในบึงบอระเพ็ดครั้งนั้นไว้ในสกุล *Pseudochelidon* สำหรับชนิดนั้นจัดเป็นชนิดใหม่ (New species) อย่างแน่นอน แต่จะใช้ชื่ออะไรนั้น ครั้งแรกคณะวิจัยตั้งใจใช้ชื่อนกชนิดใหม่นี้ตามพระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อเทิดพระเกียรติแด่พระองค์ท่าน แต่ผู้ใหญ่หลายท่านลงความเห็นว่าไม่ควรนำพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือแม้แต่ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ (พระยศในขณะนั้น) มาเกี่ยวข้อง ดังนั้นคณะวิจัยจึงขอพระราชทานพระนามพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร เพื่อตั้งเป็นชื่อนกชนิดใหม่ของโลก ซึ่งก็ได้มีพระบรมราชานุญาต นกชนิดนี้จึงได้ชื่อวิทยาศาสตร์ (ในขณะนั้น) ว่า *Pseudochelidon sirintarae* (โสภาส, 2534; Thonglongya, 1968)

ถึงแม้ว่านักวิทยาศาสตร์หลายท่านลงความเห็นว่านกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรควรจัดอยู่ในสกุล *Pseudochelidon* ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม Brooke (1972) อ้างตาม Sibley and Monroe (1994) และ Tobias (2000) จัดไว้ในสกุล *Eurochelidon* โดย Tobias (2000) ได้อธิบายเหตุผลไว้ว่าจากการวิเคราะห์นกตัวอย่างทั้ง 9 ตัว ที่เก็บได้ในปี พ.ศ. 2511 พบว่าญาติที่ใกล้ชิดที่สุดของมันน่าจะเป็นนกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน (*African River Martin/Pseudochelidon eurystomina*) นกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน และนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร ต่างกันชัดเจน ตรงที่ขนาดของปากและตา ซึ่งบ่งบอกว่านกทั้งสองนี้มีนิเวศวิทยาในการหาอาหารต่างกันมาก โดยที่นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรอาจจะสามารถกินเหยื่อที่มีขนาดใหญ่กว่ามากและหากินในถิ่นที่อยู่ขนาดเล็กที่แตกต่างออกไป มุมปากของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรพองและแข็งไม่เหมือนกับมุมปากของนกนางแอ่นเทียมแอฟริกันที่อ่อนนุ่มและเด่นชัดน้อยกว่ามาก

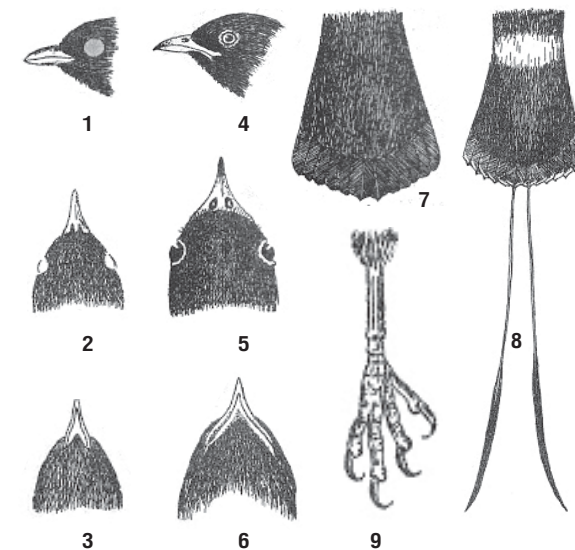

ดินและเล็บของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรใหญ่และแข็งแรงอำผิปกติสำหรับนกที่หากินในอากาศ นกนางแอ่นแอฟริกันและนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรยังมีสัดส่วนของนิ้วเท้าต่างกันอีกด้วย ซึ่งอาจจะบ่งชี้ว่ามันมีนิสัยในการสร้างรังต่างกัน ในมุมมองของนักอนุกรมวิธานบางท่าน ความแตกต่างเหล่านี้มากพอที่จะอนุญาตให้นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร แยกออกมาเป็นสกุล (Genus) ของตนเอง คือ *Eurochelidon* ถึงแม้ว่าบางคนอาจจะยังสนับสนุนการรวมนกทั้งสองชนิดนี้ไว้ในสกุลเดียวกัน คือ *Pseudochelidon* โดยโต้แย้งว่ามันสะท้อนแบบแผนในนกนางแอ่นอื่นๆที่อยู่ในสกุลเดียวกัน ไม่ว่าเราจะจัดนกทั้งสองนี้ไว้ในสกุลเดียวกันหรือไม่ โครงสร้างกล่องเสียง (หลอดลม) ของนกนางแอ่นทั้งสองนี้ก็แตกต่างจากนกในวงศ์นกนางแอ่น (*Hirundinidae*) มากพอที่จะเป็นวงศ์ย่อย (Subfamily) แยกออกจากนกนางแอ่นที่แท้จริง และดูเหมือนว่าจะมากพอที่จะบ่งบอกว่ามันอาจจะอยู่ในวงศ์ (Family) ที่แยกต่างหากออกไป

ลักษณะทั่วไป •

เป็นนกขนาดเล็กมาก ขนหางคู่กลางอาจยาวถึง 8.75 เซนติเมตร หรือมากกว่า ตัวเต็มวัยสีจะออกเป็นสีดำหรือสีดำเหลือบน้ำเงินเข้ม ตรงบริเวณหน้าผากมีขนดำคล้ายกำมะหยี่ มีลายพาดสีขาวที่ตะโพก ปากสีเหลือง นัยน์ตาและม่านตาขาว มีสีชมพูเรื่อๆ เป็นวงในม่านตา รอบตามีวงสีขาว แข็งและขาว สีชมพู ขนหางสั้นกลมมน โคนหางสีขาว มีแถบขนลักษณะคล้ายเส้นลวดยื่นออกไปจากขนหางคู่กลาง ขนปีกด้านล่างสีน้ำตาลซีด ตัวไม่เต็มวัย ปาก ดาวยาวรอบปากดำ ลำตัวด้านบน และขนปีกด้านล่างมีลักษณะเช่นเดียวกับตัวโตเต็มวัย แต่บริเวณหัวและลำตัวด้านล่างสีน้ำตาลเข้ม บริเวณคอหอยสีจะจางกว่า ไม่มีแถบขนออกจากหางคู่กลางหรือมีแต่จะสั้นกว่าของตัวเต็มวัย (โอภาส, 2534; 2544; Thonglongya, 1968)

ปัจจุบันตัวอย่างอ้างอิงของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรในประเทศไทยมีตัวอย่างต้นแบบ (Paratype) เก็บรักษาที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 4 ตัวอย่าง ที่องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ 1 ตัวอย่าง และสวนดุสิต 1 ตัวอย่าง (สรุขิต, 2550)

ที่มา: Thai natn. scient. Pap., Fauna Ser. No.1

- ภาพที่ 1, 2 และ 3 ด้านข้าง ด้านบน และด้านล่างของหัวนก *Pseudochelidon eurystomina*
 ภาพที่ 4, 5 และ 6 ด้านข้างด้านบน และด้านล่าง ของหัวนก *Eurochelidon sirintarae*
 ภาพที่ 7 ทางของ *P. eurystomina*
 ภาพที่ 8 ทางของ *E. sirintarae*
 ภาพที่ 9 ดินและเล็บของ *E. sirintarae*

ชีววิทยา •

ยังไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับชีววิทยาการสืบพันธุ์และยังไม่ทราบว่า จะเหมือนกับนกนางแอ่นแอฟริกันหรือไม่ นกนางแอ่นแอฟริกันทำรังรวมกันเป็นฝูงใหญ่ (Colony) โดยการขุดดินบริเวณริมตลิ่งแม่น้ำหรือพื้นที่ทราย

บนเกาะกลางแม่น้ำลี้ลงไปประมาณ 1 - 2 เมตร วางไข่ 2 - 3 ฟอง มีฤดูผสมพันธุ์ตั้งแต่เดือนธันวาคม-มีนาคม ฤดูผสมพันธุ์ของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรน่าจะเป็นฤดูร้อนประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน เพราะจากข้อมูลในเดือนมกราคมที่จับนกได้ 2 ตัว ทุกตัวยังไม่โตเต็มวัย (ตรวจอวัยวะเพศยังไม่ได้) แต่นกที่จับได้ กลางเดือนกุมภาพันธ์ 8 ตัว มีเพียงตัวเดียวที่ตรวจหาอวัยวะเพศได้ว่าเป็นตัวเมียจากข้อมูลดังกล่าวฤดูผสมพันธุ์น่าจะเป็นฤดูร้อนหลังเดือนกุมภาพันธ์และจะสอดคล้องกับฤดูผสมพันธุ์ของนกกินแมลงส่วนใหญ่ในประเทศไทย ในขณะที่ฝนในฤดูมรสุมจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป ซึ่งจะเพิ่มระดับน้ำขึ้นจนท่วมสันทรายในแม่น้ำที่คาดว่าเป็นแหล่งทำรังวางไข่ของนกชนิดนี้ (โอภาส, 2544; Round, 1990; Tobias, 2000)

การแพร่กระจาย •

พบเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น มีรายงานการพบเห็นตัวเพียงแห่งเดียวที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวของประเทศไทย (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536; King and Kanwanich, 1978; Round, 1990; Thonglongya, 1968) อย่างไรก็ตาม นักปักษีวิทยาบางท่านเสนอว่านกชนิดนี้น่าจะทำรังวางไข่ในประเทศจีน (โอภาส, 2544; King and Kanwanich, 1978) แต่ไม่มีหลักฐานยืนยัน

นิเวศวิทยา •

นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร อาศัยอยู่ตามป่าจูด ป่ากก ป่าหญ้า (โอภาส, 2544) หรือตามดงอ้อและพืชน้ำในบริเวณบึงบอระเพ็ด (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536) เป็นนกที่ค่อนข้างเชื่อง ไม่ปราดเปรียว มักยืนนิ่งบนพื้นดิน ซึ่งแตกต่างจากนกนางแอ่นอื่นๆที่บินปราดเปรียว ส่งเสียงร้องดังและมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (Thonglongya, 1968) มีการอพยพหากินไปตามลำน้ำเป็นระยะทางไกลๆ อย่างนกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน (นกนางแอ่นเทียมคองโก) ซึ่งจัดเป็นนกในสกุลเดียวกันนี้หรือไม่ยังไม่ทราบแน่ชัด (โอภาส, 2544) ซึ่ง Round (1990)

ได้กล่าวถึงนกนางแอ่นเทียมแอฟริกัน (นกนางแอ่นเทียมคองโก) ไว้ว่า เป็นนกอพยพย้ายถิ่นหลังจากทำรังเลี้ยงลูกและระดับน้ำในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้นนกจะย้ายถิ่นไปอาศัยยังที่อื่นระยะทางประมาณ 600 - 1,400 กิโลเมตรจากจุดที่ทำรัง นอกจากนี้นกนางแอ่นเทียมคองโกไม่ได้ทำรังโดยการขุดโพรงหรือรูเข้าไปในตลิ่งอย่างเดียว แต่ยังอาศัยนอนในโพรงเมื่อสิ้นสุดฤดูผสมพันธุ์อีกด้วย นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรอาจจะอาศัยตามโพรงริมตลิ่งเช่นเดียวกันก็ได้ (Round, 1990) บริเวณบึงบอระเพ็ด นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรจะเกาะนอนอยู่ในฝูง นกนางแอ่นอื่นๆ ที่เกาะอยู่ตามใบอ้อและใบสนุ่น บางครั้งพบอยู่ในกลุ่มของนกกระจาบและนกจาบปีกอ่อน อาหารได้แก่ แมลงที่โอบจับได้ในอากาศ (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536) และปรากฏพบชิ้นส่วนของแมลงเต่าทองขนาดใหญ่ ในกระเพาะอาหารของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรตัวหนึ่ง เมื่อรวมกับโครงสร้างและรูปแบบของปาก บ่งบอกว่ามันกินเหยื่อที่มีขนาดใหญ่ (Tobias, 2000)

จากการศึกษาตัวอย่างนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรที่ได้มาเมื่อปี พ.ศ. 2511 อย่างพิถีพิถันเมื่อเร็ว ๆ นี้ บ่งชี้ว่านกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร อาจจะเป็นนกกลางคืน หรืออย่างน้อยก็ออกมาหากินในช่วงพลบค่ำ โดยพิจารณาจากการที่มันมีตาที่โตผิดปกติทำให้เป็นไปได่ว่าปกติแล้วมันเป็นนกที่อยู่นิ่งหรือทำรังในโพรงต้นไม้หรือก้อนหินและออกมาหาอาหารในช่วงเวลาพลบค่ำหรือเมื่อมืดค่ำแล้ว (Tobias, 2000)

สถานภาพ •

ยังไม่ทราบสถานภาพที่แท้จริง อาจเป็นนกประจำถิ่น หรือนกอพยพมาช่วงนอกฤดูผสมพันธุ์ แต่ก็ไม่มีรายงานพบที่อื่นนอกจากบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ หายากและปริมาณน้อยมากหรืออาจสูญพันธุ์ไปแล้ว (โอภาส, 2544) IUCN (2009) จัดเป็นสัตว์ใกล้จะสูญพันธุ์อย่างยิ่ง (CR : Critically Endangered) จำนวนประชากรที่พบในประเทศไทย ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2511 พบ 2 ตัว กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 พบ 7 ตัว (Round, 1990; Thonglongya, 1968; Tobias, 2000) ธันวาคม พ.ศ. 2511 พบ 1 ตัว (Round, 1990) ต้นปี 2514 พบ 2 ตัว (Round, 1990) ในปี พ.ศ. 2520 มีรายงานที่ยืนยันเป็นทางการครั้ง

สุดท้ายพบว่าพบนก 6 ตัว (จารุจินต์ และคณะ, 2550; Lekagul and Round, 1991) มกราคม พ.ศ. 2523 มีผู้รายงานว่าพบนกที่อาจจะเป็นนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร 4 ตัว (Round, 1990; Tobias, 2000) และในปี พ.ศ. 2529 มีการกล่าวอ้างว่า คนในท้องถิ่นดักจับนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรได้ 1 ตัว (Tobias, 2000) รายงานทั้งสองครั้งหลังนี้ไม่ได้รับการยืนยันหรือเขียนเป็นรายงานการศึกษา หลังจากนั้นเป็นต้นมาไม่มีรายงานการพบเห็นตัวนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรในบึงบอระเพ็ด อีกเลยถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มผู้สำรวจหลายคนเข้าไปสำรวจแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

ปัจจัยคุกคาม •

ประชากรในธรรมชาติของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเชื่อว่ามีอยู่น้อยมาก เพราะเป็นนกชนิดโบราณที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ในอดีตแต่ละปีในฤดูหนาว นกชนิดนี้จะถูกจับไปพร้อมกับนกนางแอ่นชนิดอื่น นอกจากนี้แหล่งอาศัยพักนอนในฤดูหนาว คือ ดงอ้อและพืชน้ำอื่นๆ ถูกทำลายไปโดยการทำประมง การเปลี่ยนพื้นที่หนอง บึง เป็นนาข้าว และการควบคุมระดับน้ำเพื่อการพัฒนาหลายรูปแบบ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลเสียต่อการคงอยู่ของพืชน้ำและต่อนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรเป็นอย่างมาก (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา, 2536)

นอกจากถิ่นที่อยู่อาศัยในบึงบอระเพ็ดจะถูกคุกคามแล้วในพื้นที่ที่คาดว่า จะเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรมักถูกคุกคามเช่นเดียวกัน มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่ราบลุ่มในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทยไปมากมาย การทำเกษตรกรรมเป็นไปอย่างเข้มข้นเพื่อเพิ่มผลผลิต มีการใช้ยาฆ่าแมลงกันอย่างแพร่หลายและสภาพแวดล้อมแบบเมืองได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน รวมถึงริมฝั่งของแม่น้ำเหล่านั้น ถูกชาวประมง นักล่าสัตว์ คนปลูกผัก และเรือชุดทรายรบกวนสูง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำและระดับน้ำจากโครงการก่อสร้างฝาย เขื่อน ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรหายไป (Tobias, 2000)

• • •

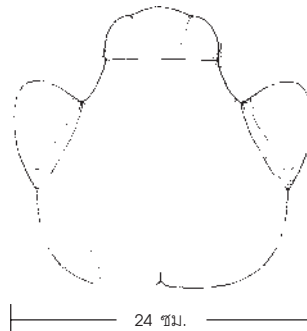

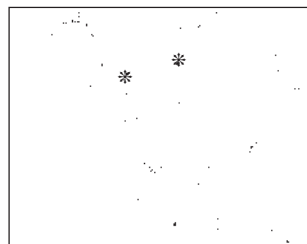
■ = การกระจายในประเทศไทย (อดีต)

แรด (Javan Rhino)

ระยะตั้งท้อง	480 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	900 - 1,400 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	3.0 - 3.2 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	40 ปี

24 ซม.

* = การกระจายในภูมิภาค

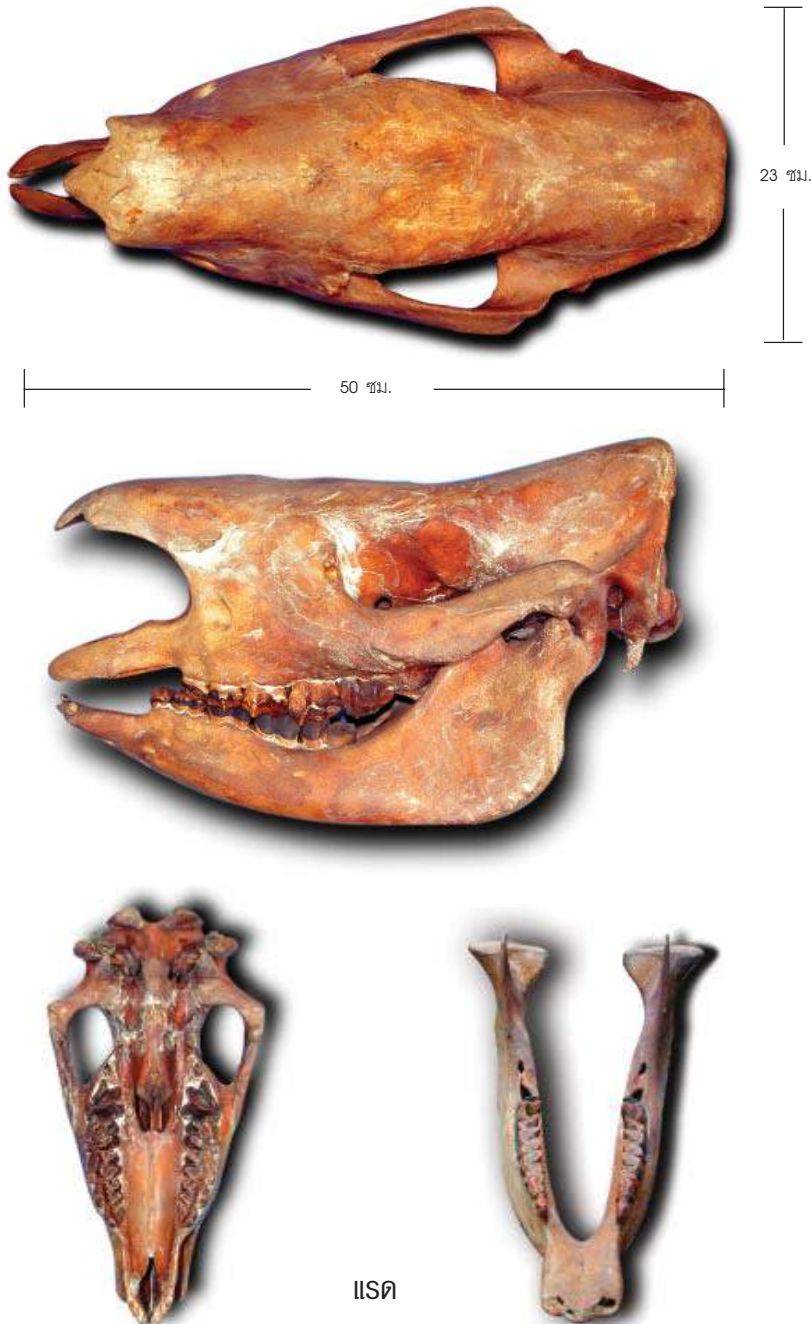

แรด

Javan Rhino

อันดับ : Perissodactyla
วงศ์ : Rhinocerotidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rhinoceros sondaicus*

แรดเป็นสัตว์กีบคู่ (Perissodactyla) อยู่ในวงศ์แรด หรือวงศ์สัตว์มีเนื้อที่จมูก (Rhinocerotidae) ปัจจุบันมีอยู่ 5 ชนิดทั่วโลก ในทวีปแอฟริกาพบ 2 ชนิด และเอเชียพบ 3 ชนิด (ส่วนอนุรักษสัตว์ป่า, 2539) โดยแรดเป็นสัตว์โบราณที่สุดในบรรดาสัตว์ตระกูลแรดที่พบในเอเชีย แรดในประเทศไทยมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Rhinoceros sondaicus* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำกรีก 2 คำ มารวมกันคือคำว่า Rhino แปลว่าจมูก (Rhino=nose) และคำว่า ceros แปลว่าเขา (Ceros=horn) ดังนั้น *Rhinoceros* จึงแปลว่า สัตว์มีเขาที่จมูก ซึ่งใช้เป็นชื่อของวงศ์ด้วยเช่นกัน คำระบุนชนิดเกิดจากการนำคำละติน 2 คำมารวมกันคือคำว่า sonda และ icus คำว่า sonda หมายถึงเกาะ Sunda ของประเทศอินโดนีเซีย หรือที่เรารู้จักกันในนาม เกาะชวา (Java) ส่วนคำว่า icus หมายถึงสถานที่ (Locality) ดังนั้น ชื่อวิทยาศาสตร์ของแรดคือ *Rhinoceros sondaicus* จึงหมายถึง สัตว์มีเขาที่จมูกแห่งเกาะชวา แรดมีชื่อสามัญว่า Javan Rhino หรือมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า Lesser one-horned Rhino เหตุที่เรียกชื่อสามัญเช่นนี้เนื่องจากว่าแรดสายพันธุ์นี้คล้ายแรดอินเดีย (Indian Rhino หรือ Greater one-horned Rhinoceros, *Rhinoceros unicornis*) ที่มีเนื้อเดียวแต่มีขนาดเล็กกว่าแรดอินเดีย แรดสายพันธุ์ *Rhinoceros sondaicus* มี 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *Rhinoceros sondaicus sondaicus* พบในอินโดนีเซีย *Rhinoceros sondaicus inermis* พบตั้งแต่อินเดียตะวันออกจรดคาบสมุทอินโดจีน และ *Rhinoceros sondaicus annamiticus* พบเฉพาะในเวียดนามเท่านั้น มีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปอีก 2 สายพันธุ์ย่อย คือมีขนาดเล็กกว่ามาก สันนิษฐานว่าเกิดจากการอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมจากสงครามอาวุธเคมีและชีวภาพในยุคสงครามเย็นที่มีการต่อสู้กันระหว่างเวียดนามและสหรัฐอเมริกา

ISSD

ลักษณะทั่วไป •

แรดเป็นสัตว์ที่มีหนังพับหรือหนังย่น (Pachyderm) เช่นเดียวกับช้าง โดยหนังของแรดมีสีน้ำตาลเทา มีรอยย่นหรือพับอยู่ 5 แห่ง คือ บริเวณช่วงคอถึงหัวไหล่ บริเวณโคนขาหน้าด้านหนึ่งพาดผ่านไปยังโคนขาหน้าอีกด้านหนึ่ง บริเวณรอบเอว บริเวณโคนขาหลังด้านหนึ่งผ่านสะโพกไปยังโคนขาหลังอีกด้านหนึ่ง และรอยพับที่บริเวณโคนหาง รอยย่นหรือรอยพับดังกล่าวทำให้มองดูคล้ายแรดสวมเสื้อเกราะอย่างแน่นหนามั่นคง (สวัสต์, 2539) แรดมีเนื้อที่จมูก 1 นอ เห็นได้ชัดในตัวผู้ ที่อาจมีความยาวถึง 25 เซนติเมตร แต่เห็นเป็นเพียงตุ่มเล็กๆ ในตัวเมีย นอเกิดจากการอัดแน่นของเส้นใย ซึ่งเป็นโปรตีนชนิดที่ไม่ละลายน้ำ (Keratin) โปรตีนชนิดนี้พบอยู่ในขน เล็บ เขา กีบ ของสัตว์ ซึ่งไม่มีส่วนของแร่ธาตุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จึงไม่มีคุณค่าทางโภชนาการแต่อย่างใด ซึ่งได้มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว สารที่เป็นองค์ประกอบของนอแรดมีความใกล้เคียงกับกีบเท้ามากกว่าอวัยวะส่วนอื่นๆที่เกิดจากการอัดแน่นของ Keratin นอของแรดนี้ไม่มีส่วนกระดูกเป็นฐานรองรับเหมือนเขาของสัตว์ทั่วไป แต่เกิดจากการอัดแน่นของ Keratin บนหนัง จึงเป็นอวัยวะที่ไม่มั่นคงแข็งแรง แรดมีฟันตัด 1 คู่ ที่พัฒนาไปเป็นอาวุธที่สำคัญใช้ในการต่อสู้ ฟันคู่นี้มีการพัฒนาและทำหน้าที่เหมือนงาของช้าง แรดเป็นสัตว์ที่มีขาสั้น มีกีบเท้าทั้ง 4 ข้างๆ ละ 3 กีบ แรดเป็นสัตว์ที่มีริมฝีปากบนงุ้มเป็นจะอยทำหน้าที่คล้ายมือในการนำอาหารเข้าปาก

การแพร่กระจาย •

ในอดีตแรดมีการแพร่กระจายตั้งแต่ตะวันตกของอินเดีย บังคลาเทศ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย (Lekagul and McNeely, 1977) ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในพื้นที่ 2 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติ Ujung Kulon National Park ในอินโดนีเซียและอุทยานแห่งชาติ Cat Tien National Park ในเวียดนาม ในประเทศไทยแรดมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ระมาด” เป็นสัตว์ที่พบได้ทั่วไปตามที่ราบลุ่ม โดยชื่อสถานที่หลายแห่งที่แสดงนัยว่าเป็น

ที่อยู่ของแรด เช่น บางระมาดในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ และอำเภอแม่ระมาด ที่จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังพบแถบชายทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทยที่ สุนทรภูได้พรรณนาไว้ในนิราศเมืองแกลง ที่แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2350 (เทพ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์)

ชีววิทยา •

แรดสายพันธุ์ย่อย *R. s. annamiticus*หนักประมาณ 900 - 1,400 กิโลกรัม และสายพันธุ์ย่อย *R. s. sondaicus*หนักประมาณ 1,500 - 2,000 กิโลกรัม สูงประมาณ 150 - 180 เซนติเมตร อายุยืน 40 ปี แรดตัวเมียสามารถเริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 4 ปี ระยะตั้งท้อง 480 วัน ตกลูกครั้งละ 1 ตัว หนักประมาณ 50 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 18 เดือน ตัวผู้เริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยที่ 8

นิเวศวิทยา •

แรดเป็นสัตว์ชอบพื้นที่ราบต่ำ ที่ชื้น และมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ หากินตัวเดียว ยกเว้นช่วงฤดูสืบพันธุ์และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนที่อาศัยอยู่รวมกัน ตัวของแรดอยู่บริเวณด้านข้างของกะโหลกทั้ง 2 ด้าน จึงมองวัตถุที่อยู่ด้านหน้าได้ไม่ดี แรดจึงชอบส่ายหัวไปมาเพื่อให้เห็นวัตถุที่อยู่ตรงหน้า แรดมีประสาทในการรับกลิ่น และเสียงที่ดีมาก (Peacock, 1933) มีต่อมกลิ่นที่ใช้แสดงอาณาเขตอยู่ที่ดิน บริเวณด้านบนและสันเท้า กลิ่นนี้จะติดอยู่บริเวณที่เป็นรอยตีนที่ปรากฏบนดิน ที่อ่อนนุ่ม แรดเป็นสัตว์ที่ชอบนอนปลัก โคลนเลนที่ติดตามตัวจากการนอน ปลักยังมีกลิ่นของแรด ซึ่งโคลนนี้จะติดอยู่ตามต้นไม้ที่แรดถู อันเป็นการแสดงอาณาเขตอีกวิธีหนึ่ง นอกจากนี้แรดยังปัสสาวะตามต้นไม้เพื่อบอกอาณาเขต ปัสสาวะนี้มีสีส้ม ถึงแดง แรดเป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลเป็นที่ บริเวณที่ถ่ายมูลประจำ อาจเป็นวงกว้างถึง 5 - 10 เมตร และอาจถ่ายมูลตามทางเดินบ้างเป็นครั้งคราว มูลจึงไม่ได้ มีบทบาทสำคัญในการบอกอาณาเขตครอบครอง อาหารได้แก่ ใบไม้ กิ่งไม้ ยอดไม้ และเถาวัลย์ รวมแล้วกว่า 100 ชนิด ศัตรูธรรมชาติ ได้แก่ สัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่ เช่น เสือโคร่ง ที่อาจจับลูกแรดกินเป็นอาหาร

สถานภาพ •

ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ Cat Tien ในเวียดนาม มีประชากรราว 5 - 8 ตัว และใน Ujung Kulon ในอินโดนีเซีย มีประชากรราว 50 - 60 ตัว และไม่มีประชากรอยู่ในสวนสัตว์ จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) แรดมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) แรดจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

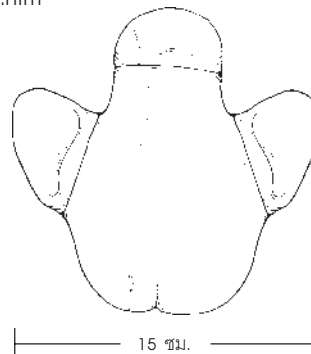
โดยธรรมชาติแล้วแรดเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ที่ชอบนอนปลัก ถ่ายมูลเป็นที่ประจำ และไม่มีใครมีศัตรูตามธรรมชาติจึงเป็นสัตว์เชื่องช้าไม่ปราดเปรียวทำให้ถูกล่าได้ง่าย ประกอบกับพฤติกรรมการผสมพันธุ์ของแรดแต่ละครั้งใช้เวลานานมาก อาจกินเวลาถึง 83 นาที มนุษย์จึงเชื่อในสรรพคุณของแรดที่ใช้เป็นยาปฎิ โดยเฉพาะขนที่นำมาบดเข้าเครื่องยา นอกจากนี้ทุกชิ้นส่วนของร่างกาย แรดเชื่อว่าสามารถใช้เป็นส่วนผสมของยาแก้ไข้ แก้ปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอก จึงทำให้แรดเป็นที่ต้องการของตลาด (เสถียรและอัมพร, 2543) Carl Bock นักธรรมชาติวิทยาชาวออร์เวย์ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2424 บันทึกว่านอแรดที่เขียงราย ขายราคานอละ 10 - 50 ปอนด์ (1 ปอนด์ = 8 บาท) เปรียบเทียบกับข้าวเปลือก ในขณะนั้นราคาเกียนละ 19 บาท นอกจากนี้ ในช่วงทศวรรษที่ 1950s (พ.ศ. 2493 - 2503) นอแรดในพม่าขายเป็นนั้วราคา นั้วละ 105 - 210 เหรียญสหรัฐ (Milton, 1961) คิดเป็นมูลค่าเท่ากับทองรูปพรรณหนัก 5 - 10 บาท เลือดตากแห้งมีค่าเท่ากับเงินโดยน้ำหนัก นอกจากนี้นอแรดยังนิยมใช้ทำด้ามกริช อาวุธประจำกายของเศรษฐี ตะวันออกกลาง ทำให้ปัจจุบันนอแรดมีราคาสูงมากตกกิโลกรัมละ 2.6 ล้านบาท นอกจากการล่าแล้ว การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามที่ราบลุ่ม ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของแรด ทำให้ประชากรแรดลดลงจนหมดไปจากหลายพื้นที่ ในส่วนของประเทศไทยนั้นสุนทรภูบันทึกในนิราศเมืองแกลงว่าพบแรดแถบเมืองระยอง

www.sarakadee.com/feature/1999/11/rhinoceros.htm

■ = การกระจายในประเทศไทย (ปัจจุบัน)

* = การกระจายในภูมิภาค

กระซู่ (Sumatran Rhino)

ระยะตั้งท้อง	400 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	700 - 1,000 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	2.4 - 2.6 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	35 ปี

กระซู่

Sumatran Rhino

อันดับ :	Perissodactyla
วงศ์ :	Rhinocerotidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ :	<i>Dicerorhinus sumatrensis</i>
ชื่อพ้อง :	<i>Didemcerus sumatrensis</i>
ชื่อตาม พ.ร.บ. :	<i>Didemcerus sumatraensis</i>

กระซู่เป็นสัตว์กีบคี่ (Perissodactyla) เช่นเดียวกับแรด อยู่ในวงศ์แรด หรือวงศ์สัตว์มีเขาที่จมูก (Rhinocerotidae) (Grzimek *et al.*, 1990) กระซู่ในประเทศไทยมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Dicerorhinus sumatrensis* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำกรีก 3 คำมารวมกันคือคำว่า Di แปลว่า สอง (Di = two) คำว่า ceros แปลว่า เขา (ceros = horn) และคำว่า rhinus แปลว่า จมูก (Rhinus = nose) ดังนั้น *Dicerorhinus* จึงแปลว่า สัตว์มีเขาที่จมูก 2 เขา หรือมี 2 ส่วนคำระบุชนิดเกิดจากนำคำละติน 2 คำมารวมกันคือคำว่า Sumatra และ ensis คำว่า Sumatra หมายถึง เกาะสุมาตรา ของประเทศอินโดนีเซีย ส่วนคำว่า ensis หมายถึง สถานที่ (Locality) ดังนั้น ชื่อวิทยาศาสตร์ของกระซู่คือ *Dicerorhinus sumatrensis* จึงหมายถึง สัตว์มีเขาที่จมูก 2 เขา แห่งเกาะสุมาตรา มีชื่อพ้องคือ *Didemcerus sumatrensis* ซึ่งเป็นชื่อสกุลที่ใช้ในทางการค้า ไม่ได้ตั้งขึ้นตามอนุกรมวิธาน กระซู่มีชื่อสามัญว่า Sumatran Rhino หรือมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า Hairy Rhino เหตุที่เรียกชื่อสามัญเช่นนี้เนื่องจากว่ากระซู่เป็นสัตว์ในวงศ์สัตว์มีเขาที่จมูกเพียงชนิดเดียวที่มีขนปกคลุมร่างกาย และชื่อสามัญอีกชื่อหนึ่งคือ Asian Two-horned Rhino เนื่องจากเป็นสัตว์ในวงศ์แรดของเอเชียเพียงชนิดเดียวที่มี 2 เขา กระซู่มี 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *Dicerorhinus sumatrensis sumatrensis* พบในไทย อินโดจีน มาเลเซียและสุมาตราตะวันตก *Dicerorhinus sumatrensis lasiotis* พบในอินเดียตะวันออกและพม่า และ *Dicerorhinus sumatrensis harrisoni* พบในเกาะสุมาตราตะวันออกและบอร์เนียว

ลักษณะทั่วไป •

กระชู่เป็นสัตว์ที่มีหนังพับหรือหนังย่น (Pachyderm) เช่นเดียวกับช้าง และแรด โดยหนังของกระชู่มีสีน้ำตาลแดง มีรอยย่นหรือพับอยู่ 3 แห่ง คือ บริเวณ โคนขาหน้าด้านหนึ่งพาดผ่านไปยังโคนขาหน้าอีกด้านหนึ่ง บริเวณรอบเอว และ บริเวณโคนขาหลังด้านหนึ่งผ่านสะโพกไปยังโคนขาหลังอีกด้านหนึ่ง รอยย่นหรือรอยพับดังกล่าว ทำให้มองคล้ายกระชู่สวมเสื้อเกราะอย่างหลวมๆ มีขนสั้นสีเทาถึงน้ำตาลแดงขึ้นอยู่ทั่วไปตามแผ่นหนัง กระชู่มีนอที่จุก 2 นอ โดยเฉพาะนอหน้าเห็นได้ชัดในตัวผู้ ที่อาจมีความยาวถึง 79 เซนติเมตร (Peacock, 1933) ในขณะที่นอหลังยาวเพียง 10 เซนติเมตร นอเกิดจากการอัดแน่นของเส้นใย ซึ่งเป็นโปรตีนชนิดที่ไม่ละลายน้ำ (Keratin) โปรตีนชนิดนี้พบอยู่ในขน เล็บ เขา และกีบของสัตว์ ซึ่งไม่มีส่วนของแร่ธาตุเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จึงไม่มีคุณค่าทางโภชนาการแต่อย่างใด ซึ่งได้มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว นอของกระชู่ไม่มีส่วนกระดูกเป็นฐานรองรับเหมือนเขาของสัตว์ทั่วไป แต่เกิดจากการอัดแน่นของ Keratin บนหนังจึงเป็นอวัยวะที่ไม่มั่นคงแข็งแรง กระชู่เป็นสัตว์ที่มีขาสั้น มีกีบเท้าทั้ง 4 ข้างๆ ละ 3 กีบ (สวีสต์, 2539) กระชู่เป็นสัตว์ที่มีริมฝีปากบนงุ้ม เป็นจะงอยทำหน้าที่คล้ายมือในการนำอาหารเข้าปาก มีฟันตัดที่พัฒนาไปเป็นอาวุธใช้ในการต่อสู้แต่ไม่ชัดเจนเหมือนฟันของแรด

การแพร่กระจาย •

ในอดีตกระชู่มีการแพร่กระจายตั้งแต่ประเทศภูฏาน อินเดียตะวันออก บังคลาเทศ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา และบอร์เนียว (Lekagul and McNeely, 1977) ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมลายู สุมาตรา และบอร์เนียว ในประเทศไทยมีรายงานยืนยันการพบในป่ารอยต่อระหว่างไทยและมาเลเซียบริเวณเทือกเขาบูโด (Foose, 1997)

ชีววิทยา •

กระชู่หนักประมาณ 700 - 1,000 กิโลกรัม สูงประมาณ 112 - 145 เซนติเมตร ความยาวจากปลายจมูกถึงโคนหาง 240 - 260 เซนติเมตร หางยาว 65 เซนติเมตร อายุยืน 35 ปี (Lekagul and McNeely, 1977) กระชู่ตัวเมียสามารถสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 4 ปี ระยะตั้งท้อง 400 วัน ตกลูกครั้งละ 1 ตัวหนักประมาณ 35 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 18 เดือน ตัวผู้เริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยที่ 7 (Grzimek et al. 1990)

นิเวศวิทยา •

กระชู่เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ได้ทั้งที่ราบและเขาสูงที่ชุ่มชื้น และมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ ในพื้นที่ที่มีทั้งแรดและกระชู่อาศัยอยู่จะพบว่า แรดครอบครองพื้นที่ราบ แต่กระชู่จะอยู่ในบริเวณที่สูงหรือที่เป็นเขา จึงทำให้ประชากรกระชู่เหลืออยู่มากกว่าแรดที่ขอบอาศัยอยู่แต่เฉพาะพื้นที่ราบต่ำ ซึ่งได้กลายสภาพไปเป็นพื้นที่เกษตรและแหล่งชุมชน กระชู่เป็นสัตว์หากินตัวเดียว ยกเว้นช่วงฤดูสืบพันธุ์และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนที่อาศัยอยู่รวมกันอาจมากถึง 7 ตัว กระชู่ตัวเมียมีพื้นที่ครอบครองรัศมีหากิน 1.0 - 1.7 ตารางกิโลเมตร กระชู่ตัวผู้มักจะแว่เวียนไปตามพื้นที่หากินของเหล่าตัวเมีย กระชู่เป็นสัตว์ที่มีประสาทการมองเห็นที่ไม่ดีเช่นเดียวกับแรด แต่มีประสาทในการรับกลิ่นและเสียงที่ดี กระชู่เป็นสัตว์ที่ชอบนอนปลัก โคลนเลนที่ติดตามตัวจากการนอนปลักจะมีกลิ่นของกระชู่ซึ่งโคลนนี้จะติดอยู่ตามต้นไม้ที่กระชู่ถู อันเป็นการแสดงอาณาเขตอีกวิธีหนึ่ง กระชู่เป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลเป็นที่เช่นเดียวกับแรด อาหารได้แก่ ใบไม้ กิ่งไม้ ยอดไม้ และเถาวัลย์ ศัตรูธรรมชาติได้แก่สัตว์ผู้ล่าขนาดใหญ่

สถานภาพ •

ปัจจุบันพบอาศัยอยู่ในป่าของประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย มีประชากรรวมกันราว 300 ตัว มีการเลี้ยงในสวนสัตว์ 36 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) กระซู่มีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) กระซู่จัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

โดยธรรมชาติแล้ว กระซู่เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ที่ชอบนอนปลัก เช่นเดียวกับแรด ถ่ายมูลเป็นที่ประจำ และไม่ค่อยมีศัตรูตามธรรมชาติ จึงเป็นสัตว์เชื่องช้าไม่ปราดเปรียว ทำให้ถูกล่าได้ง่ายโดยมนุษย์ แต่ด้วยความสามารถในการปรับตัวให้อยู่ตามภูเขาสูงชันได้ จึงทำให้มีประชากรเหลืออยู่มากกว่าแรด นอกจากการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยแล้ว การล่าก็ทำให้ประชากรของกระซู่ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการล่าเพื่อใช้ในการนำมาทำยา เนื่องด้วยพฤติกรรมการผสมพันธุ์แต่ละครั้งใช้เวลานานเป็นชั่วโมง มนุษย์จึงเชื่อในสรรพคุณของกระซู่ที่ใช้เป็นยาปิว โดยเฉพาะนอที่นำมาบดเข้าเครื่องยา มีสรรพคุณเช่นเดียวกับนอของแรด นอกจากนี้ทุกชิ้นส่วนของร่างกายกระซู่เชื่อว่าสามารถใช้เป็นส่วนผสมของยาแก้ไข้แก้ปวดเมื่อย เคล็ด ขัด ยอก จึงทำให้กระซู่เป็นที่ต้องการของตลาดยาตำหรับโบราณ ราคาซื้อขายในตลาดมืดราคากิโลกรัมละ 8,000 บาท มีการทดลองนำนอกระซู่ป่นไปเป็นส่วนผสมของยาให้หนูกินปรากฏว่าสามารถลดไข้ได้เช่นเดียวกับเขาควายและเขา Saiga ปัน ในอดีตนอของกระซู่ ใช้ทำเป็นถ้วยใส่ของเหลว ใช้ทดสอบสารพิษ ทั้งนี้อาจเกิดจากปฏิกิริยาระหว่าง Keratin กับสารบางชนิดที่อยู่ในสารพิษที่นำมาให้ดื่ม จึงทำให้นอของกระซู่มีราคาสูงมาแต่อดีตกาล เช่นเดียวกับนอของแรด นอกจากการล่าแล้ว การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามที่ราบ เขิงเขาและหุบเขาที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกระซู่ ทำให้ประชากรกระซู่ลดลงจนหมดไปจากหลายพื้นที่

กูปรีหรือโคไพร (Kouprey or Grey Ox)

ระยะตั้งท้อง	270 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	700 - 900 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	2.1 - 2.3 เมตร

■ การกระจายในประเทศไทย (อดีต)

กูปรี

Kouprey or Grey Ox

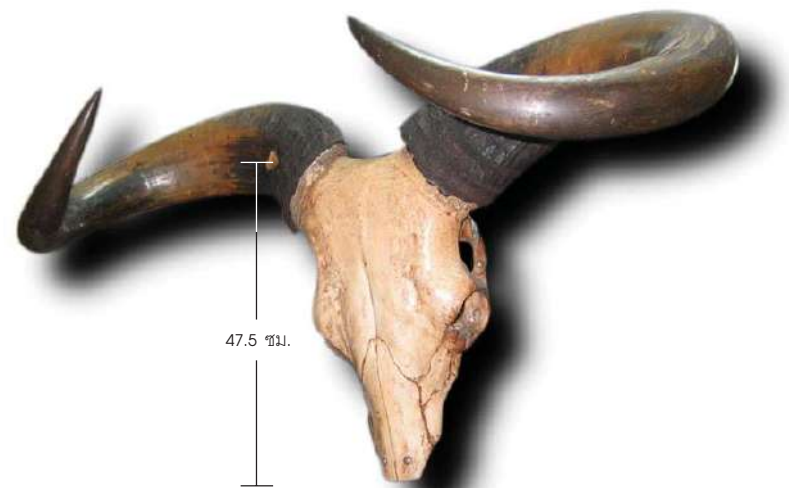
อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bos sauveli*

ลักษณะทั่วไป •

กูปรีหรือโคไพรจัดอยู่ในพวกวัวป่าแท้ สกุดเดียวกับวัวแดงและกระทิง ด้วยมีลักษณะเหมือนกันคือ ตัวโต โคนขาใหญ่ ปลายขาเรียว หางยาว ปลายหางเป็นพู่ขน ไม่มีต่อมเปิดระหว่างก้นนิ้ว ใต้ตา และระหว่างขาหนีบขาหลัง มีเขา 2 ข้างบนหัวทั้งตัวผู้ตัวเมีย เป็นเขากดงแบบ "Horns" ขนาดเท่าๆ กัน โคนขาใหญ่ ปลายขาเรียวแหลม ไม่มีการแตกกิ่งเขา เปลือกนอกเป็นปลอกเขาแข็งสวมทับ แกนกระดูกเขาที่งอกติดอยู่กับกะโหลกเป็นเขาดาวรมีเพียงชุดเดียวตลอดชีวิต ไม่มีการผลัดเขาใหม่อย่างเขาของสัตว์จำพวกกวาง ขาทั้ง 4 ข้าง ตั้งแต่ช่วงหน้าแข้งลงไปถึงปลายก้นนิ้วเป็นสีขาคล้ำสลับสุมลงเท้าขาว

กูปรีเป็นสัตว์กินคู่และเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่กินพืชเป็นอาหารหลักอย่างแท้จริง กระเพาะอาหารพัฒนาไปเป็น 4 ตอน ทำให้สามารถย่อยอาหารจากส่วนกระเพาะพักขึ้นมาเคี้ยวให้ละเอียดในช่องปากใหม่ได้ ช่วยให้การย่อยอาหารที่มีกากและเส้นใยอย่างพืชมีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปร่างกูปรี มีหนอกหลังเป็นสันกล้ามเนื้อบางๆ ไม่โหนกหนาอย่างหนอกหลังของกระทิง มีเหนียงคอเป็นแผ่นหนังห้อยยานอยู่ใต้คอ โดยเฉพาะกูปรีตัวผู้ที่มีอายุมากๆ เนื้องคจะห้อยยาวเกือบติดพื้นดิน ใช้แกว่งโบกไปมาช่วยระบายความร้อนได้เช่นเดียวกับหูช้าง ดังจุมูกบานใหญ่มีรอยเป็นบั้งๆ ตามขวางชัดเจน จุมูกกว้างเป็นรูปเสี้ยววงเดือน ใบหูแคบสั้น ไม่มีสันกระบังที่หน้าผากอย่างกระทิงและวัวแดง ใบหน้าของกูปรีจึงดูเรียบแบบวัวบ้าน หางยาว ปลายหางมีพู่ขนดกหนา สีขนตามตัวส่วนมากเป็นสีเทาในกูปรีตัวเมียและเป็นสีดำในตัวผู้ ส่วนลูกเมื่อยังเล็กสีขนตามตัวจะเป็นสีน้ำตาลอ่อนคล้ายลูกวัวแดง

เขาดาวผู้

เขาดาวเมีย

กูปริ

ขนาดตัวของกูปริ โดยเฉลี่ยแล้วตัวผู้จะใหญ่และหนักกว่าตัวเมียมาก ขนาดตัวพอๆ กับกระทิง แต่สูงใหญ่กว่าวัวแดง ความยาวจากหัวจรดโคนหาง 2.10 - 2.30 เมตร ความสูงที่ไหล่ 1.71 - 1.90 เมตร หางยาว 1 - 1.11 เมตร ถือได้ว่าเป็นวัวป่าที่มีหางยาวที่สุดในประเทศไทย น้ำหนักตัวประมาณ 700 - 900 กิโลกรัม (ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, 2539) ลักษณะเด่นของกูปริ รูปทรงและการตีวงเขาของกูปริไม่เหมือนกับเขาของกระทิง วัวแดง หรือเขาของวัวบ้านทุกชนิดพันธุ์ แต่ไปละม้ายกับเขาของจามรี วัวป่าพื้นเมืองแถบเอเชียกลางและธิเบต ลักษณะเป็นเขาบิดอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งของตัวผู้และตัวเมีย แต่ขนาดและรูปทรงต่างกัน เขาของกูปริตัวผู้มีลำเขาใหญ่ยาวมาก โคนเขาใหญ่และโค้งงอออก ไม่เว้าเป็นร่องเขาอย่างโคนเขาของกระทิง วัวแดง กูปริตัวเมียมีรอยหยักตามขวางที่เรียกว่า "พาลี" แต่ไม่เห็นเป็นมันๆ ลึกชัดเจนอย่างพาลีของกระทิงและวัวแดง ลำเขาแต่ละข้างตีวงโค้งกว้าง ลาดมาข้างหน้า ปลายเขากบิิดชี้ขึ้น แต่ไม่บิดเป็นเกลียวอย่างปลายเขาของตัวเมีย เขาของกูปริตัวผู้ อายุประมาณ 4 ปี จะมีขนาดยาวประมาณ 1 เมตร ระยะนี้ปลายเขาจะเริ่มแตกตรงปลายเปลือกเขานั้นนอกจะแตกเป็นพูหรือเป็นเส้นคล้ายไม้กวาดโดยรอบ แกนเขากายในจะค่อย งอกยาวออกมา พูเขาจะยาวขึ้นด้วย ซึ่งอาจยาวได้ถึง 20 เซนติเมตรในกูปริตัวผู้ที่แก่มากๆ พูปลายเขาเช่นนี้ไม่พบในกระทิงและวัวแดง

เขาของกูปริตัวเมียสั้นและเรียวบางกว่าเขาดาวผู้เกือบเท่าตัว วงเขาตีออกเป็นวงแคบๆ ลาดมาทางด้านหน้า แล้วบิดเวียนชี้ขึ้น คล้ายเป็นวงเกลียว ปลายเขาช่วงที่บิดชี้ขึ้นนี้บางครั้งชิดกันคล้ายคนยกมือไหว้ คนเขมรจึงเรียกว่า "เขาพนมพระ" หรือ "เขาไหว้พระ" ปลายเขาดาวเมียจะไม่แตกเป็นพูเหมือนปลายเขาดาวผู้

การแพร่กระจาย •

เขตการกระจายพันธุ์ของกูปรี พบอยู่แถบภาคใต้ของลาว ภาคเหนือและภาคตะวันตกของกัมพูชา ภาคตะวันตกของเวียดนามและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในประเทศไทยเคยมีกูปรีอาศัยอยู่ตามป่าแถบเทือกเขาพนมดงรักบริเวณจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดชายแดนติดกับกัมพูชา ต่อมาได้ลดน้อยลง จนมีรายงานการพบกูปรีอย่างเป็นทางการครั้งสุดท้ายในประเทศไทยที่ป่าดงอีจาน อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 6 ตัว ในปี พ.ศ. 2491 หลังจากนั้นมีการพบเห็นกูปรีจากคำบอกเล่าของพรานพื้นบ้าน แต่ก็น้อยมากและไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน มีแต่รายงานจากชาวบ้านว่าพบเห็นกูปรีอพยพ หนีน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนเข้ามาในประเทศไทยแถบเขาพนมดงรัก อำเภอขุนันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 2525 จำนวน 5 - 6 ตัว แต่ไม่สามารถตรวจสอบยืนยันแน่ชัดได้ คาดว่าจะเป็นกูปรีที่อพยพย้ายถิ่นไปมาตามชายแดนไทย-กัมพูชา

ชีววิทยา •

นิสัยกูปรีชอบเอาเขาขวิดกับต้นไม้ กิ่งไม้ ตามเส้นทางเดินผ่านหรือขวิดเนินขอบแอ่งดินโป่ง หรือแอ่งน้ำ หรือขวิดคุ้ยดินตามห้วยเพื่อหาน้ำหรือดินโป่งกินเป็นประจำซึ่งต่างกับวัวแดงและกระทิง ทำให้เปลือกปลายเขากูปรีตัวผู้ แตกออกเป็นฟุ่คล้ายไม้กวาดและยังทำให้พรานสามารถติดตาม แกะรอยกูปรีแยกจากวัวแดงและกระทิงได้จากรอยขวิดของเขาตามเส้นทางหากินและที่อยู่อาศัยได้

ฤดูผสมพันธุ์ของกูปรีอยู่ในช่วงเดือนเมษายน ระยะตั้งท้องประมาณ 9 เดือน และจะให้ลูกในช่วงเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ ออกลูกครั้งละ 1 ตัว ช่วงใกล้คลอดกูปรีแม่ลูกอ่อนจะแยกตัวออกจากฝูง เพื่อคลอดลูกและเลี้ยงลูกตามลำพังนานประมาณ 1 เดือน จึงจะพาลูกเข้าฝูงตามเดิม ต่างจากแม่กระทิงและวัวแดงที่จะพาลูกกลับเข้าฝูงทันทีที่แข็งแรงพอที่จะเดินตามแม่ได้แล้ว ลูกกูปรีแรกเกิดจะมีสีขนตามตัวเป็นสีน้ำตาลคล้ายๆ ลูกวัวแดง จนอายุประมาณ

4 - 5 เดือน สีขนจะเริ่มเปลี่ยนไป ขนตัวเมียจะเปลี่ยนเป็นสีเทาขี้เถ้า ตัวผู้สีขนจะเริ่มเป็นสีดำที่บริเวณคอ ไหล่ และสะโพกก่อน ส่วนบริเวณท้องจะเป็นสีเทาขาวๆ เมื่ออายุมากขึ้นจึงจะเปลี่ยนเป็นสีดำทั้งตัว ยกเว้นแต่บริเวณหน้าแข้งลงไปถึงปลายกีบขาทั้ง 4 ข้าง จะเป็นสีขาวคล้ายงูงเท้าตลอดชีวิต

นิเวศวิทยา •

พฤติกรรมการอยู่อาศัยของกูปรีส่วนใหญ่คล้ายกับสัตว์เคี้ยวเอื้องทั่วไปคือชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ ขนาดฝูงกูปรีในอดีตมีจำนวนถึง 30 - 40 ตัว มีตัวเมียอาวุโสและอายุมากที่สุดเป็นผู้นำฝูง ส่วนตัวผู้ขนาดใหญ่ๆ มักชอบแยกตัวไปอยู่รวมกันหลายตัวได้ ซึ่งผิดแผกจากกระทิงและวัวแดงที่ชอบอยู่โดดเดี่ยวเป็นวัวโทหรือกระทิงโทน กูปรีใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงกลางวันหากินอยู่ตามป่าโปร่ง ได้แก่ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ทุ่งหญ้า ป่าทุ่ง และบริเวณที่มีดินโป่ง และหนองน้ำอุดมสมบูรณ์ และพักผ่อนตามป่าดิบชื้นหรือตามป่าเขาสูงๆ เพื่อหลบร้อนและหลบภัยจากผู้ล่า กิจกรรมหลักส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อตอนใกล้ค่ำมักพบอาศัยและหากินปะปนไปกับฝูงสัตว์เคี้ยวเอื้องชนิดอื่นได้ แต่พบบ่อยที่สุด อยู่รวมฝูงกับวัวแดง กระทิง ควายป่า หรือพวกกวางก็พบด้วยเช่นกัน ชอบกินหญ้าต่างๆ เป็นอาหารหลักมากกว่าใบไม้ และไม่นอนแช่ปลักโคลนอย่างควายป่า (Warton, 1957)

สถานภาพ •

ในอดีตเชื่อว่าประชากรของกูปรีมีเหลืออยู่น้อยกว่า 250 ตัว อยู่ในภาวะถูกคุกคามและลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ ซึ่งคาดการณ์กันว่าประชากรกระจายตัวอยู่ในกัมพูชา ลาว ไทย และเวียดนามเท่านั้น ในหลักฐานที่ปรากฏและได้รายงานไว้เกี่ยวกับกูปรีที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

- หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ชิ้นสำคัญที่ปรากฏจากการสำรวจพบกูบรี เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1957 โดย Charles Warton ทำการศึกษาและสามารถ ถ่ายรูปฝูงกูบรีได้ในป่าธรรมชาติ ซึ่งภายหลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏหลักฐาน ที่แน่ชัดระหว่างที่เกิดสงครามภายในขึ้นในกัมพูชา (Oliver and Woodford, 1994)

- ช่วงปลายปี ค.ศ.1980 Sengluch พบกูบรีแม่ลูก ใกล้บริเวณ Phnom Chi และ 1 ปี ภายหลังจากนั้นได้มีรายงานการยิงกูบรี 2 ตัว ในพื้นที่บริเวณ เดียวกัน

- ในปี ค.ศ. 1998 มีรายงานจากบริษัททำไม้ พบเห็นฝูงกูบรี จำนวน 6 ตัว บริเวณชายแดนของกัมพูชา ใกล้แนวรอยต่อของทั้ง 4 ประเทศ และได้ ทำรายงานเสนอ Chief of the Wildlife Protection Office in Phnom Penh ถึงความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้ ปัจจุบันคาดว่านอกจากในกัมพูชาแล้ว น่าจะ ยังมีกูบรีอาศัยอยู่ในแถบป่าเมืองจำปาศักดิ์ ของประเทศลาว และในเขตจังหวัด Thua Thien และประเทศเวียดนาม

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) กูบรีมีสถานภาพ เป็นสัตว์ที่ ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และจากการ คุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) กูบรีจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I) (UNEP_WCMC, 2006)

ป จ จ ย ค ว ม •

สงครามอินโดจีนทำให้ประชากรของกูบรี ลดลงเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการถูกรบกวนจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ การทำไม้และการทำ เกษตรกรรม เหล่านี้ก่อให้เกิดการสูญหายของถิ่นที่อยู่อาศัยของกูบรี โรคระบาด ที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อย การล่าเพื่อการยังชีพและการค้า (กะโหลก เขา และเนื้อ) เป็นอีกสาเหตุหลักหนึ่งที่คุกคามการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์นี้ (Huffman, 2004)

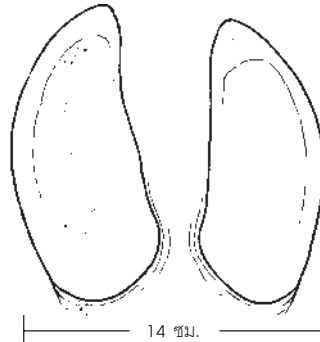
คนพื้นเมืองในท้องถิ่นชอบล่ากูบรี เพราะเนื้ออร่อย ตัวใหญ่ หนังและ เขาราคาดี และยังเชื่อว่ากระดูกที่หนอกหลังของกูบรีและกระตัง นำมาบดละเอียด

ผสมกินกับเหล้าแล้วร่างกายจะแข็งแรงและยังช่วยให้ร่างกายอบอุ่นอีกด้วย ส่วนสภาวะสงครามซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตของกูบรีมากที่สุดนั้น นับจาก สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดเป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการ ปกครองภายในของกลุ่มประเทศอินโดจีนทั้ง 3 ประเทศ ซึ่งล้วนเป็นแหล่งที่ อยู่สำคัญของกูบรีทำให้เกิดสงครามสู้รบต่อเนื่องมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน (Kimchhay *et al.*, 1998) ถิ่นที่อยู่และชีวิตของกูบรีจึงถูกทำลายและถูก ฆ่าตายโดยไม่สามารถประเมินได้

• • •

■ = การกระจายในประเทศไทย (ปัจจุบัน)

■ = การกระจายในภูมิภาค

ควายป่า (Wild Water Buffalo)

ระยะตั้งท้อง	10 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	900 - 1,200 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	2.5 - 3.0 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	20 - 25 ปี

ควายป่า

Asiatic or Wild Water Buffalo

อันดับ :	Artiodactyla
วงศ์ :	Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ :	<i>Bubalus arnee</i>
ชื่อพ้อง :	<i>Bubalus arna</i> , <i>Bubalus bubalus septentrionalis</i>
ชื่อตาม พ.ร.บ. :	<i>Bubalus bubalis</i>

ควายป่าหรือมิงสา (*Bubalus arnee*) มีนิสัยชอบน้ำมากจึงถูกเรียกว่า "Asian หรือ Asiatic Water Buffalo" และตามกฎเกณฑ์การตั้งชื่อวิทยาศาสตร์ของ International Commission on Zoological Nomenclature (2003) กำหนดให้ชื่อวิทยาศาสตร์ของ Wild form จะต้องไม่ซ้ำกับ Domestic form ดังนั้น IUCN จึงพิจารณาให้ควายป่ามีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *B. arnee* ในขณะที่ควายบ้านมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *B. bubalis* (Gentry, 2000) ถึงแม้ว่า Grubb (2005) จะให้พิจารณาให้ *arnee* เป็น Subspecies หนึ่งของ *bubalis* ก็ตาม จากการจัดจำแนกของ Groves (1996) ควายป่าแบ่งได้เป็น 3 Subspecies คือ *B. a. arnee* มีเขตแพร่กระจายอยู่ในอินเดีย และเนปาล, *B. a. fulvus* มีเขตแพร่กระจายอยู่ในรัฐอัสสัมและบริเวณใกล้เคียง และ *B. a. theerapati* มีเขตแพร่กระจายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะทั่วไป •

ควายป่าเป็นพวกสัตว์กีบคู่ (Even-toed Ungulate) เช่นเดียวกับวัวป่า (กระทิง วัวแดง และกูปรี) กินพืชเป็นอาหาร (Herbivores) ระบบย่อยอาหารเป็นแบบสัตว์เคี้ยวเอื้อง กระเพาะอาหารมี 4 ตอน ทำให้สามารถส่ารอกอาหารจากส่วนของกระเพาะพักขึ้นมาเคี้ยวให้ละเอียดได้ใหม่ สืบตามลำตัวเป็นสีเทาหรือสีน้ำตาลดำ ฟันกรามบนเปลี่ยนเป็นสันฟันคมสำหรับตัดฉีกพืช จำพวกหญ้าซึ่งเป็นเส้นใยย่อยยาก ตัวเต็มวัยมีความสูงประมาณ 1.5 - 2.0 เมตร ลำตัวยาว 2.5 - 3.0 เมตร และหนักประมาณ 900 - 1,200 กิโลกรัม

ควายป่า

ลักษณะเด่นทั้งตัวผู้และตัวเมียมีเขามบนหัวทั้ง 2 ข้าง แบบ "Horns" มีขนาดใหญ่และวงกว้างโค้งไปด้านหลังคล้ายเสี้ยววงพระจันทร์ ไม่มีการแตกกิ่งและมีคูเดียวตลอดชีวิต ไม่มีการผลัดเขาใหม่อย่างสัตว์จำพวกกวาง เขาของตัวเมียมักจะยาวและโค้งมากกว่าของตัวผู้ เปลือกนอกเป็นปลอกเขาแข็งสวมทับบนแกนกระดูกเขาที่งอกติดกับกะโหลก ด้านตัดขวางเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายเขาเรียวแหลม เขาจะโตขึ้นตามอายุ ด้านในของโคนเขาจะมีรอยหยักลึกเป็นลอนคลื่นคล้ายพาลีของเขาวัวป่า ขนาดของโคนเขาประมาณ 20 เซนติเมตร ความยาวของวงเขาวัดตามโค้งด้านนอกยาวประมาณ 150 - 180 เซนติเมตร

คำว่า "มหัสิสา" เป็นคำมาจากภาษาบาลีว่า "มหัสิ" แปลว่า ควาย นิยมใช้เรียกควายป่าซึ่งมีความแตกต่างจากควายบ้าน เพราะมีขนาดใหญ่กว่าอย่างเห็นได้ชัด แข็งแรง ดุร้าย ปราดเปรี้ยว รักอิสระและฉลาดเฉลียวเหนือกว่าควายบ้านที่คนนำมาใช้แรงงาน

ส่วนควายเลี้ยงหรือควายบ้าน (*B.bubalis*) ล้วนมีต้นตระกูลมาจากควายป่าที่ถูกจับมาเลี้ยงใช้งาน ตั้งแต่เมื่อประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว จนมีการกระจายพันธุ์ไปอย่างกว้างขวาง ควายบ้านแบ่งได้เป็น 2 สายพันธุ์ คือ ควายแม่น้ำ (Riverine Buffalo) เป็นควายบ้านที่นิยมเลี้ยงกันในประเทศอินเดีย ปากีสถาน และบังคลาเทศ จึงมักเรียกว่าควายแขก ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้เฝ้า นมเป็นอาหาร มีขนาดตัวใหญ่ และสีขนตามลำตัวเข้มกว่า นิยชอบนอนแช่ในน้ำไหลตามแม่น้ำ ลำคลอง ส่วนอีกสายพันธุ์หนึ่งคือ ควายปลัก (Swamp Buffalo) เป็นควายบ้านพื้นเมืองแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และภาคใต้ของจีน รวมทั้งประเทศไทย ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้ใช้แรงงาน ขนาดรูปร่างเล็กกว่าควายแม่น้ำ สีขนจางกว่าและชอบนอนแช่ปลักโคลน

นอกจากนี้ยังมีควายอีกจำพวกหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า "ควายปละหรือควายเฟริด" ซึ่งมักเข้าใจว่าเป็น "ควายป่า" แต่ความจริงแล้วเป็นควายบ้าน หรือควายปลักที่หลุดหนีเข้าป่า อาศัยเป็นอิสระในป่าจนนานๆ เข้ารูปร่างแข็งแรง ปราดเปรี้ยวดุร้ายคล้ายควายป่า แต่ในทางอนุกรมวิธานไม่จัดว่าเป็นควายป่า

ชีววิทยา •

ควายป่าสายตาไม่ดี แต่จะมีจมูกและหูไวต่อประสาทสัมผัส มีความทรหดอดทน ไม่เกรงกลัวคนและดุร้ายกว่าสัตว์ป่าในตระกูลเดียวกัน ควายป่าชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ที่มีแต่ตัวเมียและตัวผู้ที่ยังไม่เต็มวัย ส่วนตัวผู้เต็มวัยมักอยู่ตามลำพัง (ควายไทย) แต่บางครั้งก็พบกลุ่มของควายป่าตัวผู้อาศัยอยู่ด้วยกัน ตัวผู้จะกลับเข้าฝูงเพื่อผสมพันธุ์ในช่วงปลายฤดูฝนและต้นฤดูหนาว (ระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน) และถ้ามีตัวผู้ขนาดใหญ่มากกว่า 1 ตัวในฝูง จะเกิดการต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงตัวเมีย ตัวที่ชนะจะสามารถผสมพันธุ์กับตัวเมียในฝูงได้ ตัวที่แพ้ก็จะหลบหนีไป ระยะตั้งท้องประมาณ 10 เดือน ตกกลูกครั้งละ 1 ตัว มักเกิดในช่วงหน้าฝน ภายหลังคลอดได้ 40 วันก็สามารถผสมพันธุ์ใหม่ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าควายป่าตกกลูกปีละ 1 ตัว วัยเจริญพันธุ์ของตัวเมียเริ่มเมื่ออายุ 16 - 18 เดือน ส่วนตัวผู้สามารถผสมพันธุ์ได้ตั้งแต่อายุ 20 - 30 เดือน ควายป่ามีอายุยืนประมาณ 20 - 25 ปี

นิเวศวิทยา •

แหล่งที่อยู่อาศัยสำคัญของควายป่า ได้แก่ ป่าทุ่ง หรือป่าโปร่งตามที่ลุ่มต่ำที่มีหนองบึงและลำห้วยลำธารสำหรับลงนอนแช่ปลัก ควายป่าไม่ชอบอยู่ป่าสูงทึบ เพราะขนาดเขาที่ใหญ่และยาวเกะกะไม่เหมาะกับสภาพป่าดังกล่าว ควายป่าชอบออกหากินในเวลาเช้าและเวลาเย็น อาหารได้แก่พวกหญ้าต่างๆ ใบไม้ หน่อไม้ และลูกไม้ต่างๆ หลังจากกินอาหารอิ่มแล้ว ควายป่าจะนอนเคี้ยวเอื้องตามพุ่มไม้ หรือพงหญ้าสูงๆ มักนอนแช่ปลักโคลนตอนกลางวันเพื่อต้องการให้โคลนที่เกาะติดอยู่ตามผิวหนังช่วยป้องกันความร้อนจากแสงอาทิตย์เป็นการลดอุณหภูมิของร่างกาย และเป็นเกราะป้องกันแมลงรบกวน (นพรัตน์ และธัญญา, 2528)

นิเวศวิทยาของควายป่าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง บริเวณที่พบควายป่าทางตอนใต้ของลำห้วยขาแข้งมี 2 ช่วง ได้แก่ บริเวณตั้งแต่หน่วยพิทักษ์ป่าเขาบันไดขึ้นไปจนถึงสบห้วยไธ้เยาะ (ธีรภัทร, 2527) บริเวณนี้มักเป็นควายป่าเพศผู้ที่มีแกงตัวออกจากฝูง ควายป่าชอบอาศัยอยู่ในบริเวณป่าพงริมลำห้วยขาแข้งมากที่สุด รองลงมาคือป่าเบญจพรรณที่มีไผ่และป่าเบญจพรรณที่ไม่มี

ไผ่ตามลำดับ (วิชาญ, 2535; Chaiyarat, 2001) โดยมักไปนอนแช่ปลักโคลนในบริเวณริมห้วย

พืชอาหารของควายป่าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีอย่างน้อย 90 ชนิด (Chaiyarat, 2001) แต่มากกว่า 90 % เป็นหญ้าชนิดต่างๆ โดยเฉพาะ แวม (*Saccharum arundinaceum* Retz.) เล้า (*Saccharum spontaneum* Linn.) อ้อ (*Arundo donax* Linn.) หญ้าปากควาย (*Eleusine indica* Gaertn.) หญ้างาด (*Cyrtococcum accrescens* Stapf.) ไผ่ขาง (*Dendrocalamus strictus* Nees.) นอกจากนั้นจะเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ เช่น ผักขมหนาม (*Amaranthus spinosus* Linn.) ขี้ครอก (*Urena lobata* Linn.) และ กุ่มน้ำ (*Crateva magna* DC.)

Seidensticker & McNeely (1975) กล่าวว่าควายป่าไม่ค่อยกินดินโป่ง เนื่องจากสามารถได้ธาตุอาหารที่จำเป็นจากพืชน้ำ เช่น ผักตบไทย (*Monochoria hastata* Solms.) และ กก (*Cyperus* spp.) เป็นต้น แต่การศึกษาของ Chaiyarat (2001) พบร่องรอยควายป่าเข้ากินดินโป่ง 13 แห่ง

สถานภาพ •

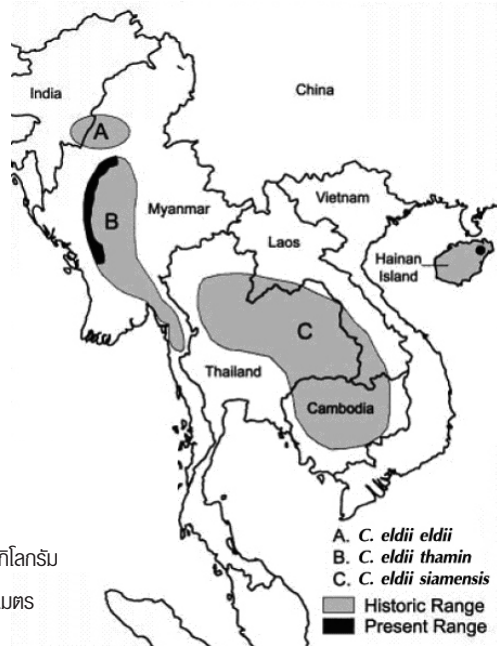
ปัจจุบันควายป่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทย มีจำนวนน้อยมากจนเกรงว่าอีกไม่นานควายป่าจะหมดไปจากประเทศไทย เพราะพบเฉพาะบริเวณพื้นที่ตอนใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งมีจำนวนเพียง 40 ตัวเท่านั้น (Chaiyarat, 2001) และจำนวนประชากรคงที่มาเป็นเวลา 20 ปี จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) ควายป่ามีสถานภาพเป็นสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) ควายป่าจัดอยู่ในบัญชี 3 (Appendix III)

ปัจจัยคุกคาม •

ในอดีตปัจจัยที่คุกคามประชากรควายป่าเกิดจากการถูกล่าเพื่อเอาเนื้อและเอาเขาที่สวยงามรวมทั้งการถูกจับออกมาเพื่อใช้งาน แต่ปัจจุบันปัจจัยที่ทำให้ประชากรควายป่าเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์เกิดจากการสูญเสียพื้นที่ป่าเพราะไปผสมกับควายบ้านที่มีผู้นำไปเลี้ยงปล่อยเป็นควายปละในป่าหรือควายป่าออกไปผสมกับควายบ้านที่เลี้ยงอยู่ติดกับป่า ซึ่งในกรณีหลังนี้บางครั้งทำให้ควายป่าติด

โรคต่างๆ จากควายบ้านจนทำให้จำนวนลดลงมากยิ่งขึ้นจนอาจสูญพันธุ์ได้ (Humphrey and Bain, 1990) อีกประการหนึ่ง ควายป่าฝูงสุดท้ายที่เหลืออยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ มีแหล่งที่อยู่อาศัยสมบูรณ์เป็นพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติ และมีการป้องกันการล่าสัตว์ป่าได้ค่อนข้างดีในระดับหนึ่ง แต่ตลอดเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมาประชากรควายป่าไม่เพิ่มขึ้นเลย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการสูญเสียลูกควายป่าที่เกิดขึ้นใหม่ เนื่องจากเป็นเหยื่อของเสือโคร่ง (อัจฉรา, 2543) หรือจมน้ำเมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำหลากท่วมฉับพลัน

ละมั่งหรือละมั่ง (Eld's Deer)

ระยะตั้งท้อง	8 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	95 - 150 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	1.5 - 1.7 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	20 ปี

การกระจายในอดีตและปัจจุบันของละมั่ง 3 สายพันธุ์

ที่มา : www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/4265/0/rangemap

ละมั่ง

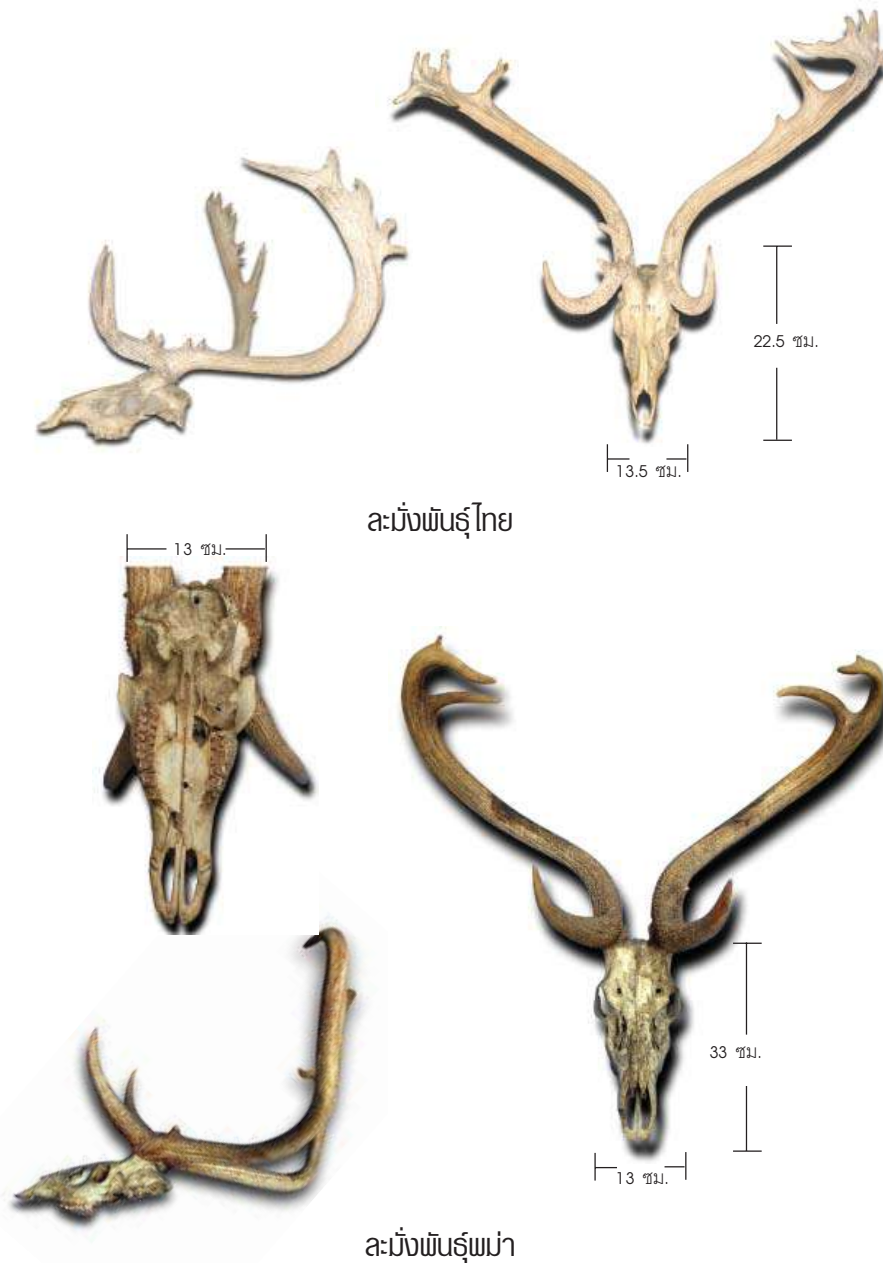
Eld's Deer

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Cervidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cervus eldii*
ชื่อตาม พ.ร.บ. : *Cervus eldii*

ละมั่งเป็นสัตว์พื้นเมืองของไทยแต่เดิมเรียกชื่อได้ทั้งละมั่งและละมั่ง โดย "ละมั่ง" ใช้เรียกตัวผู้ตัวเต็มวัย ส่วน "ละมั่ง" ใช้เรียกตัวเมียและตัวที่ยังไม่โตเต็มวัย แต่ปัจจุบันนิยมเรียกเป็น "ละมั่ง" ด้วยกันทั้งหมด ชาวตะวันตกรู้จักละมั่งในราวปี ค.ศ. 1841 เมื่อ Lieutenant Percy Eld พบเป็นครั้งแรกที่รัฐมณีปุระ (Manipur) รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย และเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Brow-antlered Deer ตามลักษณะเขาที่ปรากฏ คือมีกิ่งรับหมา (Brow tine) ยื่นยาวออกไปข้างหน้าของหน้าผาก แต่โดยทั่วไปนิยมเรียก Eld's Deer ตามชื่อของ Lieutenant Percy Eld ละมั่งมี 3 สายพันธุ์ (Subspecies) คือละมั่งพันธุ์อินเดีย (*C.e.eldii*) ภาษาอินเดีย เรียกว่า แซงไก (Sangai) ละมั่งพันธุ์พม่า (*C.e.thamin*) ภาษาพม่า เรียกว่า ทามิน (Thamin) และละมั่งพันธุ์ไทย (*C.e.siamensis*) ภาษาไทย เรียกว่า ละมั่ง ส่วนภาษาเขมร เรียกว่า ลำเมียง (Balaktishnan et al., 2003)

ลักษณะทั่วไป •

ละมั่งจัดเป็นกวางขนาดกลาง มีขนาดลำตัวยาว 1.5 - 1.7 เมตร ความสูง ถึงไหล่ 1.2 - 1.3 เมตร หางยาว 0.22 - 0.25 เมตร ใบหูยาว 0.15 - 0.17 เมตรหนักประมาณ 95-150 กิโลกรัม ขนละเอียดแน่นสีน้ำตาลแกมเหลือง ขนด้านบนสีแดงออกน้ำตาล ท้องสีขาว มีขนสีขาวรอบหู ตา และคาง ลำคอยาว ใบหูใหญ่กาง ตัวผู้จะมีขนาดใหญ่กว่าตัวเมีย ตัวผู้ตัวเต็มวัยมีสีขนตามตัวเข้มคล้ำกว่าตัวเมีย บริเวณคอมีขนหยาบยาวสีน้ำตาลเข้มเป็นแผงโดยรอบ ละมั่ง

อายุน้อยจะมีลายจุดสีขาวตามตัว เมื่อโตขึ้นจะเลือนหายไป แต่ตัวเมียบางตัว ยังคงปรากฏเป็นลายจุดจางๆ ให้เห็นแม้โตเต็มวัยแล้ว ละมั่งมีเขาเฉพาะตัวผู้ ซึ่งเป็นเขาแบบ Antlers คือลำเขาเป็นแกนกระดูกที่งอกติดกับส่วนของกะโหลก เมื่อเขาแก่เต็มที่จะผลัดทิ้งไป จากนั้นจึงงอกเขาใหม่ออกมาแทนทุกปี ลักษณะของเขาละมั่งจะมีกิ่งรับหมา (Brow tine) ยื่นยาวออกไปข้างหน้าตามแนวหน้าผาก ขณะที่ตัวลำเขา (Beam) โค้งยาวไปทางข้างหลัง โดยกิ่งรับหมากับลำเขาเชื่อมต่อกันตรงโคนเขา เป็นเส้นโค้งต่อเนื่องเป็นลำเดียวกัน ไม่ทำมุมกันเหมือนเขากวางชนิดอื่น ตอนปลายคู่ลำเขาล่างแยกจากกัน ปลายลำเขางอกลับดูคล้ายตะขอและแตกแขนง ออกคล้ายนิ้วมือ ลักษณะของเขามั่งบอกถึงชนิดพันธุ์ย่อยได้ โดยชนิดพันธุ์อินเดีย (*C.e.eldii*) ปลายลำเขาไม่โค้งงอเป็นตะขอและมีกิ่งแขนงปลายเขา 2 แขนง ขณะที่ละมั่งพันธุ์ไทย (*C.e. siamensis*) ปลายลำเขามีลักษณะแบนใหญ่แตกแขนงเล็กๆ 7 - 8 แขนง ยิ่งอายุมากยิ่งแตกแขนงมาก บริเวณรอยต่อกิ่งรับหมากับลำเขามีแขนงเล็กๆ 2 - 3 กิ่ง ส่วนละมั่งพันธุ์พม่า (*C.e.thamin*) ปลายลำเขาแตกแขนงน้อยกว่าและส่วนใหญ่ตามลำเขาไม่มีแขนง (Lekagul and McNeely, 1977) นอกจากนี้ละมั่งพันธุ์ไทยยังมีขนออกสีน้ำตาลอมส้ม (Reddish-brown hair) ซึ่งมีสีที่สดกว่าพันธุ์พม่าที่เป็นสีน้ำตาลแห้ง (Yellow-brown hair)

จากการจัดจำแนกของ Groves and Grubb (1987) ได้จำแนกละมั่งไว้อยู่ในสกุล *Rucervus* เช่นเดียวกับกวางบาราซิงห์ (*Rucervus duvoucelii*) และสมัน (*R.schomburgki*) โดยพิจารณาจากสภาพนิเวศวิทยาของถิ่นอาศัยที่คล้ายคลึงกัน คือ การปรับตัวอยู่ในป่าพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีสภาพน้ำขังแฉะหรือสภาพที่เป็นป่าพรุได้ แต่จากการจำแนกของ Lekagul and Mcneely, 1977 ได้จัดละมั่งไว้ในสกุล *Cervus* โดยพิจารณาจากลักษณะกะโหลกและเขา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Outhavon (2009) ที่ศึกษาพันธุกรรมใน Nuclear DNA และ Mitochondrial DNA ของกวางวงศ์ Cervidae ในประเทศไทย แล้วพบว่า “ละมั่ง” อยู่ใน Clade ของกวางสกุล *Cervus* เช่นเดียวกับกวางป่า ซึ่งกวางในสกุลนี้มีลักษณะที่ร่วมกัน คือ มีต่อมน้ำตาที่ลึกเห็นชัดเจน (deep, lachrymal pit) ซึ่งแตกต่างจากกวางในสกุล *Rucervus* ซึ่งมีต่อมน้ำตาที่ตื้น

การแพร่กระจาย •

พบในเอเชียตั้งแต่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย กระจายลงไปพม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม และเกาะไหหลำของประเทศจีน ไม่พบว่ามี การแพร่กระจายในแหลมมลายูตั้งแต่ได้คอคอดกระลงไป ละมั่งพันธุ์ไทยพบการ กระจายแถบเทือกเขาพนมดงรัก กัมพูชา ลาว และเกาะไหหลำ ส่วนพันธุ์ พม่าพบการกระจายแถบเทือกเขาตะนาวศรีในพม่าและภาคตะวันตกของไทย ในประเทศไทยพบทั้งพันธุ์ไทยและพันธุ์พม่า

ชีววิทยา •

ละมั่งเป็นสัตว์จำพวกกวาง เพผู้มีกีบ 2 กีบ ลักษณะกีบยาวเรียว ปลายแหลม กระเพาะอาหารมี 4 ตอน ทำให้สามารถสำรอกอาหารออกมาเคี้ยวเอื้องได้ ละมั่งไม่มีเขี้ยวและฟันหน้าบนไม่เป็นซี่ แต่มีกระดูกกรามบนดัดแปลงเป็นสัน คมเพื่อใช้ร่วมกับฟันล่างในการแทะเล็มอาหาร มีต่อมน้ำตาบริเวณหัวตา (Lachrymal gland) ขนาดใหญ่ ตัวเมียมีเต้านม 4 เต้า ไม่มีเขา ตัวผู้มีเขา และผลัดเขาทุกปี (Parr, 2003) โดยมีการพัฒนาเขา เมื่ออายุได้ 1 ปี และเติบโตเป็นลำเขาเมื่ออายุ 3 ปี แต่ปลายลำเขายังไม่แตกแขนง เรียกเขาช่วงนี้ว่า "เขาเทียน" ภายหลังการผลัดเขาเทียนแล้ว จึงจะมีการเจริญ และผลัดเขาปีละ ครั้ง การผลัดเขาของละมั่งจะเกิดขึ้นประมาณเดือนสิงหาคม โดยผลัดทีละ ข้างห่างกัน 1 วัน ช่วงนี้ละมั่งตัวผู้จะมีพฤติกรรมก้าวร้าว ไล่ขวิดตัวเมีย และ ขวิดกลับเขากับกิ่งไม้ ขอนไม้ โดยชนแรงคอจะพองขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หลัง จากผลัดเขาแล้วอาการก้าวร้าวจะหายไป และเขาใหม่จะงอกออกมาแทนราว เดือนกันยายนแต่เขาจะแข็งแรงสมบูรณ์ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ (ประสิทธิ์ และราตรี, 2533) มีการผสมพันธุ์ในช่วงฤดูร้อนราวเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ช่วงนี้ตัวผู้จะมีการเจริญของขนแผงคอยาวออกมาและหลุดร่วงไปในเวลาไล่เลี่ย กับการผลัดเขา วัยเจริญพันธุ์ของตัวผู้อายุประมาณ 1 ปีขึ้นไป ส่วนตัวเมีย ประมาณ 2 ปีขึ้นไป มีการตั้งท้องนานประมาณ 8 เดือน ตกูกครั้งละ 1 ตัว อายุยืนถึง 20 ปี

นิเวศวิทยา •

ละมั่งมีพฤติกรรมอยู่รวมกันเป็นฝูงเล็กๆ จนถึง 50 ตัว อาศัยอยู่ตาม ป่าเต็งรัง ป่าโปร่ง ทุ่งหญ้า บริเวณใกล้ๆ หนองน้ำ หรือมีน้ำขังและ ปกติ ตัวผู้ที่โตเต็มที่แล้วจะออกหากินตามลำพัง และจะเข้าร่วมฝูงในฤดูผสมพันธุ์ ละมั่งออกหากินเวลาเช้าและเย็น ตอนกลางวันอากาศร้อนจะหลบอยู่ตาม ร่มไม้ตามชายป่า บางครั้งตัวผู้จะลงไปนอนแช่ปลักเหมือนกับควาย ละมั่งเป็น สัตว์กินพืชชอบกินหญ้าและลูกไม้มากกว่าใบไม้

สถานภาพ •

จำนวนละมั่งในธรรมชาติยังคงอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง มีรายงาน การพบละมั่งในธรรมชาติเพียง 3 ตัว ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี เมื่อปี 2539 แต่ปัจจุบันไม่มีรายงานยืนยันการพบดังกล่าว และ มีผู้กล่าวว่าละมั่งพันธุ์ไทยได้สูญพันธุ์ไปจากป่าธรรมชาติของไทยและ เวียดนามแล้ว อย่างไรก็ตามละมั่งในกรงเลี้ยงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยมีการ เลี้ยงละมั่งในสถานเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าของทางราชการหลายแห่ง เช่น สถานี เพาะเลี้ยงสัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และตามสวนสัตว์ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็น พันธุ์พม่า โดยที่สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี มีจำนวนมากกว่า 150 ตัว ขณะที่ละมั่งพันธุ์ไทยมีเลี้ยงอยู่สองแห่ง คือ ที่สวนสัตว์ดุสิต กรุงเทพฯ (องค์การ สวนสัตว์, 2549) และที่สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์ป่าบางละมุง จังหวัดชลบุรี

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) ละมั่งมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) ละมั่งจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยการคุกคาม •

การลดจำนวนลงของละมั่ง เกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ การล่า และการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งที่สำคัญ คือ แหล่งที่อยู่อาศัยถูก บุกรุกทำลาย กลายเป็นแหล่งชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม

สมัน หรือเนื้อสมัน (Schomburgk's Deer)

น้ำหนักตัว	100 - 120 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	1.80 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	21 ปี

■ การกระจายในประเทศไทย (อดีต)

สมันหรือเนื้อสมัน

Schomburgk's Deer

อันดับ :	Artiodactyla
วงศ์ :	Cervidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ :	<i>Rucervus schomburgki</i>
ชื่อตาม พ.ร.บ. :	<i>Cervus schomburgki</i>

สมันเป็นกวางพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของประเทศไทย พบเพียงแห่งเดียวในโลก ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของไทย แต่ปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เหลือไว้เพียงซากเขาที่สอยงาม แต่ก็มีเหลืออยู่ในประเทศไทยน้อยชิ้น เนื่องจากถูกชาวต่างชาติ ที่รู้ถึงคุณค่า กว้านซื้อไปเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนมาก ที่เหลือส่วนหนึ่งได้ถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ทำเป็นด้ามมีด หรือ บดทำยาจีน เป็นต้น (วิชาญ และสวัสดิ์, 2539) เดิมสมันเคยมีชุกชุมมาก ตั้งแต่ครั้งที่แถบขานเมืองกรุงเทพฯ ยังคงเป็นป่าดง แต่ไม่มีใครสนใจ จนกระทั่งเมื่อประมาณ 140 กว่าปีที่ผ่านมา มีชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับสมัน ซึ่งรวบรวมรายละเอียดได้ ดังนี้

ปี ค.ศ.1863 (พ.ศ. 2406) เซอร์โรเบิร์ต ซอมเบิร์ก (Sir Robert Schomburgk) กงสุลเยเนอรัลประจำราชสำนักแห่งพระเจ้ากรุงสยาม ได้นำเขาสมันซึ่งเป็นเขาหลุดเก็บตกจากเมืองไทย ทูลถวายพระนางวิกตอเรียแห่งอังกฤษ พระนางวิกตอเรียรับสั่งให้ส่งไปยังพิพิธภัณฑ์เซาท์เคนซิงตัน ต่อมา โพรเฟสเซอร์บลิท (Prof. Blyth) ซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญคุ้นเคยกับเขากวางต่างๆ จากประเทศอินเดีย ได้ศึกษาเขากวางดังกล่าวและยกให้สมันเป็นกวางชนิดใหม่ โดยให้ชื่อใหม่ว่า “กวางซอมเบิร์ก” *Rucervus schomburgki* (Blyth, 1863) เพื่อเป็นเกียรติแก่ เซอร์โรเบิร์ต ซอมเบิร์ก

สมัน

การจำแนกและตั้งชื่อของโปรเฟสเซอร์โบลท์นั้นตั้งตามชื่อสกุล *Rucervus* ของกวางบาราซิงห์ (Swamp Deer, *Rucervus duvaucellii*) ที่พบในอินเดียซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสมันมาก จนเบื้องต้นเข้าใจว่าสมันน่าจะเป็นชนิดย่อยของกวางบาราซิงห์ แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะเฉพาะบางประการ เช่น สมันมีลำเขา (Beam) ที่สั้นกว่าจนเห็นได้ชัดเจน มีเขาแขนงซึ่งแตกกิ่งก้านมากมายกว่า และเขากิ่งรับหมายาวสวยงามและปลายกิ่งจะแตกออกเป็น 2 แฉก จมูกของสมันจะยาวและกว้างกว่าและต่อมน้ำตาเหนือหัวตาก็ตื้นกว่า อีกทั้งถิ่นอาศัยก็พบเฉพาะภาคกลางของประเทศไทยเท่านั้น จึงยอมรับว่าสมันเป็น กวางชนิดใหม่ โดยเหตุผลและรายละเอียดของโปรเฟสเซอร์โบลท์ มีปรากฏอยู่ใน Proceedings of the Zoological Society of London ปี ค.ศ.1863 หน้า 155 สรุปความได้ว่า ในการตั้งสมันให้เป็นกวางชนิดหนึ่งซึ่งแยกต่างหากจาก กวางบาราซิงห์ (*Rucervus duvaucellii*) ในอินเดีย เนื่องจาก

1) เขาสมันได้ไปจากเมืองไทยเพียงแห่งเดียว และเป็นภูมิภาคที่ห่างไกลจากถิ่นของกวางบาราซิงห์มาก ทั้งมีอาณาเขตการแพร่กระจายของละมั่ง (*Cervus eldi*) ขวางกันอยู่ตั้งแต่ที่ลุ่มมณีประ (Manipur) จนถึงที่ลุ่มลำน้ำอิระวดี อีกทั้งในราชอาณาจักรไทยก็ไม่เคยพบว่ามี กวางบาราซิงห์ปรากฏอยู่เลย

2) ลักษณะแปลกของเขาสมัน คือลำเขา (Beam) มีลักษณะสั้นประหลาด แม้ว่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเขาของกวางบาราซิงห์มาก แต่ก็มีขนาดสั้นกว่าจนเห็นได้ชัด อีกทั้งยังมีเขาแขนงปลายกิ่งซึ่งแตกกิ่งก้านมากมายกว่า และเขากิ่งรับมา ก็ยาวสวยงามกว่ามาก

ปี ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) โปรเฟสเซอร์โบลท์ ได้แสดงปาฐกถา เรื่องสมันอีกครั้งพร้อมทั้งรูปถ่ายเขาสมันอีกหลายหัว และกล่าวว่าเขาได้ทราบอย่างแน่นอนว่าสมันเพศผู้ตัวหนึ่งได้ถูกส่งมาจากเมืองไทยและเลี้ยงอยู่ในสวนพฤกษชาติ Jardin des Plants d' Paris ในกรุงปารีส

ปี ค.ศ. 1872 (พ.ศ. 2415) มีรายงานในหนังสือสัตวศาสตร์ P. Z. S. ว่าฝรั่งคนหนึ่งได้รับพระราชทานสมันตัวหนึ่งมาจากพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม และสวนสัตว์เซียงไฮ้ได้รับเลี้ยงไว้

ปี ค.ศ.1873 (พ.ศ. 2416) สวณสัตว์ในลอนดอน ได้ถูกวางเทศผู้ตัวหนึ่งมาจากสวณสัตว์ที่แฮมบูร์ก เดิมเข้าใจว่าเป็น กวางบาราซิงห์ (*Rucervus duvaucellii*) แต่ต่อมาอีก 4 ปี ทราบว่าเป็นสมัน จึงมีการทบทวนประวัติของกวางตัวนี้ใหม่ พบว่าพ่อของมันได้มาจากกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ.1862 ส่วนแม่ของมันได้รับช่วงต่อมาจากเบอร์ลิน ซึ่งเข้าใจว่าได้รับมาจากเมืองไทยเช่นกัน

ปี ค.ศ. 1876 (พ.ศ. 2419) เซอร์วิคเตอร์บรูคได้บรรยายว่าเขาได้รับเขาสมันเพิ่มเติมอีกหลายคู่โดยได้รับคำบอกเล่าจากนายแพทย์แคมป์เบล ซึ่งเป็นนายแพทย์ประจำตัวกงสุลเยเนอรัลประจำราชสำนักแห่งพระเจ้ากรุงสยามว่า เขาสมันเหล่านี้ดูเหมือนจะได้มาจากเมืองเหนือ ซึ่งความจริงไม่เคยมีสมันอยู่ในป่าภาคเหนือ เข้าใจว่านายแพทย์แคมป์เบลคงเข้าใจผิด (บุญส่ง, 2497) ทั้งยังกล่าวถึงสมันที่เลี้ยงไว้ในสวนพฤกษชาติ Jardin des Plantes d' Paris ในปารีสว่าได้ตายลง และเก็บสตัฟฟ์ไว้ที่ Museum d' Historie Naturelle ที่กรุงปารีส และโดยสมันตัวนี้ ได้ถูกส่งมาจากเมืองไทยโดยมิสเตอร์ เอ็ม โบกูต์

ปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) พระยาราชวรินทร์ เจ้าเมืองสระบุรีจับลูกกวางตัวหนึ่งได้ในทุ่งโคราช ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นกวางอะไร แต่พระยาอินทรมณเฑียรว่าจับได้จากหาดสองแควใกล้แก่งคอย ต้นน้ำป่าสัก และพระยาราชวรินทร์ได้ให้แก่มิสเตอร์เบทเย (Mr.Bethge) ผู้อำนวยการรถไฟ ซึ่งได้นำลงมายังกรุงเทพฯ ในปีต่อมาได้นำกลับไปยังประเทศเยอรมัน และมอบให้แก่สวณสัตว์เบอร์ลิน ต่อมาเมื่อกวางดังกล่าวโตขึ้นจึงทราบว่าเป็นสมัน สร้างความตื่นเต้นให้นักสัตวศาสตร์ นายห้างจามราช (Messrs Jamrach) จึงส่งนักค้นคว้า คือมิสเตอร์ชานซ์ (Mr.Chance) เข้ามาค้นหาสมันอีกครั้งหนึ่ง มิสเตอร์ชานซ์ใช้เวลาหลายเดือนในการติดตามและดักกวางเป็นๆ ในแขวงโคราชเป็นเวลานานก็ไม่พบ มิสเตอร์ชานซ์มีรูปถ่ายสมันเป็นๆ อยู่รูปหนึ่ง และเป็นรูปเดียวที่มีอยู่ในโลกที่ถ่ายจากสมันที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นสมันที่ถูกส่งไปไว้ในสวณสัตว์เบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน

ปี ค.ศ. 1909 (พ.ศ. 2452) และ ปี ค.ศ. 1914 (พ.ศ. 2457) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้พยายามติดต่อสถานทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ขอให้จัดหาสมัน หากไม่ได้ตัวเป็นๆ ก็ให้ซื้อกระดูกต่างๆ และหนังของสมันเท่าที่ทำได้ส่งไป

อังกฤษเพื่อศึกษาเพิ่มเติม เพราะในอังกฤษมีแต่เขาและกะโหลก แต่ก็ไม่เคยได้ส่วนหนึ่งส่วนใดของสมันเพิ่มเติมไปอีกเลย

ปี ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453) มิสเตอร์พี อาร์ เค็มป์ (N. H. S. S. Vol.III No.1) ได้ติดตามหาสมันในเมืองไทย และได้ความจากชาวบ้านปากน้ำโพว่า รูปร่างของสมันคล้ายกับละมั่งหรือละมั่งมาก ผิดกันที่เขามีหลายกิ่ง แต่ตัวเมียแยกกันไม่ค่อยออก ฉะนั้นชาวบ้านปากน้ำโพจึงมักเชื่อกันไปว่าสมันมีแต่ตัวผู้ และผสมพันธุ์กับละมั่ง ลูกที่ได้ออกมาอาจมีเขาเป็นสมันบ้าง มีเขาเป็นละมั่งบ้าง และมิสเตอร์พี อาร์ เค็มป์ ยังได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านตำบลบัวชุมซึ่งอยู่เลยอำเภอชัยบาดาลขึ้นไปทางโคราชเล็กน้อยว่า พ่อค้าเขาสัตว์ได้นำเขาสมันล่องลงมาขายทางแม่น้ำป่าสักบ่อยๆ (แต่นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ได้ให้ความเห็นว่ามิสเตอร์พี อาร์ เค็มป์ ได้รับคำบอกเล่าที่ไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากตำบลบัวชุมเป็นที่ราบสูง ส่วนมากเป็นดงดิบพบแต่กวางป่า และละมั่งละมั่ง ไม่มีทุ่งราบต่ำกว้างขวางพอที่จะให้สมันอาศัยอยู่เป็นฝูงใหญ่ๆ ได้เลย)

พระยาชลมารคพิจารณ์ ได้พยายามไต่ถามชาวบ้านแถบลำแควป่าสัก ก็ไม่มีผู้ใดเคยพบเห็นสมัน

มิสเตอร์โลล์ (Mr. Lyle) (N. H. S. S. Vol.III No.1) กงสุลเยเนอรัลประจำกรุงเทพฯ ได้พบเขาสมันแขวนอยู่ตามบ้านราษฎรหลายบ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างปากน้ำโพกับอุตรดิตถ์

มิสเตอร์แฮร์ โคลเบ (N. H. S. S. Vol.III No.1) พบเขาสมันคู่หนึ่งในลุ่มน้ำป่าสัก ใกล้แก่งคอย

พระยาเดชาอนุชิตเสนาจันทบุรี ยิงสมันได้ตัวหนึ่งในทุ่งหญ้าหน้าเมืองจันทบุรี

ปี ค.ศ. 1911 (พ.ศ. 2454) สมันที่จับได้ในปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) และถูกส่งไปยังสวณสัตว์เบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ได้ตายลงแต่ก็ได้มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับนิสัยและบันทึกภาพสมันไว้ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นภาพถ่ายสมันเพียงชุดเดียวในโลก

ปี ค.ศ. 1914 (พ.ศ. 2457) ตามคำบอกเล่าของพระยาชลมารคพิจารณ์ว่าได้ทราบจากบิดาของท่านคือ ดร.ใหญ่ สนิทวงศ์ ซึ่งเวลานั้น (ประมาณปี

พ.ศ. 2457) เป็นผู้อำนวยการบริษัท Siam Canals, Land & Irrigation อยู่ควบคุมการขุดท่อระบายน้ำ เพื่อการทำนาในทุ่งรังสิต ท่านได้เล่าว่า มีสมันชุกชุมมากตามทุ่งรังสิต เคยยิงได้แถวบริเวณประตูน้ำจุฬารักษ์ ในฤดูน้ำหลากสมันจะหนีไปอยู่รวมกันในที่ดอน ชาวบ้านก็จะชวนกันไปด้วยเรือม่วนแล้วไล่แทงเอาตามชอบใจ ในฤดูร้อนแถบบางเขน ชาวบ้านจะเอาเขาสมันตากแห้งสวมศีรษะ คลานเข้าไปถึงตัวสมันแล้วแทงเอาอย่างง่ายดาย เพราะมันไม่ค่อยหนี สมันในสมัยนั้นมีขุมไปถึงตำบลบางปลาชุกและตำบลทุ่งตวดละคร ในจังหวัดนครนายก (บุญส่ง, 2497)

ปี ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469) พระยาชลมารคพิจารณ์ (N. H. S. S. Vol.III No.4) ได้ได้ถามหัวหน้าคนงานผู้หนึ่งซึ่งอายุมากแล้วได้รับคำยืนยันว่า เมื่อครั้งเขายังหนุ่มๆ เคยเห็นสมันชุกชุมอยู่ระหว่างแม่น้ำสุพรรณบุรีกับแควน้อย ชายชราผู้นี้บอกลักษณะของสมันได้ถูกต้องน่าเชื่อถือได้ พระยาชลมารคพิจารณ์จึงส่งคนขึ้นไปยังตำบลดังกล่าว แต่ได้ความเพียงว่าเคยมีชุกชุมแต่สูญพันธุ์ไปเพราะการเปิดพื้นที่เพื่อทำนาและเมื่อท่านไปตรวจราชการที่อำเภอจะเข้สามพัน สอบถามนายอำเภอ ได้ความว่าเคยยิงได้ตัวหนึ่งเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา

ปี ค.ศ.1928 (พ.ศ. 2471) นายอาร์ บิโกต์ (Brigadier Gen. R. Pigot) (N. H. S. S. Vol.III No.1) เป็นผู้หนึ่งที่ได้พยายามติดตามหาสมัน เขาเดินทางตามคำบอกเล่าของชาวบ้านและพ่อค้าเขาสัตว์ไปยังโคราช ขอนแก่น ชัยภูมิ อุดรธานี และอีกหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ อรัญประเทศ และกบินทร์บุรี ซึ่งไม่พบสมันและทราบความจริงว่าไม่มีผู้ใดเคยรู้จักสมัน และเขาได้รับความยุ่งยากในเรื่องการใช้ข้อสันนิษฐานของชาวบ้านเหล่านี้ไม่น้อย เนื่องจากชาวบ้านมักจะเรียกสมันไปปนกับละองหรือละมั่ง หรือแม้แต่กวางป่าและบางคนก็เรียกรวมๆ กันไปว่า เนื้อ จนในที่สุดนายอาร์ บิโกต์ก็ได้พบคนที่รู้จักสมันคือ นายอำเภอชัยบาดาล และนายอำเภอแก่งคอยที่สระบุรี ซึ่งยืนยันตรงกันว่าเคยพบสมันที่นครนายกเมื่อหลายปีมาแล้วเคยมีชุกชุมมากในทุ่งนครนายก แต่สูญพันธุ์ไปเพราะการเปิดพื้นที่เพื่อทำนา

พระยาชลมารคพิจารณ์ไปตรวจราชการที่คลองมะขามเฒ่า ได้ยินจากชาวบ้านว่ามีสมันหลบซ่อนอยู่ตามทุ่งแถบนั้นตัวหนึ่ง ต่อมาในปี ค.ศ.1930 (พ.ศ.2473) ก็ทราบข่าวว่าหายสาบสูญไปแล้ว พระยาอภัยวงศ์ก็เคยสนใจอยากจับสมันมาเลี้ยงเพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ โดยเอาช้างพาหนะไปจากปราจีนไปท่องเที่ยวค้นหาทางตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณ แต่ก็ไม่พบ

ปี ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) มิสเตอร์ อู กูเลอร์ (Mr.U. Guehler) (N. H. S. S. Vol. IX No.1) ทราบจากหลวงวิศิษฐ์ นายอำเภอกาญจนบุรีว่า นายสิบตำรวจเลียน ยิงสมันตัวหนึ่งได้ที่แควน้อยราวต้นปี ค.ศ. 1932 โดยหลวงวิศิษฐ์เล่าว่าเห็นเขาใหม่ๆ ยังมีเนื้อและหนังติดอยู่ และที่แควใหญ่กาญจนบุรีก็ยิงได้อีก 1 ตัว (Guehler, 1933) แต่เรื่องนี้ มิสเตอร์ ซี.เอช. สติ๊กเลย์ (N. H. S. S. Vol. IX No.1) กล่าวว่าบางคนอาจอยากให้นักล่าสัตว์ไปเที่ยวป่ามากๆ และทราบดีว่าต่างประเทศต้องการสมันมาก อาจเอาหัวสมันที่ยิงได้เมื่อหลายปีก่อนและมีหนังหน้าผากติดอยู่เออลงแช่น้ำเกลือ หนังก็จะนุ่มดูเหมือนเนื้อหนังใหม่ๆ ที่เพิ่งถูกยิง มิสเตอร์ ซี.เอช. สติ๊กเลย์ จึงไม่เชื่อว่าจะเป็นสมันที่ยิงได้ใหม่ๆ จริง

ปี ค.ศ. 1938 (พ.ศ. 2481) ตามหลักฐานได้บันทึกว่า สมันตัวสุดท้ายได้เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2481 ที่วัดในอำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร

จากการจำแนกของ Lekagul and Mcneely (1977) ในหนังสือ Mammals of Thailand ได้พิจารณาจัดรวมสมันเข้าไว้ในสกุล *Cervus* (Linnaeus,1758) โดยใช้เกณฑ์จำแนกลักษณะสำคัญคือ รานเขา (Pedicel) ที่ติดกับกระดูกสันหลัง แต่ตัวเขายาว และกระดูกกรามบนมีเขี้ยวสั้นๆ 1 คู่ จึงเปลี่ยนชื่อวิทยาศาสตร์ของสมันเป็น *Cervus schomburgki* ดังนั้นชื่อวิทยาศาสตร์ของสมัน คือ *Cervus schomburgki* จึงเป็นที่คุ้นเคยสำหรับคนไทยมาเป็นเวลานาน

จากการจำแนกของ Groves and Grubb (1987) ได้จำแนกสมันไว้ในสกุล *Rucervus* เช่นเดียวกับกวางบาราซิงท์ (*Rucervus duvaucelli*) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ มีต่อมน้ำตาตื้น (shallow lachrymal pit) และมีแถบสีดำรอบจมูกถึงปาก (black muzzle band) ซึ่งลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากกวางในสกุล *Cervus* เช่นกวางป่า ซึ่งมีต่อมน้ำตาลึกเห็นเด่นชัดเจน

จากการจำแนกไว้อยู่ในสกุล *Rucervus* สอดคล้องกับการศึกษาของ Ovithavon (2009) ที่ศึกษาพันธุกรรมใน Mitochondrial DNA ของกวางวงศ์ Cervidae ในประเทศไทยแล้วพบว่า “สมัน” มีการแยกสายวิวัฒนาการออกจากกวางในสกุล *Cervus* เช่นกวางป่า และละมั่งอย่างชัดเจน โดยสมันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกวางบาราซิงห์ อยู่ในสกุล *Rucervus*

ลักษณะทั่วไป •

สมัน เป็นสัตว์จำพวกกวางที่มีกีบเท้าเป็นกีบคู่ เท้าแต่ละข้างมีนิ้วเท้าเจริญดี 2 นิ้ว พัฒนารูปร่างเป็นกีบนิ้วเท้าแข็งแรงขนาดใหญ่เท่าๆ กัน 2 กีบ กระเพาะอาหารพัฒนาให้มี 4 ตอน รวมทั้งกระเพาะพักเพื่อย่อยอาหารจำพวกพืชโดยเฉพาะ มีต่อมน้ำตาเป็นแอ่งที่หัวตา ไม่มีถุงน้ำดี และลักษณะที่สำคัญคือ สมันตัวผู้จะมีเขาที่แตกกิ่งสวยงามมาก เมื่อโตเต็มวัยจะมีความยาว หัวจรดหาง 180 เซนติเมตร ความสูงถึงไหล่ 104 เซนติเมตร ความยาวหาง 10.3 เซนติเมตร ความยาวหู 16.5 เซนติเมตร น้ำหนักประมาณ 100 - 120 กิโลกรัม มีรูปร่างและเขาที่สวยงาม มีขนตามตัวเรียบเป็นมัน ยาว และหยาบ สีขนบนลำตัวมีสีน้ำตาลเข้มเรียบเป็นมัน ขาและบริเวณหน้าผากมีสีน้ำตาลแดง แฉกคอสั้นประมาณ 5 เซนติเมตร ขนที่ลำคอด้านหน้าลงไปถึงอกยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ขนบริเวณจมูกและส่วนบนของหาง สีค่อนข้างดำ ทางสันและด้านล่างมีสีขาว มีเขาเฉพาะเพศผู้ เพศเมียไม่มีเขา และมีรูปร่างคล้ายกับละมั่งมาก

เขาสมันมีลักษณะสวยงาม เขาเป็นแบบ Antlers คือลำเขาเป็นแกนกระดูกงอกต่อกับส่วนของกระดูกซึ่งเป็นเขา 2 ข้างมีขนาดเท่าๆ กัน ลำเขา มีการแตกกิ่ง และมีการผลัดเขาเป็นประจำทุกปี เขาที่งอกใหม่เรียกเขาอ่อน ซึ่งงอกจากส่วนวงแหวนเขา (Burr) ที่ติดอยู่กับกระดูกหน้าผากของหัวกะโหลก โดยมีหนังหุ้มเขานุ่มคล้ายกำมะหยี่มีเส้นเลือดเส้นประสาทหล่อเลี้ยง เมื่อเขาโตและแก่เต็มที่ หนังหุ้มเขาจะแห้งและหลุดออกไป เหลือแต่ตัวเขาที่แข็งซึ่งจะผลัดเขาหลุดไปทุกปี

เขาสมันมีขนาดใหญ่และแตกกิ่งก้านออกหลายแขนง กิ่งรับหมา (Brow tine) ยาวและโค้งงอ ทอดลงมาด้านหน้าทำมุมยกประมาณ 60 องศา กับใบหน้า ความยาวเฉลี่ย 30 เซนติเมตร ปลายกิ่งรับหมาแตกออกเป็น 2 แขนง ลำเขา (Beam) สั้น ประมาณ 12 เซนติเมตร ลำเขาดังกล่าวกับกิ่งรับหมา มีการแตกกิ่งเขาช่วงแรกออกเป็นกิ่งหน้าและกิ่งหลัง แต่ละกิ่งจะแตกแขนงเป็น 2 กิ่งต่อๆ ไป 2 - 3 ชั้น โดยทำมุมแยกออกไปเท่ากับลำกิ่งเดิม ลักษณะคล้ายส้อมหรือตะกร้า จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กวางเขาส้อม” โดยเฉลี่ยแล้วเขาสมันจะมีกิ่งแขนงตั้งแต่ 10 - 33 แขนง โดยเขาขนาดใหญ่จะมีกิ่งแขนงข้างละ 8 - 9 กิ่ง วัดความยาวโค้งนอกได้เฉลี่ยประมาณ 65 เซนติเมตร

การแพร่กระจาย •

สมัยก่อนมีชุมชุมมากในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ปัจจุบันสูญพันธุ์แล้ว โดยมีรายงานการพบสมันในธรรมชาติครั้งสุดท้ายเมื่อพุทธศักราช พ.ศ. 2475 โดยนายสิบตำรวจเลียน ยิ่งสมันเพศผู้ตัวหนึ่งได้ที่แควน้อย และรายงานสุดท้ายที่พบสมันถูกนำมาเลี้ยง คือที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร เป็นสมันเพศผู้ ซึ่งก็ได้ตายลงในปี พ.ศ. 2481 และหลังจากนั้นก็ไม่มีรายงานการพบสมันอีกเลยจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 70 ปีมาแล้ว และโชคร้ายที่ประเทศไทยไม่มีการนำสมันมาเลี้ยงเพื่อขยายพันธุ์ ส่วนสมันที่นำไปเลี้ยงในต่างประเทศส่วนใหญ่จะเป็นสมันเพศผู้และไม่มีรายงานการขยายพันธุ์ในวงเลี้ยงจากที่เคย

สมันเป็นสัตว์ชนิดที่มีเขตแพร่กระจายจำกัดอยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลางของประเทศไทยเท่านั้น สมัยก่อนมีชุมชุมมากในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณรอบกรุงเทพฯ มีศูนย์กลางการกระจายพันธุ์อยู่ในแถบกรุงเทพฯ และหัวเมืองโดยรอบ ขอบเขตการกระจายมีตั้งแต่จังหวัดสมุทรปราการ ขึ้นเหนือไปถึงจังหวัดสุโขทัย ด้านตะวันออกไปถึงจังหวัดนครนายก และฉะเชิงเทรา ด้านตะวันตกกระจายไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีและกาญจนบุรี นอกจากนี้ยังมีนักวิทยาศาสตร์บางท่านสันนิษฐานว่า สมันน่าจะเคยมีในประเทศลาวและ

ภาคใต้ของจีนด้วย แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันที่เชื่อถือได้ จึงกล่าวได้ว่าสมันเป็น สัตว์พื้นเมืองเฉพาะถิ่นของประเทศไทยเพียงแห่งเดียวในโลก

ชีววิทยา •

สมันชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงเล็กๆ โดยเฉพาะในฤดูผสมพันธุ์ ประกอบด้วย ตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมียและลูก 2 - 3 ตัว หลังจากหมดฤดูผสมพันธุ์ตัวผู้จะแยก ตัวออกมาอยู่โดดเดี่ยว ชอบกินหญ้าโดยเฉพาะหญ้าอ่อน ผลไม้ ยอดไม้ และ ใบไม้หลายชนิด มีลักษณะการเดินการยกหัวและท่วงท่าที่สง่างาม คึกคะนอง ชอบประลองทำท่ายกกับกวางที่ตัวโตกว่า เสียงร้องแหลมสั้นๆ คล้ายเสียงหวีด ร้องของเด็ก ฤดูผลิตเขาอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ (สวสดี, 2539) สำหรับการ สืบพันธุ์ไม่มีผู้ใดเคยศึกษา จึงไม่มีข้อมูลที่แน่นอนในเรื่องการสืบพันธุ์ของสมัน

นิเวศวิทยา •

สมันจะอาศัยเฉพาะในทุ่งโล่ง หากินหญ้าตามท้องทุ่งโล่งใกล้แม่น้ำ หรือ ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำในช่วงเย็นค่ำจนถึงเช้า ตอนกลางวันมักหลบแดด และ ซ่อนตัวอยู่ตามป่าละเมาะหรือพงหญ้าสูงๆ และมักอาศัยรวมกันปะปนกับ เนื้อทราย ปกติแล้วสมันไม่ชอบอยู่ตามป่ารกทึบหรือป่าโคกอย่างกว้างป่าหรือ ละมั่ง เนื่องจากมีกักรับหมายาวและทำมุมแหลมกับใบหน้า กิ่งก้านเขาซึ่งบาน เป็นสุม ทำให้สมันไม่สามารถมุดลอดได้เพราะกิ่งก้านเขาจะขัดหรือเกี่ยวพัน กับกิ่งไม้หรือเถาวัลย์

สถานภาพ •

สมันได้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทยและจากโลก เมื่อประมาณ 70 ปี มาแล้ว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) สมันมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่ สูญพันธุ์ (Extinct)

ปัจจัยคุกคาม •

สาเหตุของการสูญพันธุ์ของสมัน สืบเนื่องมาจากแหล่งที่อยู่อาศัยได้ถูก เปลี่ยนเป็นนาข้าวเกือบทั้งหมด เนื่องจากประเทศไทยได้เปิดติดต่อค้าขายกับ ต่างประเทศในปี ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393) และข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ทำให้คนไทยตื่นตัวทำนากันมากขึ้น ฉะนั้นเมื่อรัฐบาลสร้างทางรถไฟขึ้นไป ทางสายเหนือ นำประชาชนจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี อำเภอนครไชยศรี จังหวัด นครปฐม และอยุธยา ขึ้นไปจับจองที่ดินทำนากันเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการ ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสมันและเกิดการฆ่าสมันในแถบนั้นหมดภายในไม่กี่ปี ส่วนสมันที่เหลืออยู่ตามที่ห่างไกลจะถูกล่าอย่างหนักในฤดูน้ำหลากท่วมท้องทุ่ง ซึ่งสมันจะหนีน้ำขึ้นไปอยู่รวมกันบนที่ดอนทำให้พวกพรานล้อมไล่ฆ่าอย่าง ง่ายดาย

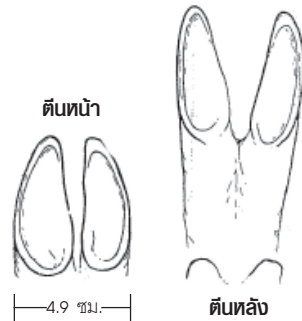

www.webroon.com/~edu/sudpa/gallery/0076.gif

เลียงผา (Serow)

ระยะตั้งท้อง	200 - 230 วัน
ตกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	85 - 140 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	140 - 155 เซนติเมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	21 ปี

เลียงผา

Serow

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Capricornis sumatraensis*

เลียงผาเป็นสัตว์กีบคู่ (Artiodactyla) ในวงศ์มีเขา (Bovidae) เช่นเดียวกับวัว ควาย แพะ แกะ อยู่ในวงศ์ย่อยแพะและ (Caprinae) เลียงผาเป็นสัตว์ที่โบราณที่สุดของวงศ์ย่อยแพะและ (Geist, 1985) จึงมีปัญหาในการจำแนกว่าจะอยู่ในสกุลใดระหว่าง *Capricornis* และ *Naemorhedus* ดังนั้นจึงพบว่าเลียงผามีชื่อวิทยาศาสตร์ทั้ง *Capricornis sumatraensis* และ *Naemorhedus sumatraensis* ในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Capricornis sumatraensis* โดยชื่อสกุลเกิดจากการนำคำลาตินและกรีก 2 คำมารวมกันคือคำว่า Capri มาจากคำภาษาลาติน Caprea แปลว่า แพะ (Goats) ส่วนคำว่า Cornis เป็นภาษากรีก แปลว่า เขา (Horn) ดังนั้น คำว่า *Capricornis* จึงแปลว่า สัตว์ที่มีเขาอย่างแพะ ส่วนชื่อชนิดเกิดจากการนำคำลาติน 2 คำมารวมกันคือคำว่า Sumatra และ ensis คำว่า Sumatra หมายถึง เกาะสุมาตราของประเทศอินโดนีเซีย ส่วนคำว่า ensis หมายถึงสถานที่ (Locality) ดังนั้นชื่อวิทยาศาสตร์ของเลียงผาคือ *Capricornis sumatraensis* จึงหมายถึง สัตว์มีเขาอย่างแพะแห่งเกาะสุมาตรา สำหรับชื่อวิทยาศาสตร์อีกชื่อหนึ่งคือ *Naemorhedus sumatranensis* มีความหมายว่าแพะหนุ่มแห่งพงไพรของเกาะสุมาตราเนื่องจากคำว่า Naemor มาจากคำว่า Nemoris ในภาษาลาติน แปลว่า ป่า (Grove, Forest) และ Hedus ในภาษาลาตินแปลว่าแพะหนุ่ม (Young Goats) เลียงผามีชื่อสามัญว่า Serow มาจากคำว่า Saro ในภาษาของชาว Lepcha ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เล็กๆ อาศัยอยู่ในสิกขิม

เสียงพา

ลักษณะทั่วไป •

เสียงผาเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างคล้ายแพะแต่มีรูปร่างยาวกว่า มีลำตัวสั้นแต่ขายาว (วิชาญ และสวัสดิ์, 2539) ตัวเมียเล็กกว่าตัวผู้ มีเขาทั้งตัวผู้และตัวเมีย เขาออกยาวต่อเนื่องทุกปี อาจยาวได้ถึง 32 เซนติเมตร เส้นรอบวงโคนเขาประมาณ 15 เซนติเมตร ลักษณะของกะโหลกเมื่อเปรียบเทียบกับกวางผาที่มีกะโหลกโค้งงอแล้ว เสียงผามีกะโหลกแบน ขนตามลำตัวมีสีดำ แต่เมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีสีขาวแซม ขนขาทั้งที่เป็นสีดำและสีแดงขึ้นอยู่กับสภาพถิ่นที่อยู่อาศัย เสียงผาที่อยู่ใต้คอคอดกระจะมีขนขาสีดำ ในขณะที่เสียงผาที่อยู่เหนือคอคอดกระจะมีขนขาสีแดง (สืบ, 2531) เสียงผามีขนสีขาวที่ปากและใต้คาง มีขนแผงคอที่ยาวและแข็งพาดผ่านจากหัวไปถึงโคนหาง แต่จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่หัวถึงกลางหลัง มีต่อมกลิ่นใต้ดวงตา ใต้วงคอก่อนหिनหรือโคนต้นไม้เพื่อการหมายอาณาเขตครอบครอง

การแพร่กระจาย •

เสียงผามีการแพร่กระจายตั้งแต่ตอนเหนือของอินเดีย บังคลาเทศ พม่า ไทย จีนตอนใต้ ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย และอินโดนีเซีย (Lekagul and McNeely, 1977) ในประเทศไทยประชากรกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ ตามป่าตั้งแต่เหนือจรดใต้และตะวันออกจรดตะวันตก โดยเฉพาะตามเทือกเขาตะนาวศรี เทือกเขาถนนธงชัย เทือกเขาเพชรบูรณ์และภูเขาทั่วไปในบริเวณภาคใต้ รวมทั้งบนเกาะในทะเลที่อยู่ไม่ห่างจากแผ่นดินใหญ่มากนัก ในประเทศไทยมี 2 สายพันธุ์ย่อย คือ *C. s. maritimus* พบเหนือคอคอดกระขึ้นไป และ *C. s. sumatraensis* พบตั้งแต่ใต้คอคอดกระลงไปจนถึงประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนี้ เสียงผายังมีชนิดย่อยอีก 3 สายพันธุ์ย่อยคือ *C. s. thar* พบในพื้นที่ตอนบนของอินเดีย สายพันธุ์ย่อย *C. s. rubidus* พบในบังคลาเทศ และสายพันธุ์ย่อย *C. s. milneedwardsii* พบในจีนตอนใต้ (สืบ, 2531) สายพันธุ์ย่อยนี้อาจพบได้ทางตอนบนสุดของประเทศไทย

ชีววิทยา •

เลียงผาหนักประมาณ 85 - 140 กิโลกรัม สูงประมาณ 85 - 94 เซนติเมตร ความยาวจากปลายจมูกจรดโคนหาง 140 - 155 เซนติเมตร หางยาว 11.5 - 16 เซนติเมตร หูยาว 17.5 - 20.5 เซนติเมตร ในกรงเลี้ยงมีอายุอยู่ได้ถึง 21 ปี เลียงผาตัวเมียสามารถเริ่มสืบพันธุ์เมื่ออายุตั้งแต่ 3 ปี ระยะตั้งท้อง 200 - 230 วัน ตกไข่ครั้งละ 1 ตัว หนักประมาณ 3.6 กิโลกรัม ลูกหย่านมเมื่ออายุ 5 - 6 เดือน (Grzimet and Walther, 1990) ลูกอาศัยอยู่กับแม่จนกระทั่งอายุ 1 ปี เลียงผา เป็นสัตว์ที่มีประสาทตาและการฟังเสียงที่ดีมาก

นิเวศวิทยา •

เลียงผาเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่มีการครอบครองและป้องกันอาณาเขตหากินของตัวเองโดยมีพื้นที่ครอบครองประมาณ 850 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่เลียงผาหากินประจำประมาณ 538 ไร่ (ไสว, 2536) ตามปกติอาศัยหากินตัวเดียวตามลำพัง เว้นแต่ในช่วงฤดูผสมพันธุ์ และช่วงเลี้ยงลูกอ่อนอาจพบอาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง เลียงผาออกหากินตอนเย็นและเช้ามืด (Peacock, 1933; Humphrey and Bain, 1990) อาหารได้แก่ พืชต่างๆ ประมาณ 32 ชนิด (วิจักขณ์, 2533) เลียงผาชอบอาศัยอยู่ตามหน้าผาสูงชันจึงปลอดภัยจากศัตรูธรรมชาติ แต่อาจถูกล่าโดยเสือดาว (Johnson, 1993) และหมี เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ใกล้เคียงกันแล้ว ลักษณะสำคัญของประชากรสัตว์ในตระกูลแพะภูเขาเป็นแบบ Density Independence กล่าวคือสาเหตุหลักของการตายไม่ได้เกิดจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น (Schroder, 1985) ดังนั้นเลียงผาจึงเป็นสัตว์ที่สามารถฟื้นฟูประชากรได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น ในประเทศญี่ปุ่น เลียงผา (*Capreolus crispus*) เคยลดจำนวนลงเหลือไม่ถึง 2,000 ตัว เมื่อมีการออกกฎหมายห้ามล่าทำให้ประชากรฟื้นฟูแบบก้าวกระโดด ปัจจุบันมีมากกว่า 20,000 ตัว และได้กลายเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ทำลายพืชเกษตรในประเทศญี่ปุ่น

สถานภาพ •

จากการประเมินประชากรของเลียงผาในประเทศไทย ปัจจุบันมีประชากรในธรรมชาติประมาณ 1,000 - 1,500 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) เลียงผามีสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) เลียงผาถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

โดยธรรมชาติแล้ว เลียงผาเป็นสัตว์ที่ครอบครองและป้องกันพื้นที่หากินอย่างจริงจัง ดังนั้นจึงแะเวียนตรวจตราพื้นที่ครอบครองเป็นประจำ เพื่อป้องกันการบุกรุกจากเลียงผาตัวอื่น และมีนิสัยชอบถ้ำยมูลเป็นประจำ จึงมักถูกล่าได้ง่ายตามแหล่งที่พบมูล ประกอบกับเลียงผาเป็นสัตว์ที่พบได้แม้ในพื้นที่ที่เป็นหน้าผาสูงชัน ทำให้ไม่ค่อยมีโอกาสพบเลียงผาตายในธรรมชาติ หรือเมื่อถูกยิงได้รับบาดเจ็บแล้วมักหาตัวไม่พบเนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าเลียงผาเป็นสัตว์ที่ใช้น้ำลายในการรักษาบาดแผลที่ได้รับบาดเจ็บ จากการพลัดตกเขาหรือบาดแผลจากการถูกยิงหรือใช้น้ำลายในการสมานกระดูกที่หักได้ ดังนั้นจึงมีการล่าเพื่อเอาน้ำมันเลียงผามาใช้ในการรักษาบาดแผลและสมานกระดูก (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2533) ทำให้ในอดีตเลียงผาถูกล่าเป็นจำนวนมาก เลียงผาแต่ละตัวสามารถสร้างเงินรายได้ให้ผู้ประกอบการขายน้ำมันเลียงผาได้อย่างมหาศาล ด้วยกระบวนการนำหัวและกระดูกของเลียงผาไปต้มกับน้ำมันมะพร้าวแล้วใส่ขวดขนาด 100 - 150 ซีซี ขายกันในราคาขวดละ 10 บาท รายได้จึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำมันมะพร้าวที่ใส่ลงไป นอกจากการล่าแล้วการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยและการบุกรุกป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตร ทำให้หลายพื้นที่ในปัจจุบันเลียงผาถูกไล่ต้อนให้อยู่ตามภูเขาสูงชันโดยเฉพาะภูเขาคินปุน

นอกจากนี้ การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณชายเขาหินปูนที่เลี้ยงผ้ามักจะลงมาหาน้ำและอาหารในที่ต่ำทำให้พื้นที่หากินลดลงและถูกล่าได้ง่ายขึ้น เลียงผาจึงลดจำนวนประชากรลงอย่างมาก นอกจากนี้การระเบิดภูเขาเพื่อการผลิตปูนซีเมนต์ และเพื่อการผลิตหินคลุก เป็นการทำลายถิ่นที่อยู่ทีปลดภัยของเลียงผาโดยตรงและถาวร

• • •

กวางพา

Chinese or Grey Long-tailed Goral

อันดับ : Artiodactyla
วงศ์ : Bovidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Naemoredus griseus*
ชื่อพ้อง : *Naemoredus caudatus griseus*
ชื่อตาม พ.ร.บ. : *Nemorhaedus griseus*

การจำแนกสายพันธุ์

Groves and Grubb (1985) ได้จำแนกสัตว์ในสกุลกวางพา ตามเขตการแพร่กระจายออกเป็น 3 กลุ่ม คือ *Naemoredus baileyi* (Red Goral) มีการแพร่กระจายในพม่าตอนเหนือและเขตต่อกับรัฐอัสสัม ยูนนานตอนเหนือ และตะวันออกเฉียงใต้ของทิเบต, *N. caudatus* (Chinese Goral) มีการกระจายในจีน พม่าตอนใต้ ไทย เกาหลีเหนือ และแมนจูเลีย โดยกวางพาของไทยจัดอยู่ในสายพันธุ์ *N. c. evansi* และ *N. goral* (Himalayan Goral) มีการแพร่กระจายในบริเวณเทือกเขาหิมาลัย ตั้งแต่ปากีสถานตอนเหนือ แคว้นเมียร์ตะวันออกเฉียงใต้ถึงรัฐอัสสัม

จากการจัดจำแนกของ Wilson and Reeder (2005) จำแนกให้กวางพามีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Naemoredus griseus* โดยแบ่งออกเป็น 2 สายพันธุ์ (Subspecies) คือ *N. g. griseus* และ *N. g. evansi* (สายพันธุ์นี้ เดิมใช้ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *N. caudatus evansi* ซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่พบในประเทศไทย) เขตการแพร่กระจายของทั้ง 2 สายพันธุ์นี้ไม่สามารถกำหนดได้แน่นอน การแพร่กระจายโดยรวมของชนิดพันธุ์พบในจีน พม่า (ตะวันตกและตะวันออกเฉียง) ไทย (ตะวันตกเฉียงเหนือ) อินเดีย (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และเวียดนาม (ตอนเหนือ)

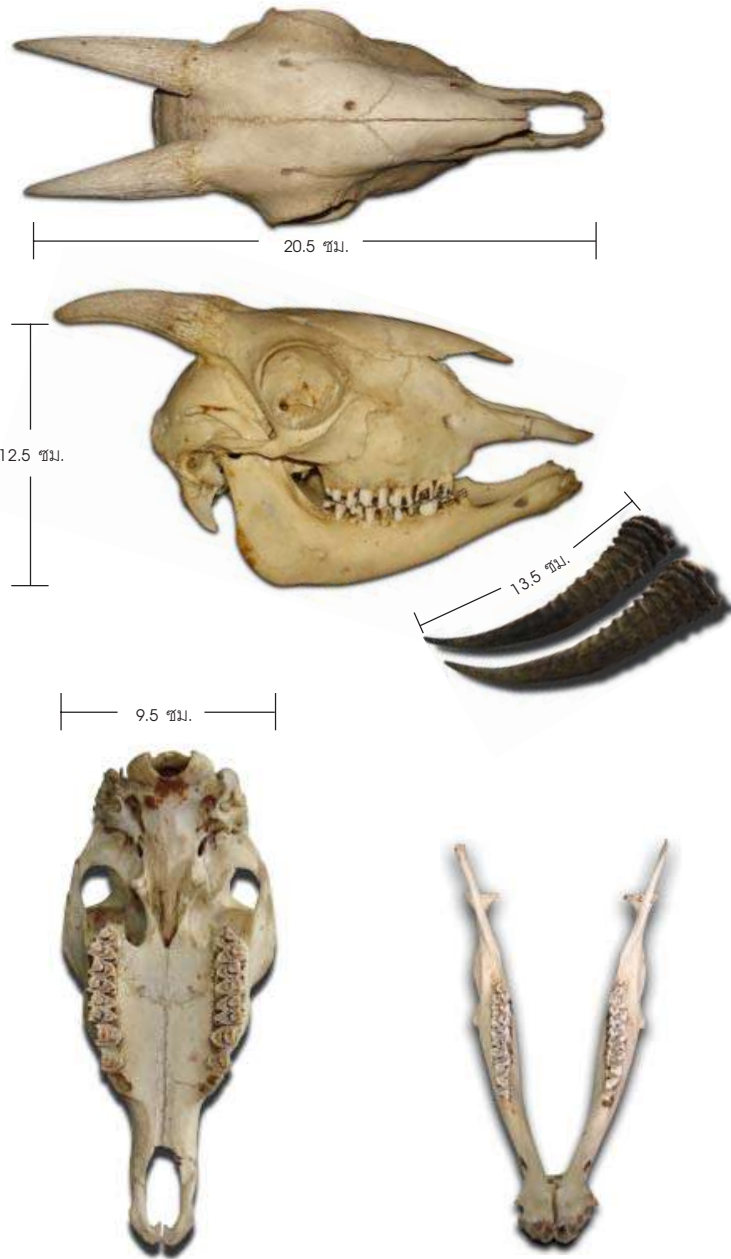

กวางพา (Chinese Goral)

ระยะตั้งท้อง : 6 - 7 เดือน
ออกลูกครั้งละ : 1 - 2 ตัว
น้ำหนักตัว : 22 - 32 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว : 82 - 120 เซนติเมตร

■ = การกระจายในภูมิภาค
ที่มา : www.iucnredlist.org

กวางผา

ลักษณะทั่วไป •

กวางผาเป็นสัตว์จำพวกแพะภูเขา มีรูปร่างคล้ายเลียงผา (Serow: *Capricornis sumatraensis*) แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก มีความสูงถึงไหล่ 50 - 70 เซนติเมตร น้ำหนักประมาณ 30 กิโลกรัม ขณะที่เลียงผา สูง 80 - 100 เซนติเมตรหนัก 80 - 140 กิโลกรัม (Lekagul and McNeely, 1988) กวางผาตัวผู้และตัวเมียมีเขาทั้งคู่ เขารูปทรงกรวยชี้ไปด้านหลัง โค้งเล็กน้อย ที่โคนเขาผิวขรุขระเป็นรอยวงแหวนซ้อนกันหลายชั้น (ไม่สามารถใช้นับอายุได้) ที่หัวตาและกึ่งเท้ามีต่อมพิเศษ ต่อมหูตัวมีขนาดเล็กไม่ชัดเจน สีลำตัวด้านบน อาจแปรผันจากสีเหลืองแก่ น้ำตาลอมเทา จนถึงสีน้ำตาลเข้ม กลางหลังมีแนวขนสีดำพาดจากกระหว่างเขาไปตามสันหลังจรดโคนหาง หางสั้นสีดำ ด้านท้องมีสีอ่อนจางกว่าด้านบน ริมฝีปาก ตา ได้คาง และคอหอยสีจางค่อนข้างขาว ตัวผู้มีขนาดใหญ่กว่าตัวเมีย

การแพร่กระจาย •

เขตการกระจายตามภูมิภาค

กวางผาแบ่งเป็นหลายกลุ่มและชนิดย่อยกระจายอยู่เป็นหย่อมในไซบีเรีย มองโกเลีย เกาหลี จีน ปัญจาบ แคชเมียร์ เนปาล อัสมัม ภาคเหนือของพม่าและไทย

เขตการกระจายในไทย

กวางผาพบในพื้นที่ป่าเขาที่ยากแก่การเข้าถึง พบเฉพาะทางภาคเหนือในจังหวัด เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตาก โดยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์หลายแห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแม่งาน ดอยอินทนนท์ ออบหลวง น้ำตกแม่สุรินทร์ ถ้ำปลา ผาเสื่อ ผาแดง ศรีสัชนาลัย ดอยจาง แม่แฝง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ตื่น อมก้อย แม่เลา-แม่สะ แดง เชียงดาว ดอยหลวง ลุ่มน้ำปาย สันปันแดน ดอยเวียงล้า สารละวิน ซึ่งแต่ละแห่งจะพบอยู่ในพื้นที่จำกัดขนาดเล็กเท่านั้น โดยเฉพาะตามภูเขาที่สูงชันและมีแนวหน้าผากวาง (กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า, 2548)

ชีววิทยา •

กวางผาอาศัยอยู่เดี่ยวๆตามลำพัง บางช่วงอยู่เป็นคู่หรือรวมกลุ่มกันเล็กๆ ในช่วงเช้าและเย็นหากินในที่โล่งตามทุ่งหญ้าที่ลาดชันน้อย ในช่วงกลางวันและบ่ายมักนอนพักผ่อนบนลานหินตามหน้าผาหรือในดงไม้ กวางผาเป็นพวกสัตว์กินยอดไม้ (Browser) และกินหญ้า (Grazer) อาหารหลักเป็นหญ้า รองลงมาเป็นไม้ล้มลุก ผลไม้ ยอดและใบของไม้พุ่มเตี้ย (รัตนวัฒน์, 2540) กวางผาเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุได้ 2 - 3 ปี ผสมพันธุ์ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงธันวาคม ตั้งท้องนาน 6 - 7 เดือน ตกไข่ครั้งละ 1 - 2 ตัว ลูกแรกเกิดยังไม่ลืมตา จนอายุได้ 7 เดือน เขาจึงเริ่มงอก

นิเวศวิทยา •

กวางผาอาศัยอยู่บนภูเขาที่มีความลาดชันสูง มักมีหน้าผาเปิดโล่ง ลานหินผา ทุ่งหญ้า หย่อมป่าตามร่องเขา สามารถพบได้ที่ระดับความสูง 600 - 4,000 เมตร (แถบหิมาลัย) ชอบอยู่ในที่ลาดชันกว่าเลี้ยงผา กวางผาแต่ละตัวมีเขตพื้นที่หากินเฉพาะตัว (Home Range) มีการทำเครื่องหมายพื้นที่โดยถ่ายมูล ขี้กวางเป็นที่ๆ และป้ายกลิ่นตัวเองกับต้นไม้หรือวัตถุอื่นๆ โดยการถูหน้าหรือลับเขากับสิ่งนั้น กลิ่นตัวและกองมูลที่ทิ้งไว้ตามทางเป็นการบอกตัวอื่นๆ ว่าพื้นที่นี้มีผู้ครอบครองแล้ว

สถานภาพ •

ยังไม่เคยมีการศึกษาเพื่อประเมินประชากรของกวางผาในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ต่างๆ ที่มีประชากรกวางผาอาศัยอยู่อย่างเป็นระบบ ประชากรกวางผากลุ่มสำคัญๆ อาศัยอยู่ในบริเวณกลุ่มป่าแม่ปิง-อมก๋อย ส่วนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อื่นๆ เช่น กลุ่มป่าลุ่มน้ำปาย-สาละวิน ประชากรกวางผามีจำนวนน้อยและอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ ในพื้นที่ป่าสูงชันบางแห่งเท่านั้น อีกทั้งยังถูกจำกัดด้วยขนาดของพื้นที่และหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบ จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) กวางผามีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) (นิพนธ์

และคณะ, 2534; Humphrey and Bain, 1990) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) กวางผาจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

เนื่องจากการบุกรุกถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาในระยะเริ่มแรก และชาวบ้านในระยะหลัง ทำให้ที่อาศัยของกวางผาลดน้อยลงเหลืออยู่เพียงตามยอดเขาที่สูงชัน ประกอบกับการล่ากวางผาเพื่อเอาเนื้อมาขายและเอาน้ำมันมาใช้ในการสมานกระดูกที่หักเช่นเดียวกับเลี้ยงผาทำให้จำนวนกวางผาในธรรมชาติจึงลดลงเหลือ อยู่น้อยมาก

• • •

■ = การกระจายในภูมิภาค

นกแต้วแล้วท้องดำ (Gurney's Pitta)

ระยะฟักไข่	14 - 15 วัน
ออกไข่ครั้งละ	3 - 4 ฟอง/รัง
ความยาวลำตัว	21 - 22 เซนติเมตร

■ การกระจายในประเทศไทย (ปัจจุบัน)

นกแต้วแล้วท้องดำ

Gurney's or Black-breasted Pitta

อันดับ : Passeriformes
วงศ์ : Pittidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pitta gurneyi*

นกแต้วแล้วท้องดำจัดอยู่ในอันดับ Passeriformes อันดับย่อย Tyranni หรือ Suboscines วงศ์ Pittidae สกุล *Pitta* ชื่อสกุลมาจากภาษาละตินสมัยใหม่ คือ pitt = a แปลว่านกชนิดหนึ่ง ในภาษามาลาเลย์เซีย (Telegu) คำว่า pitta แปลว่า ของเล่นที่น่ารักหรือสัตว์เลี้ยง ชื่อสกุลหมายถึง "นกชนิดหนึ่งที่มีสีสันสวยงามหรือน่ารัก" ทั้งนี้ชื่อนกในภาษาไทยยังสับสนระหว่าง "แต้วแล้ว" หรือ "แต้วแร้ว" ซึ่งในหนังสือ A Guide to the Birds of Thailand (Lekagul and Round, 1991) และบัญชีรายชื่อสัตว์ป่าสงวน บัญชีรายชื่อสัตว์ป่าคุ้มครองที่ออกตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ใช้คำว่า "แต้วแล้ว" ส่วนในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 และหนังสือนกในเมืองไทย เล่ม 4 ใช้คำว่า "แต้วแร้ว" ปัจจุบันชื่อของนกในสกุลนี้ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ว่าควรใช้คำว่า "แต้วแล้ว" หรือคำว่า "แต้วแร้ว" นกในกลุ่มนี้เป็นนกที่มีสีสันสวยงาม มีความเปรี้ยว พบเห็นตัวได้ยากเนื่องจากเป็นนกที่วิ่งหรือกระโดดไปตามพื้นเมื่อตกใจ ทั่วโลกมีทั้งหมด 28 ชนิด พบในประเทศไทย 13 ชนิด นกแต้วแล้วท้องดำ หรือนกแต้วแล้วอกดำ มีชื่อพื้นเมืองว่า นกเต็นสี หรือนกเต็นหัวแพร ชื่อวิทยาศาสตร์ของนกแต้วแล้วท้องดำ คือ *Pitta gurneyi* Hume, 1875 ดัดแปลงมาจากชื่อของนาย John Henry Gurney (พ.ศ. 2362 - 2433) ซึ่งเป็นนักสะสมตัวอย่างสัตว์และนักเขียน (โอกาส, 2544; Erritzoe and Erritzoe, 1998) นกแต้วแล้วท้องดำมีการค้นพบครั้งแรกโดยนาย W. Davison ในประเทศพม่าเมื่อ พ.ศ. 2418 ส่วนในประเทศไทย

พบนกแล้วท้องดำครั้งแรกช่วงปี พ.ศ. 2418-2420 ที่เมือง Kenong หรือ จังหวัดระนองในปัจจุบัน โดยนาย W. Davison และต่อมา ในปี พ.ศ. 2422 นาย Hume ประกาศว่าพบนกแล้วท้องดำที่เมือง Tonka หรือจังหวัดภูเก็ต ในปัจจุบัน หลังจากนั้นมีการเก็บตัวอย่างนกแล้วท้องดำมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่ง มีการบันทึกแหล่งที่มีการจับนกแล้วท้องดำได้ในช่วง พ.ศ. 2452 - 2495 ดังนี้

นาย Robinson และนาย Kloss ได้เก็บตัวอย่างนกแล้วท้องดำ หลาย แห่งในจังหวัดตรัง โดยแหล่งที่สำคัญ คือ กะช่อง หรือ เขาช่อง ปัจจุบันเป็น พื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด และอีกพื้นที่คือ บริเวณลำรา หรือ บ้าน ลำกูรา อยู่บริเวณตอนเหนือของจังหวัดตรัง

ช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม พ.ศ. 2456 นาย Robinson พบ นกแล้วท้องดำ บริเวณบ้านเกาะปลาบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมเรียกว่า บ้านดอน

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2458 นาย C. Chunggat ซึ่งเก็บตัวอย่างให้นาย E. G. Horbat พบรังนกแล้วท้องดำรังแรกที่คลองวังหิน อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช

เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2479 นาย Le Scha-Ven-See เก็บตัวอย่าง นกแล้วท้องดำจำนวน 4 ตัว ที่เขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่

และในปี พ.ศ. 2495 นาย H. G. Delgnan จับนกแล้วท้องดำ ตัวเมียได้ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายที่มีการเก็บตัวอย่าง นกแล้วท้องดำได้

จนกระทั่งวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ได้มีการออกแถลงข่าว ประจำปี ของสถานีโทรทัศน์ BBC ว่า "มีความเป็นไปได้สูงที่นกแล้วท้องดำได้ สูญพันธุ์ไปจากโลกแล้ว" ทำให้นกแล้วท้องดำได้รับการจัดสถานภาพจาก IUCN Red Data Book ว่าเป็นนกที่อยู่ในสถานะวิกฤติและยังไม่มีทราบ สถานภาพที่แท้จริง

โดยในปี พ.ศ. 2495 ได้มีความเข้าใจว่านกชนิดนี้สูญพันธุ์ไปแล้ว จน กระทั่ง พ.ศ. 2529 มีรายงานการพบนกแล้วท้องดำในพื้นที่ป่าที่ราบต่ำ เขาอ้อจู้ และได้เริ่มมีการติดตามสำรวจเก็บข้อมูลนกแล้วท้องดำต่อมา

จนถึงปัจจุบัน (โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำ เขาอ้อจู้, 2542)

ปัจจุบันนกแล้วท้องดำถูกจัดเป็นสัตว์ใกล้สูญพันธุ์อันดับ 7 ของโลก จากบัญชีสัตว์ใกล้สูญพันธุ์เกือบ 6,000 ชนิด

ลักษณะทั่วไป •

นกแล้วท้องดำ เป็นนกที่มีขนาดเล็ก (21 - 22 เซนติเมตร) มีสีส้ม สวยงาม น่ารัก ลำตัวป้อม หัวโต ขาแข็งแรง หางสั้นปราดเปรี้ยว จัดเป็นนก ที่สวยงาม 1 ใน 30 ชนิดของโลก โดยการจัดลำดับของ Best 50 Birds of the World (Roberson, 2003) ตัวผู้และตัวเมียมีลักษณะแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยตัวผู้มีสีส้มสวยงามกว่าตัวเมีย (Collar, *et al*, 1986; Lambert and Woodcock, 1996)

ลักษณะของนกแล้วท้องดำตัวเมีย ลักษณะหัวและท้ายทอย สีน้ำตาลเหลือง มีแถบคาดตาสีดำและขนคลุมหูสีดำ คอสีขาวครีม ออกและท้อง มีพื้นครีมอมเหลืองและมีแถบลายขวางสั้นๆ สีน้ำตาลดำ ปีกและหลังสีน้ำตาล แดง ทางสีฟ้าอ่อน

ลักษณะของนกแล้วท้องดำตัวผู้ ลักษณะหัวและท้ายทอยสีน้ำเงิน เกมฟ้าสดไล่ตดกับหน้าผากและหน้าสีดำสนิท คอสีขาวครีม ออกส่วนบนสี เหลืองสด ออกส่วนล่างและท้องสีดำสนิทไปจนถึงกัน สีพื้นข้างลำตัวสีเหลือง และมีแถบสีน้ำตาลดำสั้นๆ ขวางบริเวณสีข้าง ปลายปีกมีแถบสีขาวจางๆ ปีก และหลังสีน้ำตาลแดง มีทางสีฟ้าอ่อน

ลักษณะและพัฒนาการลูกนกแล้วท้องดำ เมื่อแรกเกิดเป็นลูกนก แบบที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ต้องพึ่งพาพ่อแม่ (Altricial) หลังจากนั้น จะมี ขนหลอดบนหัว ปีก และหลัง ปากมีสีส้ม เมื่ออายุประมาณ 5 วัน ขนหลอด เริ่มแห้ง บาน ปากเริ่มมีขอบสีดำ ขาเริ่มแข็งแรงสามารถดันตัวมาที่ปากรัง และหมุนกลับตัวได้ อายุประมาณ 10 - 11 วัน ขนหลอดเริ่มแห้งหลุด อายุ 12 - 13 วัน ขนหลอดหลุดเกือบหมด ลูกนกจะมีการยืดขา โกงตัว ขยับปีก จิกดึง ปลอกขนให้หลุด จนอายุประมาณ 15 วันขนหลอดหลุดหมดแต่สีของลูกนก ยังเป็นสีน้ำตาลเข้ม ยังไม่สามารถแยกเพศได้ (สมหญิง และสิริรักษ์, 2547)

การแพร่กระจาย •

นกแต้วแล้วท้องดำ เป็นนกที่พบเฉพาะถิ่น ทั่วโลกพบการกระจายเพียง 2 พื้นที่ คือป่าที่ราบทางภาคใต้ของประเทศไทย และบริเวณเทือกเขาตะนาวศรี (Tenasserim) ตอนใต้ในประเทศพม่า โดยในปี พ.ศ. 2418 Hume (1875) รายงานการสำรวจพบนกแต้วแล้วท้องดำครั้งแรกในประเทศพม่า และได้ทำการเก็บข้อมูล และเก็บตัวอย่างจากป่าทางภาคใต้ของประเทศไทย และทางภาคใต้ของประเทศไทยจนถึงปี พ.ศ. 2479

ในปี พ.ศ. 2529 มีรายงานการพบนกแต้วแล้วท้องดำอีกครั้งบริเวณพื้นที่ราบต่ำเขานอจู้จิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม และช่วงปี พ.ศ. 2531 มีการสำรวจพบนกแต้วแล้วท้องดำ กระจายอยู่บริเวณที่ราบภาคใต้ของประเทศไทย 4 แห่ง คือ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองพระยา จังหวัดกระบี่ ที่ราบอำเภอท่าชนะ และหุบเขาที่ราบคลองยัน อำเภอศรีรัฐ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (Gretton *et al.*, 1988)

ปัจจุบันพื้นที่ที่พบการกระจายของนกนกแต้วแล้วท้องดำ ในประเทศไทยเหลือเพียงแห่งเดียว คือ บริเวณป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม จังหวัดกระบี่

และในประเทศพม่าจากการสำรวจของสมาพันธ์อนุรักษ์นกและธรรมชาติของพม่า (Bird Enthusiast and Nature Conservation Association: BENCA) และ Birdlife International ในปี พ. ศ. 2546 พบการกระจายของนกแต้วแล้วท้องดำในบริเวณเทือกเขาตะนาวศรี (Tenasserim) ตอนใต้ของประเทศไทย 4 แห่ง แต่ละแห่งพบขนาดประชากร 10 - 12 คู่ ([http://en.wikipedia.org/wiki/Gurney's Pitta](http://en.wikipedia.org/wiki/Gurney's_Pitta), 2009)

ประชากรนกแต้วแล้วท้องดำ

จากการสำรวจประชากรนกแต้วแล้วท้องดำในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม จังหวัดกระบี่โดยใช้วิธีเปิดเทปบันทึกเสียง (Playback Record Tape) พบประชากรนกแต้วแล้วท้องดำในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2510 - 2511 จำนวน 48 คู่ (Gretton *et al.*, 1998) ในปี พ. ศ. 2543 มีจำนวน 12 คู่ (Birdlife International, 2001) ในปี พ.ศ. 2546 สำรวจประชากร

นกแต้วแล้วท้องดำ ในพื้นที่ได้ 13 คู่ + 3 ตัว ในปี พ.ศ. 2548 สำรวจพบ 20 คู่ (โครงการฟื้นฟูสถานภาพนกแต้วแล้วท้องดำในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย, 2550) ในปี พ.ศ. 2550 สำรวจพบ 15 คู่

และในปี พ.ศ. 2552 มีการสำรวจประชากรนกแต้วแล้วท้องดำ โดยกลุ่มวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พบประชากรนกแต้วแล้วท้องดำ ในพื้นที่ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม จังหวัดกระบี่ ไม่น้อยกว่า 12 ตัว

ชีววิทยา •

นกแต้วแล้วท้องดำ เป็นสัตว์ที่หากินบนพื้นดิน มีการกระโดดบนพื้นอย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว โดยจะกระโดดแล้วหยุดเป็นช่วงๆ เพื่อใช้ปากจิกลงบนผิวน้ำดินและมีการพลิกใบไม้เพื่อหาอาหาร อาหารที่กินเป็นหลักกว่าร้อยละ 90 คือ ไล่เดือน รองลงมาเป็นพวกหนอน แมลง ปลา ซึ่งพบน้อยมาก นกแต้วแล้วท้องดำ เริ่มร้องจับคู่ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนตุลาคม โดยปกติจะมีการร้องหาคู่ และประกาศอาณาเขต (Territorial Call) พังคล้ายเสียง Tili-Tili หรือ เสียง Quip-Quip โดยส่วนมากตัวผู้เป็นฝ่ายร้อง โดยปกติไม่ค่อยได้ยินเสียงตัวเมียร้อง เสียงร้องของตัวเมียเป็นเสียง Glup นอกจากนี้ยังมีเสียงร้องเตือนภัย (Alarm Call) พังคล้ายเสียง Skyeew ร้องเมื่อตกใจหรือส่งสัญญาณเตือนภัยเมื่อมีอันตรายเข้ามาใกล้รัศมีโดยจะร้องทั้งตัวผู้และตัวเมีย และเสียงร้องสื่อสารกัน (Contact Call) พังคล้ายเสียงฮู-ฮู (Hoo-Hook) เป็นเสียงที่เป็นช่วงสั้นๆ เป็นเสียงที่ใช้ร้องตอบ ระหว่างตัวผู้และตัวเมีย ในระยะใกล้ไม่เกิน 10 - 15 เมตร และเป็นเสียงที่พ่อ-แม่นกร้องสื่อสารกับลูกนก

นกแต้วแล้วท้องดำมีการสร้างรังทรงกลมคล้ายลูกบอล (Globular Nest) ทางเข้าออกทางเดียว โดยรังสร้างจากเศษไม้ กิ่งไม้ และบุรังด้วยเส้นใยหรือรากไม้เล็กๆ มีการสร้างรังบนต้นไม้ที่มีหนามแหลมคม เช่น หวาย (*Calamus* sp.) และระกำ (*Salacca rumpii*) สร้างรังสูงจากพื้นดิน 1.5 - 5 เมตร ออกไข่เฉลี่ย 3 - 4 ฟอง/รัง ไข่มีขนาดยาว 2.05 เซนติเมตร กว้าง 1.51 เซนติเมตร เปลือกไข่สีขาวมีจุดประสีน้ำตาลดำ ฟักไข่ 14 - 15 วัน โดยทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันฟักไข่ในช่วงกลางวัน ส่วนในช่วงกลางคืนแม่นกฟักไข่ตัวเดียวตลอดทั้ง

คืน เมื่อลูกนกฟักเป็นตัวช่วง 2 วันแรก ตัวผู้ช่วยตัวเมียกกลูก แต่ไม่นานประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง ในช่วงหลังจาก 2 วันแรก แม่นกจะมีการทิ้งรังไปหาอาหารเป็นช่วงเวลานั้นๆ หลังจากที่ถูกนกฟักเป็นตัวแล้ว แม่นกจะกกลูกอยู่ประมาณ 5 วัน หลังจากนั้นจะไม่เข้ากกลูกอีก เพียงแต่นำอาหารมาเลี้ยงลูก ซึ่งทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูกและทำความสะอาดรังโดยหลังจากที่คาบอาหารมาป้อนลูก พ่อและแม่นกจะยืนหน้ารังเพื่อคาบงูมูลออกมาทิ้ง โดยก่อนที่พ่อและแม่นกจะนำอาหารขึ้นป้อนลูก จะมีการส่งสัญญาณเสียง “ฮู-ฮูก” และบางครั้งสัญญาณที่แสดงให้เห็นว่าพ่อและแม่นกจะขึ้นป้อนอาหารคือเสียงขยับปีกของพ่อและแม่นกที่บินลงใกล้บริเวณหน้ารัง ส่วนลูกนกจะมีปฏิกิริยาต่อเสียงของพ่อและแม่นกโดยการเคลื่อนไหวขยับตัวและตื่นตัวอยู่ในรัง เมื่อเขาเริ่มแข็งแรงจะเริ่มยืดตัวออกมาที่ปากรัง พ่อและแม่นก จะเลี้ยงลูกประมาณ 14 - 16 วัน ลูกนกจะออกจากรังไม่พร้อมกัน ตัวที่พร้อมจะออกจากรังก่อนโดยจะมายืดแข้ง ขยับปีก โกงตัว หน้าปากรัง และกระโดดออกจากรัง โดยพ่อหรือแม่นกจะส่งสัญญาณเสียง “ฮู-ฮูก” รออยู่ใน พุ่มไม้บริเวณใกล้รัง ลูกนกจะส่งเสียงร้อง “อิก-อิก” และตามพ่อหรือแม่นกไป (สมหญิง และสิริรักษ์, 2547)

นิเวศวิทยา •

นกแก้วแล้วทองดำเป็นสัตว์ที่มีอาณาเขตหากิน (Territory) มีการใช้พื้นที่ 3.6 - 6 คู/ตารางกิโลเมตร พบอาศัยในพื้นที่ป่าดิบชื้นที่ราบต่ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 70 - 150 เมตร สภาพป่ามีแดดส่องถึงพื้นได้รำไร มีไม้พื้นล่างเป็นหวาย ระกำ ชิง พ้อ และมีน้ำไหลตลอดทั้งปี โดย Gretton (1988) กล่าวว่าอาณาเขตครอบครอง (Territory) ของนกแก้วแล้วทองดำน่าจะมีความสัมพันธ์กับปริมาณน้ำหรือแหล่งน้ำในรอบปี สมหญิงและสิริรักษ์ (2547) ศึกษาสภาพพื้นที่ถิ่นอาศัย ระยะสร้างรังวางไข่ของนกแก้วแล้วทองดำ พบว่าสภาพป่าบริเวณที่พบรังนกแก้วแล้วทองดำเป็นป่าที่อยู่ในขั้นของการทดแทน (Secondary Forest) โดยสภาพพื้นที่ค่อนข้างชุ่มน้ำ มีบางส่วนมีลักษณะเป็นพรุโดยจุดบริเวณที่พบรังมีค่าการปกคลุมของเรือนยอดร้อยละ 68.60 โดยค่าเฉลี่ยของเรือนยอดบริเวณข้างเคียงร้อยละ 81.70 ความหนาแน่นของไม้ตระกูลหวาย มีค่า 0.012 ต้น/ตารางเมตร ไม้มีค่า 0.008 ต้น/ตารางเมตร ระกำ มีค่า 0.001/ต้น/ตารางเมตร (มีโอกาสพบหวาย 1 ต้น/83.33 ตารางเมตร ไม้ 1

ต้น/121.21 ตารางเมตร ระกำ 1 ต้น/83.33 ตารางเมตร) ลักษณะทางกายภาพของดินบริเวณที่พบรังเป็นดินเหนียวร่วนปนทราย มีความเป็นด่าง มีค่าความชื้นในดิน และค่าอินทรีย์วัตถุในดินค่อนข้างสูง ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของดินมีผลต่อปริมาณสัตว์หน้าดินที่เป็นอาหารของนกแก้วแล้วทองดำ

นกแก้วแล้วทองดำถูกรบกวนจากศัตรูทางธรรมชาติ คือ งูปล้องทองงูเล้งหางม้า ซึ่งเป็นงูที่พบอยู่ในพื้นที่ป่าดิบชื้น งูจะเข้ามารบกวนที่รังหลังจากที่แม่นกเลิกกกลูก โดยขณะที่งูเข้ามาที่รัง พ่อ-แม่นกไม่มีพฤติกรรมในการปกป้องลูกในรัง

สถานภาพ •

จากการสำรวจพบการกระจายของนกแก้วแล้วทองดำ บริเวณตอนใต้ของประเทศพม่าทำให้สถานภาพของนกแก้วแล้วทองดำที่เป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) (IUCN, 2004) มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) (IUCN, 2008) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) นกแก้วแล้วทองดำถูกจัดในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

พื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยถูกบุกรุกทำลาย ทำให้พื้นที่ลดลงและกระจายเป็นหย่อมๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยการยึดถือครอบครองพื้นที่เพื่อปลูกยางพาราและปาล์ม

อัตราความสำเร็จในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติต่ำ เนื่องจากมีศัตรูทางธรรมชาติ คือ งูปล้องทอง งูเล้งหางม้า และยังประสบปัญหาสภาพอากาศ ในช่วงที่มีพายุฝน มีผลให้การสร้างรังวางไข่ไม่ประสบความสำเร็จ และมีชาวบ้านในพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ในการหาของป่า เช่น หวาย ระกำ ในช่วงฤดูที่นกมีการสร้างรัง วางไข่ ทำให้นกมีโอกาสทิ้งรังและโดนขโมยไข่หรือลูกนกไป นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการรบกวนจากกิจกรรมนักท่องเที่ยวหรือนักดูนกบางส่วนซึ่งเป็นผลกระทบทางอ้อมต่อการดำรงชีวิตและประสิทธิภาพการสร้างรังวางไข่ของนกแก้วแล้วทองดำ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้มีการประกาศปิดเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติทุกเส้นทางยกเว้นเส้นทางหลัก ที่เข้าสู่บริเวณสระมรกต ในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม - ตุลาคมของทุกปีแล้วก็ตาม

■ = การกระจายในภูมิภาค

นกกระเรียน (Eastern Sarus Crane)

ระยะฟักไข่	30 - 34 วัน
ออกไข่ครั้งละ	1 - 3 ฟอง/รัง
น้ำหนักตัว	5 - 12 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	1.52 - 1.56 เมตร

* การกระจายในปัจจุบัน (ในวงเลี้ยง)

* การกระจายในอดีต

นกกระเรียน

Eastern Sarus Crane

อันดับ : Gruiformes
วงศ์ : Gruidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Grus antigone*

นกกระเรียนพบครั้งแรกในประเทศอินเดีย เป็นชนิดย่อยที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Grus antigone antigone* สำหรับนกกระเรียนที่พบในประเทศไทย เป็นชนิดย่อยชื่อว่า *Grus antigone sharpii* ซึ่ง R. B Sharpe นักปักษีวิทยาชาวอังกฤษ รายงานการพบครั้งแรกที่ประเทศพม่า และ *Grus antigone gilliae* เป็นชนิดย่อยที่พบในประเทศออสเตรเลีย (โกลาส, 2542)

ลักษณะทั่วไป •

ลักษณะรูปร่างของนกกระเรียนคล้ายคลึงกับนกกระสา แต่จะสังเกตความแตกต่างได้จากขนาดและท่าบิน โดยนกกระเรียนมีขนาดใหญ่กว่ามาก และเวลาบินคอจะยืดตรงไปข้างหน้า ต่างจากนกกระสาที่ขณะบินคอจะงอเข้าหาอก นกกระเรียนมีขนาดความยาวจากปากจรดปลายหาง 152 - 156 เซนติเมตร น้ำหนัก 5 - 12 กิโลกรัม ความสูงขณะยืนประมาณ 150 เซนติเมตร ปากตรงและยาวกว่าหัว แต่สั้นกว่าแข้ง ทั้งสองเพศมีลักษณะและสีขนเหมือนกัน ตัวเต็มวัย (Adult) ลำตัวสีเทา ปากและกระหม่อมตอนหน้าสีเขียว หัวและคอตอนบนเป็นหนังสีแดง ไม่มีขน ขนปลายปีกมี 11 เส้น ขนปลายปีกและขนคลุมขนปลายปีกสีดำ ขนปกคลุมขนปีกด้านล่างสีเทา ขนโคนปีกสีขาว ขณะหุบปีกปีกยาวเกือบถึงหาง หางสั้นสีเทา ขาวยาวมาก แข้งไม่มีขนปกคลุม นิ้วสันประมาณ 1 ใน 3 ของความยาวแข้ง เล็บหุ้ม ขาและนิ้วเท้าสีแดง ตัวไม่เต็มวัย (Juvenile) มีขนปกคลุมตัวสีน้ำตาลอมเทา หัวและคอตอนบนมีขนสีเนื้อหรือน้ำตาลอมเหลือง

การแพร่กระจาย •

นกกระเรียนมีถิ่นกำเนิดอยู่ในรัฐอัสสัมของอินเดีย ด้านตะวันออกเฉียงใต้ของจีน เกาะลูซอนของฟิลิปปินส์ พม่า มาเลเซีย ไทย ลาวตอนใต้ กัมพูชา เวียดนาม และในรัฐควีนส์แลนด์ของออสเตรเลีย สำหรับประเทศไทยในอดีตพบได้ทั่วไปตามพื้นที่ชุ่มน้ำในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ระหว่างคอคอดกระและจังหวัดตรัง ปัจจุบันนกกระเรียนไทย (*Grus antigone sharpii*) ได้สูญพันธุ์ไปจากแหล่งธรรมชาติในประเทศไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอาจรวมถึงจีน มีรายงานการพบเฉพาะในประเทศกัมพูชา ลาว ตอนใต้ เวียดนาม และพม่าเท่านั้น โดยมีประชากรประมาณ 1,300 - 1,800 ตัว พบกระจายเป็นหย่อม ๆ ในพื้นที่จำกัดของประเทศกัมพูชา เวียดนาม และ ลาว ประมาณ 800 - 1,000 ตัว และประเทศเมียนมาร์ ประมาณ 500 - 800 ตัว (Wetland International, 2006)

ชีววิทยา •

อุปนิสัยและอาหาร

นกกระเรียนดำรงชีวิตอยู่เป็นคู่ บางครั้งพบอยู่รวมกันเป็นฝูง 60 - 70 ตัว หากินในตอนกลางวันอยู่ตามชายน้ำ หนอง บึง ทะเลสาบ หรือตามทุ่งนาที่มีน้ำขัง เป็นนกที่บินได้ดีมาก ขณะบินหัวและคอยืดตรงไปข้างหน้า ขาเหยียดไปข้างหลังพันปลายหาง

นกกระเรียนกินทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหาร (Omnivorous) ซึ่งได้แก่ ธัญพืช เมล็ดธัญญา รากและต้นอ่อนของพืช หน่อ หนอน แผลง หอย ปู ปลา กบ เขียด สัตว์เลื้อยคลานตัวเล็กๆ เช่น งูน้ำ เป็นต้น นกกระเรียนเป็นนกที่ร้องเสียงดังขณะร้องขนตามลำตัวฟูขึ้น คอตั้งปากชี้ขึ้นฟ้า การร้องของนกกระเรียนเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการเกี้ยวพาราสี และประกาศเขตครอบครอง หรือเพื่อเตือนภัยให้ครอบครัวของมัน

ชีววิทยาการสืบพันธุ์

นกกระเรียนผสมพันธุ์ในช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน จับคู่กันแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) และมักจับคู่กันตลอด

ชีวิต หากตัวใดตัวหนึ่งตายไปก่อนอีกตัวจึงจะไปหาคู่ใหม่ นกกระเรียนจะแสดงพฤติกรรมเกี้ยวพาราสีด้วยการส่งเสียงร้องดังกังวานและกางปีก ชูคอขึ้น แหงนหน้าและกระโดดไปมาคล้ายเต้นรำ โดยตัวผู้จะแสดงออกมากกว่าตัวเมียนกกระเรียนมีความห่วงหาแล่งผสมพันธุ์ และจะกลับมายังแหล่งผสมพันธุ์เดิมของมัน ยกเว้นแหล่งผสมพันธุ์ถูกทำลายจนหมดสภาพไป เมื่อผสมพันธุ์แล้วทั้งตัวผู้และตัวเมียจะช่วยกันสร้างรังบนพื้นดิน รังทำด้วยหญ้าแห้งและใบไม้ คล้ายกระเจาขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 60 - 240 เซนติเมตร อยู่ในที่เป็นเกาะกลางหนองน้ำหรือที่มีน้ำแฉะๆ ล้อมรอบด้วยพันธุ์ไม้ กำบังมิดชิดและยากที่เข้าไปถึง ไข่ในรังมีจำนวน 1 - 3 ฟอง ส่วนใหญ่พบ 2 ฟอง ไข่รูปรียาว ความเฉลี่ยยาว 10.4 เซนติเมตร กว้าง 6.4 เซนติเมตร หนักประมาณ 238 กรัม สีขาว แกมฟ้า หรือเขียวอ่อน ไม่มีจุดหรือมีลายจุดแต่มีสีน้ำตาลจางๆ พ่อแม่ช่วยกันฟักไข่โดยในช่วงกลางวันผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ฟักไข่และหาอาหาร ส่วนช่วงกลางคืน นกตัวเมียทำหน้าที่ฟักไข่และนกตัวผู้ยืนระวังภัยอยู่ใกล้ๆ นกกระเรียนใช้เวลาในการฟักไข่ 30 - 34 วัน ลูกนกแรกเกิดมีขนอยู่ปกคลุมลำตัวสีครีมหรือน้ำตาลอ่อน สามารถยืนและเดินได้แต่ยังคงอยู่ที่รังประมาณ 2 วัน ให้มีสภาพแข็งแรง พอที่จะเดินตามพ่อแม่ออกไปหาอาหารกิน ในช่วงนี้ลูกนกสามารถเดินและว่ายน้ำได้ อายุประมาณ 2.5 - 3 เดือน ขนปีกเจริญสมบูรณ์สามารถบินได้และเริ่มแยกตัวจากพ่อแม่ เมื่ออายุ 9 - 10 เดือน ลูกนกที่ฟักออกส่วนใหญ่แล้วมักอยู่รอดเพียงหนึ่งตัว นกกระเรียนโตเต็มวัยและเริ่มจับคู่ผสมพันธุ์เมื่ออายุ 3 - 5 ปี

ศัตรูตามธรรมชาติ

หมาไนและสุนัขจิ้งจอกเป็นสัตว์ที่ล่านกกระเรียนกินเป็นอาหาร และเหยี่ยวชนิดต่างๆ เป็นศัตรูที่ชอบขโมยไข่และลูกนกเป็นอาหาร

นิเวศวิทยา •

ในสมัยก่อนพบเห็นนกกระเรียนได้ประปรายอยู่ตามทุ่งนาแทบทุกภาคของประเทศไทย อาศัยหากินตามพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland) เช่น หนอง บึง

ทุ่งนา ทุ่งหญ้าที่มีน้ำขัง ทุ่งหญ้าโล่งๆ เหตุที่นกกระเรียนอาศัยและเดินทางกินในที่โล่งๆ ไม่ขึ้นไปเกาะต้นไม้อย่างนกอื่นๆ เพราะไม่มีนิ้วเท้าหลังเพื่อใช้ประโยชน์ในการเกาะ จึงเป็นนกที่ไม่สามารถเกาะบนต้นไม้

ส ต า น ภ า พ •

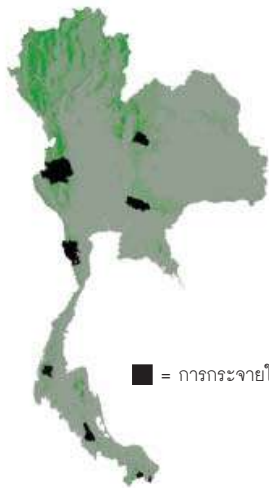
นกกระเรียนเป็นนกประจำถิ่นของไทยที่สูญพันธุ์ไปจากแหล่งธรรมชาติ (Extinct in the Wild) (Lekagul and Round, 1991) จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) นกกระเรียนมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) นกกระเรียนถูกจัดอยู่ในบัญชี 2 (Appendix II)

ป จ จ ย คุ ก ค า ม •

การถูกล่าและสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งเป็นแหล่งอาศัยหากินและสร้างรังวางไข่ของนกกระเรียนถูกทำลายเปลี่ยนสภาพไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและแหล่งชุมชน ทำให้ประชากรของนกกระเรียนสูญหายไปจากประเทศไทย

• • •

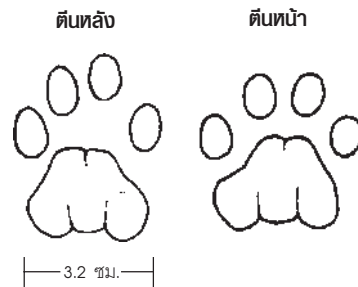

■ = การกระจายในประเทศไทย (ปัจจุบัน)

แมวลายหินอ่อน (Marbled cat)

ระยะตั้งท้อง	80 - 82 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 - 4 ตัว
น้ำหนักตัว	4 - 5 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	45 - 61 เซนติเมตร
ช่วงอายุตัวเฉลี่ย	8 - 10 ปี

■ = การกระจายในภูมิภาค

แมวลายหินอ่อน

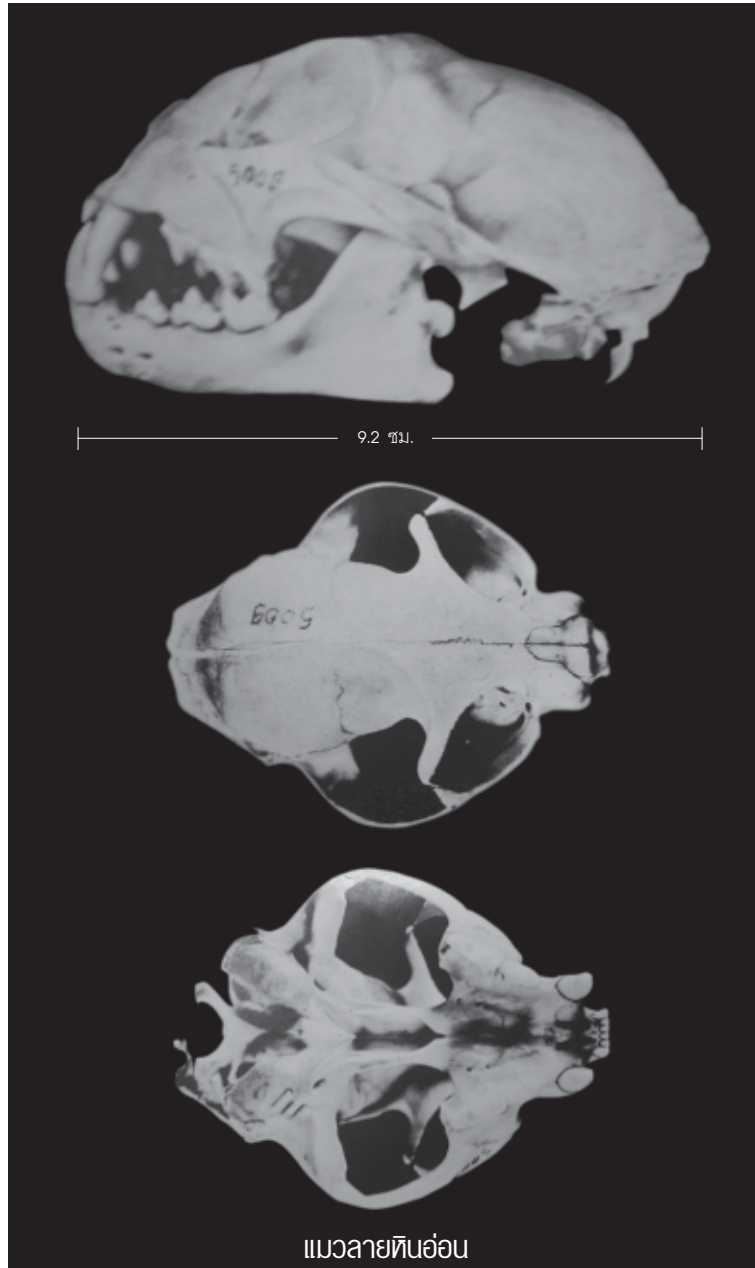
Marbled cat

อันดับ :	Carnivora
วงศ์ :	Felidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ :	<i>Felis marmorata</i>
ชื่อพ้อง :	<i>Pardofelis marmorata</i>
ชื่อตาม พ.ร.บ. :	<i>Pardofelis marmorata</i>

ลักษณะทั่วไป •

แมวลายหินอ่อน จัดอยู่ในจำพวกเสือขนาดเล็กซึ่งไม่สามารถดำรง
 เสี่ยงดังกังวานอย่างเสือโคร่งหรือเสือดาว เนื่องจากกระดูกกล่องเสียงไม่มี
 เส้นเสียง อู้งันโตมีแผ่นหนังยึดระหว่างนิ้ว นิ้วมีปลอกเล็บสองชั้น และเล็บ
 สามารถพับเก็บไว้ในปลอกเล็บได้หมด มีลักษณะทั่วไปคล้ายเสีลายเมฆ
 ขนาดเล็ก โดยแมวลายหินอ่อนมีความสูงถึงไหล่ 28 เซนติเมตร ความยาว
 จากปลายจมูกถึงโคนหาง 45 - 61 เซนติเมตร ความยาวหาง 35 - 54 เซนติเมตร
 ช่วงขาหลัง 11.5 - 12 เซนติเมตร น้ำหนักตัวเมื่อโตเต็มที่ 4 - 5 กิโลกรัม มี
 ขนปกคลุมลำตัว อ่อนนุ่ม สีน้ำตาลปนเหลืองบริเวณข้างลำตัว ตรงกลางมีลาย
 ขนสีน้ำตาลแกมเหลือง มีลายขอบดำเป็นวงขนาดใหญ่ แต่แบ่งไม่ชัดเจน
 คล้ายลายหินอ่อน มีจุดสีดำที่ขาและมีลายแถบสีดำจากหน้าผากมาที่คอ
 ริมฝีปากบน คาง และแถมหลังหูสีขาวหรือเหลือง หางยาวเกือบเท่าหรือยาว
 กว่าความยาวลำตัวเล็กน้อย ใช้รักษาสมดุลเมื่อปีนป่ายต้นไม้ หางฟูเป็นพวง
 แมวลายหินอ่อน มีลักษณะเหมือนพวก Margay (*Leopardus wiedii*) ที่พบ
 ในแถบอเมริกาใต้

แมวลายหินอ่อน เบ้าตามีกระดูกเป็นวงรอบสมบูรณ์ รูม่านตาเป็นวงรี
 ในแนวตั้งตาขนาดใหญ่ ตำแหน่งตาอยู่ด้านหน้าและใกล้กัน ทำให้การมองเห็น
 ภาพและการกระเด้งเป็นไปอย่างแม่นยำ กะโหลกกว้างคล้ายเสือชีตาร์ โดย

กะโหลกมีลักษณะสั้นกลมกว่าสัตว์ในกลุ่มแมวชนิดอื่น ไม่มีฟันบดเคี้ยวด้านบน (Upper Premolar) โดยฟันกรามมีลักษณะคล้ายใบมีด ใช้สำหรับกัดฉีก มีฟันเขี้ยว (Canine Teeth) ขนาดใหญ่ยาวและแหลมคม 2 คู่ ทำมีการพัฒนาเพื่อเดินด้วยปลายนิ้ว นิ้วเท้าและฝ่าเท้าเปลี่ยนรูปร่างเป็นปุ่มนิ้วและปุ่มฝ่าเท้า ซึ่งจะมีแผ่นหนังหนาๆ หุ้มรอง ใช้สำหรับรับน้ำหนักตัว ส่วนสันเท้าและข้อเท้า ยกสูงเหนือพื้น ใต้ฝ่าเท้าและร่องนิ้วจะมีขนนุ่มปกคลุมทำให้การเคลื่อนที่เป็นไปอย่างคล่องแคล่ว รวดเร็วและเงียบ ใบหูกลมมีกล้ามเนื้อขยับใบหูเพื่อปรับทิศทางรับเสียงได้ มีประสาทรับเสียงดีมาก นอกจากนี้ยังมีขนหนวดยาว และขนที่ฝ่าเท้ายาว ซึ่งเป็นเส้นขนที่มีเส้นประสาทควบคุม จึงรับความรู้สึกสัมผัสได้ดี ใช้ในการหาทิศทางในที่มืดได้เป็นอย่างดี

การจัดอนุกรมวิธานของเสือ และแมวป่า มีปัญหาเนื่องจากมีรูปร่าง พฤติกรรมคล้ายกัน แตกต่างกันที่โครงร่างบางอย่าง เช่น ขนาด สีขน ลวดลาย แต่เดิมจึงนิยมจัดไว้ในสกุล *Felis* ในปัจจุบันนิยมจำแนกต่างสกุลกันออกไปตามลักษณะเด่น ซึ่งแมวลายหินอ่อนมีลักษณะที่ค่อนข้างต่างจากสัตว์ในกลุ่มแมวป่าด้วยกัน จึงมีการแยกแมวลายหินอ่อนมาอยู่ในสกุล *Pardofelis* ซึ่งต่อมา มีการศึกษาทางพันธุกรรม (Genetic) โดยใช้ Karyotype และ Blood Serum Albumin พบว่าแมวลายหินอ่อนยังคงอยู่ใน สกุล *Felis* (The Cat Survival Trust, 2006) และมีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับแมวป่าขนาดใหญ่ (Wild Cats of the World, 2006)

การแพร่กระจาย •

เขตการแพร่กระจายพันธุ์ของแมวลายหินอ่อนมีอยู่เฉพาะในทวีปเอเชีย ตั้งแต่แถบเทือกเขาหิมาลัยในประเทศเนปาล สิกขิม รัฐอัสสัมของอินเดีย ตอนเหนือของพม่า ไทย กลุ่มประเทศอินโดจีน มาเลเซีย สุมาตรา และบอร์เนียว (Knibbe, 2000) มีการถ่ายภาพได้ในธรรมชาติครั้งแรกในประเทศอินโดนีเซีย ในปี ค.ศ. 1991 (Cat Specialist Group, 1996) ในประเทศไทยพบในพื้นที่ป่าดิบ แถบเทือกเขาตะนาวศรีจนถึงภาคใต้ของประเทศไทย โดยในการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ (Camera Traps) พบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (พ.ศ. 2538) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก อุทยานแห่ง

ชาติแก่งกระจาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง (พ.ศ. 2540) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรทัด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา และในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการตั้งกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ ค่าวว่าแมวลายหินอ่อนในธรรมชาติน่าจะมีการกระจายพันธุ์ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อื่นๆ อีกหลายแห่งเพียงแต่ยังไม่สามารถเก็บข้อมูลได้เนื่องจากลักษณะทางชีววิทยาเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนที่สามารถพรางตัวบนต้นไม้รกทึบได้ดี ทำให้ยากต่อการพบเห็น

ชีววิทยา •

แมวลายหินอ่อนมีนิสัยดุร้าย ปราดเปรี้ยว โดยปกติจะอาศัยอยู่ตัวเดียว (Solitary) ยกเว้นช่วงผสมพันธุ์ ลำเหยื่อโดยใช้กรงเล็บทั้ง 4 ข้างตะปบ และการล่าเหยื่อมักใช้วิธีการวิ่งไล่จับเหยื่อตามพื้นป่าอย่างเงียบๆ ไม่ใช้วิธีการดักซุ่มตามคาบไม้อย่างเสือลายเมฆ มักออกล่าเหยื่อตอนกลางคืน (Nocturnal) ช่วงเวลากลางวันมักหลบซ่อนและนอนตามโพรงไม้ ยอดไม้ ซอกหิน (Lekagul and McNeely, 1977) แมวลายหินอ่อนสามารถผสมพันธุ์ได้ทั้งปี พฤติกรรมการสืบพันธุ์ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บข้อมูลในกรงเลี้ยงพบว่าแมวลายหินอ่อนเริ่มเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุประมาณ 21 เดือน ตั้งท้องนาน 80 - 82 วัน ตกลูกครั้งละ 1 - 4 ตัว โดยปกติมักพบตกลูกครั้งละ 2 ตัว น้ำหนักลูกแรกเกิดน้อยกว่า 100 กรัม โดยมีการพัฒนาตัวอย่างรวดเร็ว แรกเกิดจะมีฟันครบชุด ขนเป็นจุดประไม่เห็นเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ลูกแรกเกิดยังไม่ลืมตาจนอายุ 12 วัน และเริ่มหัดเดินเมื่ออายุ 15 วัน ลูกแมวลายหินอ่อน จะกินนมจากแม่จนอายุประมาณ 121 วัน แม่จะเลี้ยงลูกอยู่ประมาณ 6 - 8 เดือน อายุในกรงเลี้ยง 12 ปี (กองทุนสัตว์ป่าโลก สำนักงานประเทศไทย, 2543) อายุในธรรมชาติ 8 - 10 ปี

นิเวศวิทยา •

แมวลายหินอ่อนโดยส่วนใหญ่ใช้เรือนยอดไม้ในการหลบภัยและหาอาหาร สามารถหลบซ่อนพรางตัวตามป่ารกทึบได้ดี ปีนต้นไม้เก่งแต่ปกติชอบอาศัย

หากินอยู่ตามพื้นป่าดิบที่บึงใกล้แหล่งน้ำ อาหารของแมวลายหินอ่อนจะเป็นพวกสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระรอก ค้างคาวกินผลไม้ หนู ลิงขนาดเล็ก นก จิ้งจก ตุ๊กแก แมลง งู (Duengkae, 1998: ZooThailand, 2006) มีอาณาเขตหากิน (Territory) 15 - 20 ตารางกิโลเมตร (Wild Cats of the World, 2006) จากลักษณะทางชีววิทยาเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนทำให้มีข้อมูลทางด้านนิเวศวิทยาค่อนข้างน้อยและยังไม่ชัดเจน

สถานภาพ •

จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) แมวลายหินอ่อนมีสถานภาพเป็นสัตว์ที่มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์จากธรรมชาติ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยอนุสัญญา CITES (2005) แมวลายหินอ่อนถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I) (UNEP_WCMC, 2006)

ปัจจัยคุกคาม •

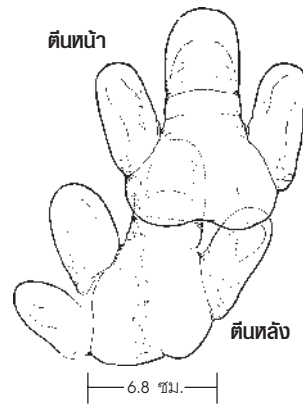
เนื่องจากเป็นสัตว์ที่ไม่คุ้นเคยกับคน เมื่อพบคนจึงแสดงอาการดุร้าย ทำให้ถูกฆ่าตายไป ประกอบกับเป็นแมวที่มีลักษณะสวยงามหาได้ยากมาก เป็นที่ต้องการของสวนสัตว์ต่างๆ และกลุ่มคนที่ชอบเลี้ยงสัตว์หายากทำให้มักถูกจับออกมาขายและมีการล่าเพื่อเอาหนัง นอกจากนี้ปัจจุบันที่อยู่อาศัยถูกทำลายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่มาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้ประชากรของแมวลายหินอ่อนในธรรมชาติลดน้อยลง

ลักษณะเฉพาะตัวของแมวลายหินอ่อนเองมีผลต่อการจัดการประชากรในธรรมชาติด้วยเช่นกัน ในสวนสัตว์หลายแห่งพยายามเพาะเลี้ยงแมวลายหินอ่อนแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากแมวลายหินอ่อนตกลูกยาก และมีการทดลองทำโคลนนิ่งแมวลายหินอ่อนโดย ดร. รังสรรค์ พาลพ่าย หัวหน้าศูนย์วิจัยเทคโนโลยีตัวอ่อนและเซลล์ต้นกำเนิด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี แต่ยังไม่สำเร็จ (มติชน รายงานพฤหัสที่ 13 ตุลาคม 2548 <http://www.matichon.co.th>)

สมเสร็จ (Malayan Tapir)

ระยะตั้งท้อง	390 - 407 วัน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
ความยาวลำตัว	2.2 - 2.4 เมตร
ช่วงอายุตัวเฉลี่ย	28 ปี

■ = การกระจายในภูมิภาค

สมเสร็จ

Asian or Malayan Tapir

อันดับ : Perissodactyla
วงศ์ : Tapiridae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tapirus indicus*

สมเสร็จเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในอันดับ Perissodactyla หรืออันดับของสัตว์กีบเดี่ยว อยู่ในกลุ่มเดียวกับม้า แรด และกระซู่ แต่สมเสร็จถูกแยกไว้ในวงศ์ Tapiridae ปัจจุบันวงศ์ Tapiridae มีอยู่เพียง 1 Genus คือ *Tapirus* ซึ่งมีอยู่ 4 ชนิด ในทวีปเอเชียมีเพียงชนิดเดียว คือ *Tapirus indicus* อีก 3 ชนิด มีถิ่นอาศัยอยู่ในทวีปอเมริกาใต้

ลักษณะทั่วไป •

ลักษณะรูปร่างของสมเสร็จมีส่วนคล้ายกับสัตว์หลายชนิดผสมอยู่ในตัวเดียวกัน โดยมีรูปร่างใหญ่ ขาสั้น และตีนมีกีบเหมือนแรด หูตั้งและตาเล็กเหมือนหมู หางสั้นเหมือนหมี จมูกและริมฝีปากบนยื่นออกมาคล้ายงวงช้าง ยืดและหดได้ สามารถใช้หักกิ่งไม้และฟันน้ำได้

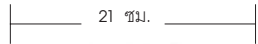
สมเสร็จเป็นสัตว์กีบคี่เช่นเดียวกับแรดและกระซู่ แต่ไม่มีนิเวศบริเวณจมูก ตีนหลังของสมเสร็จมีกีบนิ้ว 3 นิ้ว คล้ายแรด ส่วนตีนหน้ามีกีบนิ้ว 4 นิ้ว ลักษณะกีบค่อนข้างเรียว แยกจากกัน โดยมีร่องระหว่างนิ้วลึกกว่าร่องระหว่างนิ้วของแรดและกระซู่ ขนตามลำตัวสั้นเกรียน สีขนตั้งแต่หัวถึงหัวไหล่ ขา รวมถึงหางและก้นเป็นสีดำ บริเวณกลางลำตัวตั้งแต่หลังขาหน้าถึงก้นเป็นสีขาว หนึ่งตามลำตัวของสมเสร็จไม่หนา และไม่มียอยพับเหมือนแรดและกระซู่ ยกเว้นบริเวณคอจะมีแผ่นหนังหนามาก ช่วยป้องกันอันตรายจากศัตรู เช่น

41 มม.

22 มม.

21 มม.

สมเสร็จ

เสือโคร่งที่ชอบตะปบเหยื่อบริเวณคอ สมเสร็จพันธุ์เอเชียมีขนาดใหญ่กว่าสมเสร็จพันธุ์อื่นๆ และตัวเมียจะมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้

การแพร่กระจาย •

สมเสร็จเอเชียมีการแพร่กระจายทางภาคใต้ของพม่า ภาคตะวันตก และภาคใต้ของประเทศไทยจนถึงแหลมมลายู และเกาะสุมาตรา ไม่มีรายงานการพบในเกาะชวา และบอร์เนียว แม้ว่าจะพบซากดึกดำบรรพ์ในบอร์เนียวก็ตาม (Medway, 1969)

ในประเทศไทยสมเสร็จมีแหล่งอาศัยในกลุ่มป่าตะวันตกบริเวณเขตติดต่อระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และอุทยานแห่งชาติคลองลาน ครอบคลุมพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรฝั่งตะวันตก-ตะวันออก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง อุทยานแห่งชาติเขาแหลม อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ และอุทยานแห่งชาติลำคลองงู รวมทั้งในกลุ่มป่าแก่งกระจาน และกลุ่มป่าทางภาคใต้ พบเกือบทุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ชีววิทยา •

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังหรืออยู่กับลูก จะอยู่เป็นคู่ในฤดูผสมพันธุ์ช่วงเดือนเมษายนถึงมิถุนายน (Lekagul and McNeely, 1977; Kanchanasaka, 2004) เนื่องจากมีตาเล็ก การมองเห็นไม่ดีนัก การดำรงชีวิตจะใช้เวลากในการดมกลิ่นมากกว่า การทำกิจกรรมของสมเสร็จจึงใช้เวลากลางคืนมากกว่ากลางวัน โดยมีเวลาการทำกิจกรรมอยู่ในระหว่าง 18.00 น. จนถึง 05.00 น. (Kanchanasaka, 2004) สมเสร็จเป็นสัตว์กินพืช จะกินยอดไม้ ใบอ่อน และกิ่งที่แตกใหม่ โดยพืชอาหารที่สมเสร็จชอบประมาณ 48 เปอร์เซ็นต์ อยู่ในวงศ์ Euphorbiaceae และ Rubiaceae และพืชส่วนใหญ่ที่กินเป็นไม้ยืนต้น (Woody) ซึ่งมีบ้างเล็กน้อยที่เป็นไม้ล้มลุก (Williams and Petrides, 1980) สมเสร็จชอบเดินเล็มยอดไม้ที่ขึ้นสองข้างทางไปเรื่อยๆ แต่จะกินยอด

ไม้ของพืชอาหารแต่ละชนิดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้ายอดไม้สูงเกินไปสมเสร็จจะกัดลำต้นให้หักหรือใช้ขาหน้าคร่อมต้นจนลำต้นเอนหรือหักลงมา เส้นทางการกินของสมเสร็จอาจเป็นทางด่านที่ใช้ประจำร่วมกับสัตว์อื่น หรือเดินหากินไปเรื่อยๆ ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนไปตามลำห้วยเล็กๆ หรือพุ่มไม้รกในป่าดิบชื้น จากการศึกษาที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง กลุ่มพืชที่สมเสร็จชอบกินและแสวงหาในธรรมชาติมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณทั้งหมดในธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กและไม้พุ่มในป่าดิบชื้นในวงศ์ Guttiferae, Moraceae, Euphorbiaceae และ Rubiaceae รวมทั้งผลของต้นมะมุด (*Mangifera fortida*) และมะปริง (*Bouea oppositifolia*) (สมหญิง, 2546) อาจกล่าวได้ว่า สมเสร็จเป็นสัตว์ป่าสำคัญที่มีส่วนช่วยในการกระจายพันธุ์ของเมล็ดไม้ป่า (Bodmer, 1989) และพบว่าสมเสร็จกินผลไม้ขนาดเล็กที่หล่นรวมทั้งผลไม้ขนาดใหญ่ เช่น ทุเรียน และขนุนด้วย (William, 1980)

สมเสร็จจะเป็นสัตว์ที่ถ่ายมูลซ้ำที่เดิม โดยพบมากที่สุดบริเวณสันเขา (สมหญิง, 2546) กองมูลส่วนใหญ่อยู่บริเวณโคนต้นไม้ใหญ่ ประมาณ 56 เปอร์เซ็นต์ของกองมูลถูกลบโดยเศษดินหรือใบไม้เก่า นอกจากนี้ยังพบมูลในน้ำบริเวณลำห้วยด้วย กองมูลของสมเสร็จมีลักษณะเป็นก้อนกลมขนาด 6.3 x 5.3 เซนติเมตร กองหนึ่งมีประมาณ 6 - 40 ก้อน ($\bar{x} = 24$) มีสีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้ม มูลสมเสร็จค่อนข้างหยาบ ประกอบด้วยเส้นใยพืชและเมล็ดไม้ (อุษณีย์, 2527 ; Kanchanasaka, 2004) นอกจากนี้สมเสร็จยังมีการติดต่อสื่อสารโดยการขูดดิน ซึ่งมักจะทำในบริเวณใกล้ต้นไม้ใหญ่ การขูดดินนี้จะพบมากบริเวณสันเขา และลาดเขาในฤดูฝน เนื่องจากในฤดูฝนการสื่อสารโดยใช้กลิ่นทำได้ไม่ค่อยได้ผล จึงทำให้มีการทำสัญลักษณ์เพิ่มมากขึ้น (สมหญิง, 2546)

สมเสร็จมีระยะตั้งท้องประมาณ 390 - 407 วัน (Read, 1987) ตัวเมียตกไข่ครั้งละ 1 ตัวทุก 2 ปี ลูกที่เกิดใหม่มีขนสีน้ำตาล มีลายเป็นแถบสีขาวเป็นแนวตามยาวลำตัวคล้ายลายแดงไทย ลายตามตัวจางหายไปและเปลี่ยนเป็นสีดำสลับขาวเหมือนพ่อแม่เมื่ออายุ 6 - 8 เดือน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2534) สมเสร็จเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่อตัวผู้มีอายุประมาณ 3 ปี และตัวเมียมีอายุ 2.8 ปี (Wilson and Wilson, 1973)

นิเวศวิทยา •

ถิ่นอาศัยของสมเสร็จมีหลายแบบขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่แตกต่างกัน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ช่วงฤดูแล้งสมเสร็จจะหลบไปอาศัยในป่าดงดิบที่มีสภาพร่มรื่นตามลำห้วยต่างๆ และเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าเต็งรังและเบญจพรรณในช่วงฤดูฝน (ณรงค์, 2531) ในภาคใต้สมเสร็จอาศัยอยู่ในป่าดงดิบทั้งป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าผสมผลัดใบชื้น รวมทั้งสังคมป่าทดแทน ที่ระดับความสูงตั้งแต่บริเวณลำห้วย เจิงเขา จนถึงยอดเขาที่ระดับความสูง 1,300 เมตร (Kanchanasaka, 2004) พบรอยตีนของสมเสร็จมากที่สุดบริเวณลาดเขา แต่ในช่วงฤดูแล้งพบรอยตีนสมเสร็จบริเวณเชิงเขามากกว่าในฤดูฝน ที่นอนของสมเสร็จพบบนสันเขามากที่สุด สมเสร็จจะเลือกใช้พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพุ่มรกที่บออยู่หลังโคนต้นไม้ใหญ่เป็นที่หลบพัก (สมหญิง, 2546) ในอินโดนีเซีย สมเสร็จเลือกอาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มในฤดูแล้ง และย้ายไปอาศัยบริเวณภูเขาในฤดูฝน (Van der Zon, 1976)

Samborn and Watkin (1950) ได้ประเมินความหนาแน่นประชากรของสมเสร็จในประเทศไทยไว้ประมาณ 0.035 ตัวต่อตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9 ตัวต่อพื้นที่ป่าขนาด 256 ตารางกิโลเมตร จากการศึกษาประชากรของสมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ประเมินความหนาแน่นของประชากรสมเสร็จ จากการศึกษารอยเท้าไว้ประมาณ 0.041 ตัวต่อตารางกิโลเมตร (Kanchanasaka, 2004) และในอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำรินในเกาะ ปะเทศมาเลเซีย พบว่ามีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 0.08 ตัวต่อตารางกิโลเมตร (Williams and Petrides, 1980) โดยสมเสร็จตัวผู้จะมีอาณาเขตรอบครองทับซ้อนกับสมเสร็จตัวอื่นๆ และมีพื้นที่ครอบครองประมาณ 12.75 ตารางกิโลเมตร

สถานภาพ •

จากการประเมินประชากรของสมเสร็จ โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยที่มีอยู่คาดว่าจะมีสมเสร็จในป่าอนุรักษ์ในประเทศไทยประมาณ 700 - 1,000 ตัว ซึ่ง IUCN (2009) ได้จัดสถานภาพของสมเสร็จเอเชียไว้ในกลุ่มของสัตว์ป่าที่มีสถานภาพใกล้จะสูญพันธุ์ (Endangered Species) นอกจากนี้สมเสร็จยังถูกจัดเป็นสัตว์ในบัญชี 1 (Appendix I) ตามอนุสัญญา CITES อีกด้วย

ปัจจัยคุกคาม •

การล่าสมเสร็จเพื่อนำเนื้อมาบริโภคไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก โดยเฉพาะในภาคใต้ อย่างไรก็ตามลักษณะรูปร่างของสมเสร็จที่เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็นทำให้สมเสร็จเป็นสัตว์ที่สวนสัตว์ต่างๆ ต้องการนำมาแสดงให้แก่นักท่องเที่ยวชม จึงทำให้ยังมีการลักลอบล่าสมเสร็จที่มีชีวิตอยู่โดยไข่วางขาที่ทำจากลวดสลิงมาขายอยู่บ่อยครั้ง

เนื่องจากประชากรของสมเสร็จมีถิ่นอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นป่าอนุรักษ์เท่านั้น แม้จะมีการยกเลิกสัมปทานทำไม้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 แล้ว แต่การทำลายพื้นที่ป่าไม้ก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะในบริเวณใกล้แนวเขตที่ติดต่อกับหมู่บ้าน ทำให้พื้นที่ป่าถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ ซึ่งจะมีผลต่อขนาดพื้นที่อาศัยของสมเสร็จ เนื่องจากสมเสร็จเป็นสัตว์ที่ใช้พื้นที่อยู่อาศัยเฉพาะภายในป่าดิบและป่าเบญจพรรณและจะหลีกเลี่ยงการใช้พื้นที่ใกล้ชายป่า (Lyman, 1996) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางพันธุกรรมของสมเสร็จที่ต้องการพื้นที่ป่าผืนใหญ่เพื่อให้มีจำนวนประชากรมากเพียงพอที่จะรักษาความหลากหลายของพันธุกรรมไว้ได้

• • •

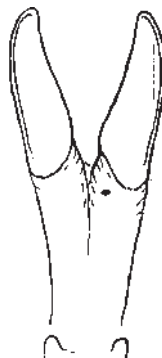

แก้งหม้อ (Fea's Muntjac)

ระยะตั้งท้อง	6 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	22 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	88 เซนติเมตร

ต้นหน้า

ต้นหลัง

แก้งหม้อ

Fea's Muntjac

อันดับ :	Artiodactyla
วงศ์ :	Cervidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ :	<i>Muntiacus feae</i>
ชื่อพ้อง :	<i>Cervulus feae</i> , <i>Muntiacus feai</i>
ชื่อตาม พ.ร.บ. :	<i>Muntiacus feai</i>

แก้งหม้อหรือแก้งดำ เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในกลุ่มของสัตว์เคี้ยวเอื้อง มีกระเพาะอาหาร 4 ตอน ที่พัฒนาสำหรับการย่อยอาหารจำพวกพืชที่มีกาก และเส้นใยที่ย่อยยาก แก้งจัดอยู่ในวงศ์เดียวกับกวาง โดยแยกออกเป็นสกุลของแก้ง ซึ่งประกอบด้วย 7 ชนิดพันธุ์ มีถิ่นอาศัยเฉพาะในเอเชีย ในประเทศไทยมี 2 ชนิดพันธุ์ คือ แก้งหม้อและแก้งธรรมดา ชื่อของแก้งหม้อถูกตั้งตามชื่อของนาย Leonardo Fea เจ้าหน้าที่แห่งพิพิธภัณฑ์เมืองเจนัว ซึ่งเก็บตัวอย่างแก้งหม้อจากหาคาตาในเทือกเขาตะนาวศรีมาเลี้ยง (Yin, 1966)

ลักษณะทั่วไป •

แก้งหม้อมีขนาดเล็กเท่ากับแก้งธรรมดาหรือเล็กกว่าเล็กน้อย ตัวผู้จะมีเขาแบบ Antler คือ มีเขาเป็นแกนกระดูกงอกติดกับส่วนกระดูก โดยมีการผลัดเขาทุกปี แต่เขาของแก้งหม้อจะสั้นกว่าแก้งธรรมดา เขาสั้น มี 2 กิ่ง กิ่งหน้าสั้นและกิ่งหลังยาว ส่วนฐาน (Pedicel) ยาวและนูนเป็นสันบริเวณหน้าผากและสอเข้าหาสันจมูกเป็นรูปตัววี (Lekagul and McNeely, 1988) ขนลำตัวของแก้งหม้อมีสีดำเหมือนดินหม้อ ส่วนท้องสีขาว ส่วนใหญ่แก้งหม้อที่อาศัยในภาคตะวันตกจะมีสีเข้มค่อนข้างดำกว่าพวกที่มีถิ่นอาศัยในภาคใต้ (บุษบง, ติดต่อส่วนตัว)

20 มม.

แก้งหม้อ

ลักษณะเด่นของแก้งหม้อคือ มีหางสั้น ขนปกคลุมทางด้านบนสีดำ ด้านล่างสีขาว ขนที่ขาเหนือกับขึ้นมาสีดำ ด้านหน้าของขาหลังตั้งแต่ต้นขาลงไปมีแถบสีขาว กะโหลกของแก้งหม้อและแก้งธรรมดาคลายคลึงกัน โดยแก้งหม้อมีกะโหลกส่วนที่อยู่หน้าเบ้าตา (Rostrum) ยาวกว่าแก้งธรรมดา และเบ้าตาเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีต่อมน้ำตา (Lachrymal gland) ใหญ่และเห็นได้ชัดเจน ไม่มีต่อมที่หน้าผาก (Frontal gland) (Lekagul & McNeely, 1988) ลูกอ่อนบางครั้งจะมีจุดสีขาวบนลำตัว (วี, 2543) แต่บางตัวก็ไม่มี (Lekagul & McNeely, 1988) ขนาดลำตัวยาว 88 เซนติเมตร หางยาว 10.3 เซนติเมตร หูยาว 7.6 เซนติเมตร ขาหลังยาว 22.8 เซนติเมตร หนักประมาณ 22 กิโลกรัม

การแพร่กระจาย •

มีการแพร่กระจายแถบเทือกเขาตะนาวศรี (Tenasserim) ในประเทศพม่าและไทย สำหรับประเทศไทยมีการกระจายในภาคตะวันตกและภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดตากจนถึงราชบุรี (Lekagul and McNeely, 1988) ในพม่าพบในป่าดงดิบบนภูเขาสูง (Yin, 1966) มีรายงานการพบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออกและด้านตะวันตก อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขาแหลม ติดต่อกันมาถึงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี และพื้นที่ป่าไม้ภาคใต้ (นุชบง, ติดต่อบางตัว) จนถึงป่าฮาลา-บาลา จังหวัดนราธิวาส (ศิริพร, 2546)

ชีววิทยา •

แก้งหม้อจะอยู่เป็นคู่ในฤดูผสมพันธุ์ ตกลูกครั้งละ 1 ตัว หลังจากที่ตั้งท้องนานประมาณ 6 เดือน ลูกแก้งหม้อที่พบในป่าดงดิบที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน มีจุดสีขาวตามลำตัว (วี, 2543) จนมีอายุประมาณ 3 - 6 เดือนจุดขาวจึงเลือนไป แต่บางตัวก็ไม่มีจุดสีขาว (Lekagul and McNeely, 1988) โดยลูกอ่อนเกิดในบริเวณที่รกทึบและซ่อนตัวอยู่จนกว่าจะเคลื่อนที่ตามแม่ไปได้ (Walker, 1975; Nowak, 1999)

แก้งหม้อหากินในเวลากลางคืนน้อยกว่ากลางวัน (Lekagul and McNeely, 1977) จากการถ่ายภาพแก้งหม้อที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง พบว่าแก้งหม้อมีช่วงเวลาทำกิจกรรมอยู่ระหว่าง 06.00 - 19.00 น. (N = 24) (บุษบง, ติดต่อบางตัว) ขณะที่แก้งหม้อมีช่วงเวลาทำกิจกรรมทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนเกือบตลอด 24 ชั่วโมง (N = 49, บุษบง, 2542)

การทำกิจกรรมของแก้งหม้อไม่จำเป็นการยืน การกิน และการเคี้ยวของแก้งหม้อตัวเมียที่สวนสัตว์ดุสิต จะเกิดในเวลากลางวันเป็นส่วนใหญ่ และจากการศึกษาการกินอาหารของแก้งหม้อ พบว่ากินอาหารสดประมาณ 7,924 กรัม หรืออาหารแห้ง 1,725 กรัมต่อวัน (สืบ, 2528) โดยแก้งทั้ง 2 ชนิดจะกินอาหารที่คล้ายคลึงกัน (Lekagul and McNeely, 1977; Yin, 1966 ; Kurt, 1990) สืบ (1987) ได้รายงานชนิดผลไม้ที่หล่น ซึ่งแก้งหม้อกินเป็นอาหาร ได้แก่ ตำว, ดาว (*Arenga pinnata*), มะไฟ (*Baccaurea sapida*), มะม่วงป่า (*Mangifera caloneura*), มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica*) และสมอพิเภก (*Terminalia bellerica*)

นิเวศวิทยา •

แก้งหม้อชอบอาศัยอยู่เดี่ยวๆ ตามลำพังในป่าดงดิบ (Evergreen Forest) บนที่ราบสูงหรือภูเขา (Yin, 1966; Lekagul and McNeely, 1977) ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ได้พบแก้งหม้อหากินในป่าดงดิบและทุ่งหญ้าช่วงเวลาเย็น และยังพบหากินในป่าเบญจพรรณ และบริเวณที่ไฟไหม้ ซึ่งมีหย่อมหญ้าคาที่เพิ่งงอกใหม่ (Sukmasuang, 2001) และมีระยะทางการเคลื่อนที่เฉลี่ยต่อวันประมาณ 2 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตครอบครองประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร (สืบ, 2530)

สืบ (2530) รายงานการลักลอบล่าแก้งหม้อในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงว่ามีถึง 15 ตัว ระหว่างเดือนกันยายนถึงธันวาคม 2530 มีรายงานว่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อาจเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของแก้งหม้อมากแห่งหนึ่ง (Gray *et al*, 1997) อย่างไรก็ตามยังไม่เคยมีการศึกษาประชากรของแก้งหม้อในประเทศไทยมาก่อน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง

ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยที่สำคัญของแก้งหม้อ จากการศึกษาความชุกชุมของสัตว์ป่าโดยใช้กล้องดักถ่ายภาพ พบว่าแก้งหม้อมีค่าความถี่ในการพบน้อยกว่าแก้งธรรมดา (บุษบง, ติดต่อบางตัว)

สถานภาพ •

เนื่องจากถิ่นอาศัยของแก้งหม้อมีพื้นที่การแพร่กระจายจำกัดอยู่ในพื้นที่แคบและปัญหาจากการล่า จึงถูกจัดเป็นสัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ (Nowak, 1999) แต่ยังมีข้อมูลอยู่น้อยมากโดย IUCN (2009) จัดให้อยู่ในสถานภาพข้อมูลไม่พอเพียง (Data Deficient) และเป็นสัตว์ใน Appendix I ตามอนุสัญญา CITES (2005)

ปัจจัยคุกคาม •

เนื่องจากเป็นสัตว์ที่หากินในเวลากลางวันจึงง่ายต่อการถูกล่า ปัจจัยหนึ่งที่มีผลคุกคามที่สำคัญคือการลักลอบล่า โดยการวางแร้วที่ทำจากลวดสลิงตามทางด่านสัตว์เพื่อดักสัตว์ใหญ่ทุกชนิดที่เดินผ่าน เป็นเหตุให้สัตว์หลายชนิด โดยเฉพาะแก้งหม้อหายากมากขึ้น

— — —

■ = การกระจายในภูมิภาค

พะยูนหรือหมูน้ำ (Dugong)

ระยะตั้งท้อง	13 - 14 เดือน
ออกลูกครั้งละ	1 ตัว
น้ำหนักตัว	200 - 300 กิโลกรัม
ความยาวลำตัว	2.2 - 3.5 เมตร
ช่วงอายุเฉลี่ย	70 ปี

■ การกระจายในประเทศไทย (ปัจจุบัน)

สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย •

พะยูน

Dugong or Sea Cow

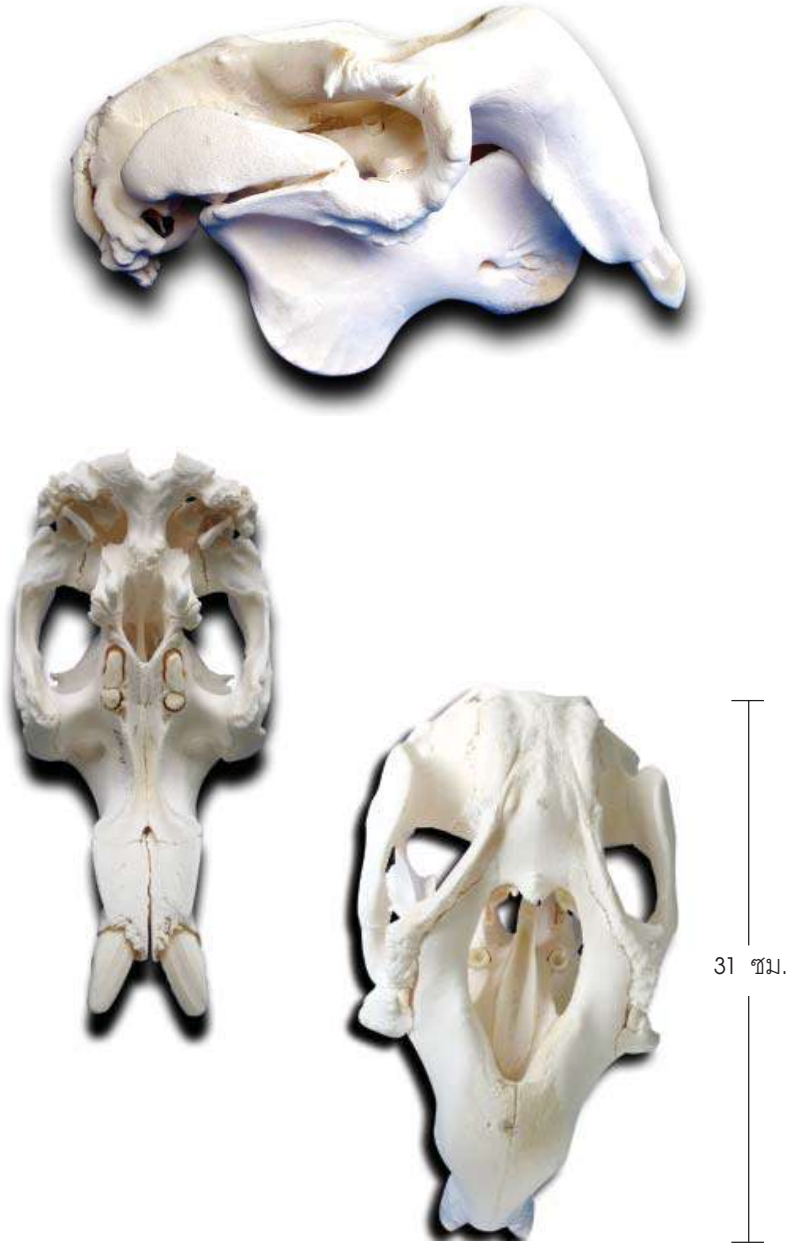
อันดับ : Sirenia
วงศ์ : Dugongidae
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dugong dugon*

พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในอันดับ (Order) Sirenia ในวงศ์ (Family) Dugongidae พะยูนวงศ์นี้มีหางที่เรียกว่า Fluke ลักษณะหางเป็นแฉกคล้ายหางโลมา แบ่งออกเป็น 2 สกุล (Genus) คือ *Dugong* และ *Trichechus* ชื่อวิทยาศาสตร์ คือ *Dugong dugon* Muller, 1776 มีชื่อเรียกพะยูนหลายชื่อด้วยกัน คือ “พะยูน หมูน้ำ หมูดุด ดูหยง ดูหยง เงือก วัวทะเล และดูกอง” คำว่า “พะยูน” เป็นชื่อที่นิยมใช้ทั่วไปในประเทศไทย (บางแห่งอาจเขียนเป็น “พยุณ หรือ พยุร”) ส่วนชาวบักซ์ได้นิยมเรียกพะยูนว่า “ดูหยง หรือ ดูหยง” ซึ่งรับมาจากคำภาษามลายูที่ใช้เรียกพะยูนว่า “Duyong” ซึ่งหมายถึงหมูทะเล (Sea Pig) ในภาษาจีน บางแห่งอาจเพี้ยนไปเป็น “ดูยง ดูหยง ดูยง หรือ ดูหยง” และชาวบักซ์ได้ยังเรียกพะยูนอีกชื่อหนึ่งว่า “หมูน้ำ” ซึ่งอาจมาจากลักษณะของเนื้อพะยูนที่มีสีส้มและรสชาติคล้ายเนื้อหมู หรืออีกนัยหนึ่งอาจมาจากรูปร่างที่อ้วนพร้อมทั้งมีขนตามลำตัวและพฤติกรรมการกินอาหารที่คล้ายหมูโดยใช้ปากแนบกับพื้นที่มีหญ้าทะเลเพื่อกัดกิน ชาวจีนเรียกพะยูนว่า “หมูดุด”

ลักษณะทั่วไปของพะยูน •

พะยูนมีลำตัวรูปกระสวยคล้ายโลมา สีเทาอมชมพูหรือน้ำตาลหรือน้ำตาลเทา สีของส่วนท้องอ่อนกว่า รียอ่อนมีลำตัวสีเทาอมชมพูและส่วนท้องสีชมพู ส่วนหัวยาวประกอบด้วยปาก รูจมูก และมีลักษณะคล้ายริมฝีปากที่หนาและใหญ่ เรียกรวมกันว่า Muzzle มีขนสั้นๆ ปรายตลอดลำตัวและ

• สัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย •

ขนเส้นใหญ่อยู่อย่างหนาแน่นบริเวณปาก ตาและหูขนาดเล็ก ส่วนของหูเป็นรูเปิดเล็กๆ ไม่มีใบหู รูจมูกมีลิ้นปิด-เปิด เฉพาะด้านหน้าของส่วนหัวโผล่ขึ้นเหนือผิวน้ำเพื่อหายใจ ลิ้นปิดรูจมูกเปิดขึ้นขณะหายใจเข้าและปิดลงก่อนที่พะยูนจะจมตัวลงใต้ผิวน้ำ พะยูนหายใจทุก 1 - 2 นาที มีครีบ (Flipper) ด้านหน้าอยู่สองข้างของลำตัว และมีหัวนม (Nipple) อยู่ด้านหลังของฐานครีบทั้งสองเพศ ในตัวเมียระยะโตเต็มวัยมีหัวนมใหญ่ชัดเจน (ความยาวประมาณ 3-5 เซนติเมตร) ส่วนในตัวผู้หัวนมเป็นเพียงตุ่มเล็กๆ ครีบทั้งสองข้างเปลี่ยนแปลงมาจากขาคู่หน้า ภายในครีบประกอบด้วยนิ้ว 5 นิ้ว ครีบทำหน้าที่ในการเปลี่ยนทิศทางการเคลื่อนที่และช่วยในการขุดหญ้าทะเล พะยูนว่ายน้ำโดยใช้การพัดโบกของครีบหาง พะยูนมีกระดูกที่มีโครงสร้างแน่นและหนักจึงเหมาะกับวิถีชีวิตของพะยูนที่อาศัยหากินอยู่ตามพื้น (กาญจนา, 2547)

การแพร่กระจาย •

พะยูนอาศัยอยู่ในทะเลเขตร้อนและเขตกึ่งร้อนบริเวณเส้นละติจูด 27°N ถึงละติจูด 27°S หรือจากด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกาถึงทวีปออสเตรเลีย แหล่งแพร่กระจายของพะยูนตั้งแต่เกาะโอกินาวาซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศญี่ปุ่น จีน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เวียดนาม กัมพูชา ไทย มาเลเซีย อินเดีย และพม่า ในไทยพบว่ามีพะยูนกลุ่มเล็กๆ แพร่กระจายทางฝั่งทะเลอันดามันจากจังหวัดระนองถึงสตูล พบมากที่สุดบริเวณเกาะลิบง-เกาะมุก จังหวัดตรัง ฝั่งอ่าวไทยยังพบพะยูนในจังหวัดระยอง ตราด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และปัตตานี

ชีววิทยา •

พะยูนหนักประมาณ 200 - 300 กิโลกรัม ความยาวประมาณ 3.15 - 3.31 เมตร (วัดเป็นเส้นตรงจากปลายสุดของด้านหัวถึงรอยเว้าของแพนหาง) มีอายุยืนยาวได้มากกว่า 70 ปี เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่ออายุ 9 - 10 ปี ทั้งสองเพศ ระยะตั้งท้องนาน 13 - 14 เดือน ตกไข่เพียงครั้งละหนึ่งตัวและทิ้งระยะ

ห่างของการให้กำเนิดลูกแต่ละตัว นาน 3 - 7 ปี ลูกแรกเกิดกินนมจากแม่พร้อมทั้งเริ่มหัดกินหญ้าทะเล และอาศัยอยู่ใกล้ชิดกับแม่ตลอดเวลาเป็นเวลา 1 ปีครึ่งหรือถึงเกือบสองปี ลูกพะยูนแรกเกิดมีความยาว 1 - 1.25 เมตร และหนักประมาณ 20 - 35 กิโลกรัม พะยูนไม่มีอาวุธป้องกันตัว มีเพียงลำตัวที่ใหญ่ มีหนังหนาซึ่งอาจป้องกันอันตรายจากการกัดหรือทำร้ายจากสัตว์อื่น

นิเวศวิทยา •

พะยูนเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่อาศัยอยู่ในทะเลเพียงชนิดเดียวเท่านั้นที่กินเฉพาะพืชเป็นอาหาร (Herbivore) มีระบบย่อยอาหารซึ่งสามารถย่อยเซลลูโลส (Cellulose) ของพืชได้ ว่ายน้ำเชื่องช้า อาจอยู่ตัวเดียวหรืออยู่รวมเป็นฝูง อาหารของพะยูนได้แก่ หญ้าทะเล (Seagrass) ชนิดต่างๆ ประมาณ 12 ชนิด พะยูนใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในการกินอาหาร และอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณที่มีหญ้าทะเลอุดมสมบูรณ์ หรืออยู่ไม่ห่างไกลจากแหล่งอาหาร พะยูนกินอาหารทั้งในเวลากลางวันและกลางคืนในขณะที่น้ำขึ้นและอาศัยอยู่ในร่องน้ำช่วงน้ำลง พะยูนเป็นสัตว์ที่ตื่นตกใจง่ายและตายได้ง่ายตายมาก ปกติพะยูนต้องขึ้นมาหายใจ บ่อยๆ ทุก 1-2 นาที ถึงแม้พะยูนจะดำน้ำได้นานกว่า 8 นาทีก็ตามหากพะยูนติดเครื่องมือประมงอยู่แล้วไม่สามารถขึ้นมาหายใจได้ พะยูนจะตายภายในเวลาไม่กี่นาที

สถานภาพ •

ปัจจุบันในน่านน้ำของประเทศไทย มีประชากรในธรรมชาติราว 200 ตัว จากการจัดสถานภาพโดย IUCN (2009) พะยูนเป็นสัตว์ที่อยู่ในบัญชีสัตว์อยู่ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable) และจากการคุ้มครองโดยบัญชี CITES (2005) พะยูนถูกจัดอยู่ในบัญชี 1 (Appendix I)

ปัจจัยคุกคาม •

มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ประชากรพะยูนลดลง ซึ่งได้แก่ ความเชื่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากชิ้นส่วนพะยูน ในอดีตนอกจากล่าเพื่อเอาเนื้อมาบริโภคแล้ว ยังเชื่อว่าน้ำมันพะยูนสามารถรักษาโรคเรื้อรังได้สารพัดโรค เช่น ไมเกรน แผลเรื้อรัง ปวดตามข้อ ข้ออักเสบ ท้องอืด หรือไข้หวัด กระดูกพะยูนนำไปใช้ประโยชน์ในโรงงานทำน้ำตาล หรือทำเป็นเครื่องราง หนังซึ่งหนาเหมาะสำหรับทำผ้าเบรกรถม้า ฟอกทำรองเท้าแตะหรือนำไปต้มเคี่ยวจนได้กาว เชื้อยพะยูนเมื่อขัดเงาแล้วนำไปทำด้ามมีดหรือด้ามกริช ทำเป็นของที่ระลึกหรือของฝาก ชิ้นส่วนอื่นๆ ที่เชื่อว่าจะสามารถทำเป็นยารักษาโรคและเป็นยาปฎิบัติได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อน้ำมันตาพะยูนใช้เป็นยาเส้นที่ได้ การมาติดเครื่องมือประมงโดยบังเอิญ เช่น ติดอวนลอยประเภทต่างๆ ติดโป๊ะ การทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงที่เป็นอันตรายต่อพะยูน เช่น อวนกระทุ้งน้ำ การทำประมงผิดกฎหมาย เช่น อวนลากใกล้ฝั่ง ระเบิดปลา การทำลายแหล่งหญ้าทะเล เช่น อวนรุน กิจกรรมอื่นๆ ในทะเล เช่น เรือเร็ว กิจกรรมการท่องเที่ยว มลภาวะทางเสียง คราบน้ำมัน และขยะ มลภาวะที่ลงสู่ทะเลอันสืบเนื่องมาจากการเติบโตของชุมชนชายฝั่งทะเล โรงงานอุตสาหกรรม โรงงานยาฆ่าแมลงและสารเคมีจากเกษตรกรรมแผนใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อและทำลายระบบนิเวศของหญ้าทะเล เมื่อพะยูนได้รับอาหารไม่เพียงพอทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณย่อมส่งผลให้มีอัตราการสืบพันธุ์ที่ต่ำกว่าปกติ หรือเป็นหมัน และลูกที่เกิดมาไม่แข็งแรง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลูกพะยูนตายได้ง่าย (กาญจนา, 2547)

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา อดุลยานุกูล. 2547. พะยูงและการอนุรักษ์พะยูงในประเทศไทย. เอกสารเผยแพร่สถาบันวิจัยและการพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 53 หน้า.
- กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า. 2548. สถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในประเทศไทย. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.
- กองทุนสัตว์ป่าโลก สำนักงานประเทศไทย. 2543. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในประเทศไทยและภูมิภาคอินโดจีน. โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), กรุงเทพฯ.
- กิตติ ทองลงยา. 2518. นกเจ้าฟ้า. หนังสือที่ระลึกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายกิตติ ทองลงยา. โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, กรุงเทพฯ. หน้า 24-29.
- โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าที่ราบต่ำเขานอจู้จี้. 2542. “เขานอจู้จี้” ป่าดิบชื้นที่ราบต่ำผืนสุดท้าย. ศูนย์ชีววิทยาเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- โครงการฟื้นฟูสถานภาพนกแล้วท้งดำในประเทศไทย. 2549. ผลการปฏิบัติงานประจำเดือน, (ติดตอสวนตัว).
- จอห์น พาร์. 2546. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในประเทศไทย. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ.
- จารุจินต์ นกิตะภักดิ์, กานต์ เลះกุล และ วัชร สกวนสมบัติ. 2550. คู่มือดูนกหมอ บุญส่ง เลះกุล นกเมืองไทย. คณะบุคคลนายแพทย์บุญส่ง เลះกุล. กรุงเทพฯ.
- ณรงค์ ธีระวัฒน์ทวี. 2531. นิเวศวิทยาสมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. วารสารวนศาสตร์. 7: 277-288.

- เทพ สุนทรสารทูล. (ไม่ระบุปีพิมพ์). เพลงยาวนิราศสุนทรภู์. สำนักพิมพ์พรนารายณ์, กรุงเทพฯ.
- ธีรภัทร ประยูรสิทธิ. 2527. รายงานการพบควายป่า (*Bubalus bubalis* Linnaeus, 1758) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจังหวัดอุทัยธานี. ในการสัมมนาเรื่องสัตว์ป่าเมืองไทย ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ. หน้า 13-23.
- ธีรภัทร ประยูรสิทธิ และสุนทร ฉายวัฒน์. 2543. การสำรวจประชากรควายป่าทางอากาศ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 8: 150-153.
- นพรัตน์ นาคสฤติย์ และธัญญา จั่นอาจ. 2528. ความก้าวหน้าในการศึกษานิเวศวิทยาของควายป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี และบริเวณใกล้เคียง. กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- นิพนธ์ รัตนวรพันธุ์ และคณะ. 2534. พืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย. สาขาวิจัยนิเวศวิทยาสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.
- บุบผา อ่ำเกตุ. 2536. สถานภาพนกกระเรียนในประเทศไทย. เอกสารการสัมมนา สัตว์ป่าเมืองไทย. กรุงเทพฯ.
- บุญส่ง เลះกุล. 2535. เนื้อสมันหรือโสมเบิร์กเดียร์ ในการต่อสู้และผลงานของนายแพทย์บุญส่ง เลះกุล อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพนายแพทย์บุญส่ง เลះกุล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 6 มิถุนายน 2535. หน้า 223-236.
- บุษบง กาญจนสาขา. 2542. การแพร่กระจายและความชุกชุมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสงจังหวัดสุราษฎร์ธานี. ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2542. ส่วนวิจัยสัตว์ป่า สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. หน้า 161-189.

ประสิทธิ์ บุญเรือง และราตรี บุญญา.2533.อายุกับการงอกเขาแก่ของละมั่งพันธุ์พม่า การใช้พื้นที่ปลูกของละมั่งพันธุ์พม่า ใน ชีวิตสัตว์ป่า.เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งพันธุกรรมสัตว์ในประเทศไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 21-23 พฤศจิกายน2533.สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, กรุงเทพฯ.

มติชนรายวัน. แหล่งที่มา : <http://www.matichon.co.th>, 13 ตุลาคม 2548.

รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์. 2540. นิเวศวิทยาของกวางผา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วิจักขณ์ ฉิมโสม. 2533. การศึกษาชนิดพืชอาหารของเสียงผาโดยการวิเคราะห์มูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วิชาญ อยู่เจริญศักดิ์. 2535. นิเวศวิทยาและการกระจายของควายป่า (*Bubalus bubalis* Linnaeus, 1758) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งจังหวัดอุทัยธานี.

ปัญหาพิเศษปริญญาตรี คณะวนศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

วิชาญ อยู่เจริญศักดิ์ และสวัสดิ์ วงศ์ถิรวัฒน์. 2539. สัตว์ป่าสงวนของไทย. ส่วนอนุรักษ์ สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.

วี ศรีสุข. 2543. บันทึกนักเดินทาง. สารคดี 16 (186): 121-123

ศิริพร ทองอารีย์. 2546. การศึกษาสถานภาพและการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละบาโล.ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้าประจำปี 2546. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า, สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

สมหญิง ทัทพิกรณ์. 2546. การใช้ประโยชน์พื้นที่อาศัยของสมเสร็จ (*Tapirus indicus*) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สมหญิง ทัทพิกรณ์ และสิริรักษ์ อารทรากร. 2547. รายงานความก้าวหน้าโครงการฟื้นฟูสถานภาพนกแก้วแล้วท้องดำในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย,. 2548. คู่มือจำแนกสัตว์ป่าเพื่องานป้องกันและปราบปรามการลักลอบค้าสัตว์ป่า. สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย, กรุงเทพฯ.

สมิต ยัมมงคล. 2533. ละมั่ง ใน ชีวิตสัตว์ป่า. เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งพันธุกรรมสัตว์ในประเทศไทย ครั้งที่ 1 วันที่ 21-23 พฤศจิกายน 2533. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, กรุงเทพฯ.

สืบ นาคะเสถียร. 2530. การสำรวจถิ่นอาศัยของแก้งหม้อ. วารสารสัมมนาสัตว์ป่าเมืองไทย ครั้งที่ 8. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ. หน้า 2/1-2/7.

สืบ นาคะเสถียร. 2531. เสียงผาในประเทศไทย: การกระจาย ถิ่นที่อยู่อาศัยและพฤติกรรม. เอกสารเผยแพร่ กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้.

สืบ เพ็ง. 2528. นิเวศวิทยาและพฤติกรรมบางประการของแก้งหม้อ (*Mantiacus feae*) ในกรงเลี้ยง.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตวิทยาลัย.มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

สวัสดิ์ วงศ์ถิรวัฒน์. 2539. สัตว์ป่าสงวนของไทย. ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า.,กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.

เสถียร พันธรัณย์ และอัมพร ทิชะระ. 2543.ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ.

สาขาวิจัยนิเวศวิทยา. 2536. พืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ในประเทศไทย.สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- สุรจิต แวงโสธรณ์. 2550. นักเจ้าฟ้าหญิงสิริธร. หมายเหตุในเวศวิทยาปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มค.-มีค. 2550. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.
- ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า. 2539. สัตว์ป่าสงวนของประเทศไทย. ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า, สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- ไสว วังหงษา. 2536. พื้นที่หากินและพฤติกรรมบางประการของเลียงผาเทศเมียน (Capricornis sumatraensis) ภายหลังจากอพยพเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่อ่างเก็บน้ำรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารสัตว์ป่าเมืองไทย 3: 123-14.
- องค์การสวนสัตว์. 2549. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม. แหล่งที่มา http://www.zoothailand.org.th/animals/mammals_th วันที่ 28 มีนาคม 2549.
- อัจฉรา เพชรดี. 2543. อุปนิสัยการกินอาหารของเสือโคร่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จากการวิเคราะห์มูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อุษณีย์ สิลลาพรพิสิฐ. 2527. นิเวศวิทยาและพฤติกรรมบางประการของสมเสร็จในกรงเลี้ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- โอภาส ขอบเขตต์. 2534. นักเจ้าฟ้าหญิงสิรินธรและนกในบึงบอระเพ็ด. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 17(1): 19-35.
- โอภาส ขอบเขตต์. 2544. นกในเมืองไทย เล่ม 4. สำนักพิมพ์สารคดี, กรุงเทพฯ.

- Balakrishnan C. N., S. L. Monfort, A. Gaur, L. Singh and M.D. Sorenson. 2003. Phylogeography and conservation genetics of Eld's deer (*Cervus eldi*). *Molecular Ecology*.12: 1- 10.
- Birdlife International. 2001. Threatened Birds of Asia : The Birdlife International Red Data Book. Birdlife International, UK.
- Birdlife International. 2008. Birdlife International World Bird Database, accessed, 22 May 2008.
- Bodmer, R. E. 1989. Frugivore in Amazonian Artiodactyla: Evidence for the evolution of the ruminant stomach. *Journal of Zoology*, 219: 457-467.
- Cat Specialist Group. 1996. Wild Cats Status Survey and Conservation Action Plan. Published IUCN.
- Chaiyarat, R. 2001. Ecology and Habitat Utilization of Wild Water Buffalo (*Bubalus bubalis*) in Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. Ph.D. Thesis. Kasetsart University, Bangkok.
- Collar, N. J., Round, P.D. and D. R. Wells. 1986. The Past and Future of Gurney's Pitta (*Pitta gurneyi*). *Forktail* 1: 29-51.
- Duengkae, P. 1998. Wild Mammals in Thailand. Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok.
- Erritzoe, J. and H.B. Erritzoe. 1998. Pitta of the World. A Monograph on the Pitta Family. The Lutterworth Press, Cambridge, UK.
- Foose, T. J. and N. van Strien. 1997. Asian Rhinos: Status Survey and Conservation Action Plan (New Edition). IUCN/SSC Asian Rhinoceros Specialist Group. IUCN, Gland.

Gentry, A.W. 2000. The Ruminant radiation. p. 11 - 25. In E.S. Vrba and G.B. Schaller (eds.) *Antelopes, Deer and Relatives: Fossil Record, Behavioral Ecology, Systematics And Conservation*. Yale University Press, New Haven.

Gray, D., Piprell, C and M. Graham. 1997. National Park of Thailand. Thai Wattana Panich, Bangkok, Thailand.

Gretton, A. 1988. Gurney's Pitta and the Lowland Forest of Southern Thailand. International Council for Bird Preservation.

Gretton, A., P. Jepson, R.V. Lansdown, J. McLoughlin, P. Marklevitz, Y. Meekeow, T.J. Pankhurst, A.J. Pearson and C. Robson. 1988. Gurney's Pitta and Lowland Forest Conservation in Southern Thailand. International Council for Bird Preservation, Bangkok.

Gretton, A., Kohler, M., Lansdown, R.V., Pankhurst, T.J., Parr J and C. Robson. 1993. The Status of Gurney's Pitta (*Pitta gurneyi*), 1987-1989. Bird Conservation International 3: 351-367.

Groves, C.P. 1996. The Taxonomy of the Asian Wild Buffalo From the Asian Mainland. Z. Saugetierk. 61:327-338

Groves, C.P. and P. Grubb. 1987. Relationships of Living Deer. p.21-59. In C.M. Wemmer (ed.) *Biology and Management of the Cervidae*. Smithsonian Institution Press. Washingtonan London.

Groves, C.P. and P. Grubb. 1985. "Reclassification of the Serows and Gorals (Namorhaedus: Bovidae)" in Lovari S. "The Biology and Management of Mountain Ungulates" Croom Helm Ltd. New Hamshire. p. 45-50.

Grubb, P. 2005. Order Artiodactyla. p.637-722. In D.E. Wilson and D.M. Reeder (eds.) *Mammal Species of the World : a Taxonomic and Geographic Reference*. John Hopkins University Press, Baltimore.

Grzimek, B., H. G. Klos, E. M. Lang and E., Thenius. 1990. Rhinoceros, in Grzimek's Encyclopedia of Mammal. McGraw-Hill Publication Company, New York. Pages 34-70.

Hedges, S. 2001. Asian Wild Cattle and Buffaloes: Status Report and Conservation Action Plan.

Hume, A.O. 1875. Novelties. Stray Feathers 3: 296-303.

Huffman, B. 2004. "Kouprey". The Ultimate Ungulate. Available source: http://ultimateungulate.com/Artiodactyla/Bos_sauveli.html, 1 April 2006.

Humphrey, S. R. and J. R. Bain. 1990. Endangered Animals of Thailand. Sanhill Crane Press, Gainesville.

International Commission on Zoological Nomenclature. 2003. International Code of Zoological Nomenclature. International trust for Zoologica Nomenclature, London.

IUCN 2009. 2009. IUCN Red List of Threatened Species. Available Source: <http://www.iucnredlist.org>, 2009.

Johnson, K.G., Wai, W., Reid, D. G., and H., Jinchu. 1993. Food Habits of Asiatic Leopards (*Panthera pardus fusea*) in Wolong Reserve, Sinchuan, China. J. Mamm. 74(3): 646-650.

King, B. and S. Kanwanich. 1978. First Wild Sighting of the White-eyed River Martin, *Pseudochelidon sirintarae*. Biol. Conserv. 13 : 183-185.

Knibbe, N. 2000. *Pardofelis marmorata*, Animal Diversity Web. Available source: http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/pardofelis_marmorata.html, 4 April 2006.

Kurt, F. 1990. Grzimek's Encyclopedia of Mammals V.5. McGraw-Hill Publishing Company, New york.

Seidensticker, J. and J. McNeely. 1975. Observations on the Use of Natural Licks by Ungulates in the Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary, Thailand. Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 26 : 25-34.

Sibley, C. G. and B. L., Monroe. 1990. Distribution and Taxonomy of Birds of the World. Yale University Press, New Haven.

Sunborn, C.C. and A.R. Watkins. 1950. Notes on the Malay Tapir and other Game Animals in Siam. J. Mammal. 31 : 430-433.

Sukmasuang, R. 2001. Ecology of Barking Deer (*Muntiacus* spp.) in Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. Dissertation. Kasetsart University, Bangkok.

The Cat Survival Trust. 2006. The Marbled Cat. Available Source: [http:// www.The Cat Survival Trust .com/the marbled cat/ html](http://www.TheCatSurvivalTrust.com/the-marbled-cat/html), 5 April, 2006.

Tobias, J. 2000. Little Known Oriental Bird: White-eyed River Martin *Eurochelidon sirintarae*. Oriental bird club Bul. 31.

Thonglongya, K. 1968. A New Martin of the Genus *Pseudochelidon* from Thailand. Thai Nat. Sci. Papers, Fauna Series No.1. Applied Scientific Research Corporation of Thailand, Bangkok.

UNEP_WCMC. 2006. Cites Listed Species. Available Source [http:// sea.unep-wcmc.org](http://sea.unep-wcmc.org), 5 April, 2006.

Van der Zon.1976. The Present Distribution of the Tapir (*Tapirus indicus*) in Indonesia. Unpubl. Report.

Walker, E.P. 1975. Mammal of the World (Third Edition), Volume 2. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.

Warton, C.H. 1957. An Ecological Study of the Kouprey. *Novibos sauvelli* (Urbain) Manila Bureau of Printing.

Whitehead, K. G. 1993. The Whitehead Encyclopedia of Deer. MN:Voyageur Press, Inc., Stillwater.

Wild Cats of the World, 2006. Marbled Cat. Available source: <http://www.Tigerhome.org>, 4 April, 2006.

Williams, K. D. and G. A. Petrides. 1980. Browse Use Feeding Behavior and Management of Malayan Tapir. Journal of Wildlife Management 44 (2): 489-495.

Williams, K. P. 1980. Browse use, Feeding Behavior and Management of the Asian Tapir. Journal of Wildlife Management, 44,489-494.

Wilson, D. E., and D. M. Reeder. 1993. Mammal Species of the World (Second Edition). Smithsonian Institution Press. Washington Available online at <http://nmnhwww.si.edu/msw/>

Wilson, D.E. and D.M. Reeder. 2005. Mammal Species of the World : Taxonomic and Geographic Reference (3 rd ed.) Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Wilson, R. A., and S. Wilson. 1973. Diet of Captive Tapirs. International Zoo Yearbook. 13: 213-217.

Yin, U Tun. 1966. Wild Mammals of Burmar. Rangoon Gazette Ltd, Rangoon. Zoothailand. 2006. Marbled cat. Available source: <http://www.zoothailand.org/animals/mammal>, 5 April, 2006.

၁၂၆၈ ခုနှစ်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

၁၂၆၈ ခုနှစ်

ပျံ့နှံ့စက်

๑๖ ล้าน